

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ-----	VI
KISALTMALAR-----	IX
GİRİŞ-----	1
1. GÖÇ OLGUSU-----	8
1.1. GÖÇ KAVRAMI: TANIMLAR VE TARTIŞMALAR-----	8
1.2. GÖÇ TÜRLERİ-----	11
1.3. GÖÇLERİN NEDENLERİ-----	15
1.4. GÖÇLERİN SONUÇLARI-----	17
1.4.1. Kentleşme Olgusu-----	19
1.4.2. Kentlileşme Süreci-----	22
1.4.3. Gecekondulaşma ve Yoksulluk-----	24
1.5. GÖÇ OLGUSUNA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR-----	28
1.5.1. Klasik ve Neo-Klasik Model-----	28
1.5.2. Klasik ve Neo-Klasik Model Karşıtları-----	29
1.6. TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ HAREKETLERİ-----	31
1.6.1. Türkiye’de 1990 Öncesi İçgöç Hareketleri-----	33
1.6.2. Türkiye’de 1990 ve Sonrası İçgöç Hareketleri-----	37
1.6.3. Doğu ve Güneydoğu’da Yaşanan Zorunlu İçgöçe İlişkin Literatür-----	38
Değerlendirmesi-----	38
2. YOKSULLUK OLGUSU-----	48
2.1. YOKSULLUK KAVRAMI: TANIMLAMALAR VE TARTIŞMALAR-----	48
2.2. YOKSULLUK TÜRLERİ-----	49
2.3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ-----	53
2.4. YOKSULLUĞUN SONUÇLARI-----	56
2.5. YOKSULLUK KÜLTÜRÜ-----	58
2.6. YOKSULLUKLA İLGİLİ TEMEL YAKLAŞIMLAR-----	59
2.7. DÜNYA’DA YOKSULLUK-----	60
2.8. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK-----	64
3. KENT YOKSULLUĞU-----	68
3.1. KENT YOKSULLUĞUNUN MEKÂNSAL TEZAHÜRLERİ:-----	71
3.2. KENT YOKSULLUĞUNUN TOPLUMSAL GÖRÜNÜMLERİ-----	75
3.3. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE KENT YOKSULLUĞU-----	78
4. ARAŞTIRMA TASARIMI-----	84
4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI-----	84
4.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ-----	85
4.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMLERİ-----	86
4.4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ-----	87
4.4.1. Evren ve Örneklem-----	87
4.4.2. Veri Toplanması-----	88

5. GÖÇ VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BOSTANIÇI -----	90
5.1. ARAŞTIRMA ALANININ BAĞLI OLDUĞU VAN İLİ-----	90
5.1.1. Van'la İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar-----	93
5.2. ARAŞTIRMA ALANI BOSTANIÇİ BELDESİ -----	97
5.3. ARAŞTIRMA BULGULARI -----	103
5.3.1 Hanelerin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri:-----	103
5.3.2. Göç Süreci ve Kent Yaşamı:-----	137
5.3.3. Oturulan Konutla İlgili Bilgiler:-----	157
5.3.4. Hayattan Beklenti ve Memnuniyet Durumu:-----	167
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER-----	171
KAYNAKLAR-----	178
ÖZET (ABSTRACT)	186
EKLER	188

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: Dönemsel Nüfus Hareketleri: -----	36
Tablo-2: Anket uygulanan hanelerin sayıları ve mahallelere göre dağılımları: -----	88
Tablo-3: Van ve Bazı ilçe Merkezlerinin Yıllara Göre Nüfusları: -----	90
Tablo-4: İl ve ilçelere göre belediye nüfusları – 2010: -----	92
Tablo-5: Bostaniçi Beldesi'nin Göç Aldığı Yerleşim Yerleri:-----	98
Tablo-6: Cinsiyet durumu -----	103
Tablo-7: Medeni durumu -----	103
Tablo-8: Hanenizde yaşayanların sayısı -----	104
Tablo-9: Hanedeki çocuk sayısı -----	105
Tablo-10: Görüşülen kişinin eğitim durumu -----	105
Tablo-11: Görüşülen kişinin eşinin eğitim durumu-----	106
Tablo-12: Cinsiyete göre eğitim durumu -----	107
Tablo-13: Cinsiyete göre eş eğitim durumu -----	108
Tablo-14: Meslek durumu -----	108
Tablo-15: Hanenizdeki kadınların ekonomik faaliyet durumu -----	109
Tablo-16: Görüşülen kişinin eşinin meslek durumu-----	110
Tablo-17: Aile reisinin işsizlik nedeni -----	111
Tablo-18: Hanenizde gelir getirici işi olanların sayısı-----	112
Tablo-19: Hanenin aylık net geliri-----	113
Tablo-20: Gelire göre alışveriş yapılan yer -----	114
Tablo-21: Sosyal güvenceleriniz-----	115
Tablo-22: Görüşülen kişinin eğitim durumuna göre sosyal güvence durumu -----	115
Tablo-23: Paraya ihtiyaç duyduğunuzda kimlerden destek alırsınız? -----	116
Tablo-24: Kış aylarında ısınmak için hangi yakıt türlerini kullanırsınız?-----	116
Tablo-25: Hanenizde kredi kartı kullanımı -----	117
Tablo-26: Gelire göre kredi kartı kullanma oranı: -----	118
Tablo-27: Günlük yaşamda herhangi bir sorun karşısında ilk-----	118
Tablo-28: Hanenizde kronik bir hastalığı olanlar -----	119
Tablo-29: Hanenizde sürekli ilaç kullananlar -----	119
Tablo-30: Hastalandığınızda ya da ailenizden biri hastalandığında -----	120
Tablo-31: Hanenizde okul çağına gelmiş veya bu çağı aşmış okumayan-----	121
Tablo-32: Hanenizde hem okuyan hem çalışan çocuk sayısı-----	121
Tablo-33:Çocuklarınızdan okumayıp çalışarak aile bütçesine katkısı olanlar-----	122
Tablo-34: Çocuklarınızdan kaçınılköğretimde okumaktadır?-----	122
Tablo-35: Çocuklarınızdan kaçınılisede okumaktadır? -----	123
Tablo-36: Çocuklarınızın kaçınıaçık öğretimde okumaktadır? -----	123
Tablo-37: Hanenizde kaç kişii Örgün Yüksek Öğretimde okumaktadır?-----	123
Tablo-38: İhtiyacınız olan ekmeği kendiniz mi pişirirsiniz? -----	123
Tablo-39: Düzenli gelire göre ekmek pişirme oranı: -----	125
Tablo-40: Ekmek pişirirken kullanılan yakacak türünüz? -----	125
Tablo-41: Neden ekmeğinizi kendiniz pişiriyorsunuz? -----	129
Tablo-42: Şimdiki gelir durumunuz, Bostaniçi'ne gelmeden önceki gelir -----	130
Tablo-43:Şimdiki beslenme durumunuz, göç etmeden öncekine göre nasıl?-----	131
Tablo-44: Meyve ve sebze yetiştirme durumu -----	132
Tablo-45: Meyve ve sebze yetiştirme nedeni -----	132
Tablo-46:Büyükbaş, Küçükbaş ve Kümes Hayvanı besleme durumu-----	132

Tablo-47: Büyükbaş, Küçükbaş ve Kümes Hayvanı besleme nedeni -----	133
Tablo-48: Belediyeden yardım alma durumu -----	134
Tablo-49: Valilikten veya vakıflardan yardım alma durumu -----	134
Tablo-50: Herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşundan -----	136
Tablo-51: Haneler yaşam alanlarında kimlerden destek görmektedir?-----	136
Tablo-52: Cinsiyete göre yakınlık durumu -----	136
Tablo-53: Van'a illerden gelen göç oranları-----	137
Tablo-54: Van'a ilçelerden gelen göç oranları -----	139
Tablo-55: Van'a göç tarihi -----	140
Tablo-56: Van'a göç nedeni-----	141
Tablo-57: Göç sürecinde Van'da tanıdık ve akrabaların varlığı -----	141
Tablo-58: Van'a yerleşirken yardım alma durumu -----	142
Tablo-59: Kimlerden yardım alındı? -----	143
Tablo-60: Hangi konularda yardım aldınız?-----	143
Tablo-61: Van'a gelir gelmez ilk olarak Bostaniçi'ne yerleşme durumu -----	144
Tablo-62: Bostaniçi'ne yerleşme zamanı -----	144
Tablo-63: Göç eden hanelerin mahallelere göre dağılımı-----	145
Tablo-64: Bostaniçi'ne yerleşme nedeni-----	146
Tablo-65: Bostaniçi'ne yerleşmede yardım durumu -----	146
Tablo-66: Kimlerden yardım aldınız?-----	147
Tablo-67: Hangi konuda yardım aldınız?-----	147
Tablo-68: Van'a göç ettiğinizden beri kaç ev değiştirdiniz?-----	148
Tablo-69: Bostaniçi'ne yerleştiğinizden beri kaç ev değiştirdiniz? -----	148
Tablo-70: Göç edilen yerleşim yerine gidiş-geliş durumu-----	149
Tablo-71: Geldiğiniz yerde halen mevcut mal varlıklarınız var mı? -----	150
Tablo-72: Göç ettiğiniz yere (Van'a veya Bostaniçi'ne) yerleşebilmek -----	151
Tablo-73: Şimdiki yaşam koşullarınız, Bostaniçi'ne gelmeden önceki -----	152
Tablo-74: Nerede yaşamak isterdiniz?-----	152
Tablo-75: Van'dan herhangi bir yere göç etmeyi düşünüyor musunuz?-----	153
Tablo-76: Mahallelere göre başka yere göç isteme durumu-----	154
Tablo-77: Eski yaşantınızı özleyiyor musunuz? -----	154
Tablo-78: Göçün yaşamınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? -----	155
Tablo-79: Alış verişinizi nereden yaparsınız?-----	156
Tablo-80: Alış- veriş yaptığınız yerlerden veresiye alıyor musunuz?-----	156
Tablo-81: Oturduğunuz evin mülkiyet durumu -----	158
Tablo-82: Oturduğunuz ev size ait ise oturduğunuz eve sahip olma durumu-----	158
Tablo-83: Evinizi kendiniz mi inşa ettiniz?-----	159
Tablo-84: Evinizin yapımında tanıdık/akrabadan yardım durumu:-----	160
Tablo-85: Oturulan konut türü -----	161
Tablo-86: Oturulan konutun niteliği-----	161
Tablo-87: Evin salon dâhil oda sayısı-----	162
Tablo-88: Eviniz kaç m ² 'dir? -----	162
Tablo-89: Evinizin dışındaki alanlar -----	163
Tablo-90: Evin dışında evin eklenti alanları-----	164
Tablo-91: Oturduğunuz yerdeki altyapı sorunları nelerdir? -----	164
Tablo-92: Oturduğunuz mahallenin adı? -----	165
Tablo-93: Oturduğunuz caddenin adı?-----	166
Tablo-94: Oturulan evden memnu olma durumu: -----	167

Tablo-95: Oturulan mahalleden memnun olma durumu: -----	167
Tablo-96: Oturulan belden memnun olma durumu -----	168
Tablo-97: Şimdiki durumu değerlendirdiğinizde geleceğe bakış açısı -----	168
Tablo-98: Hayattan öncelikli olarak beklentiler -----	169
Tablo-99: Kadın ve erkeklerin hayattan beklenti durumları-----	170

ÖNSÖZ

Göç en genel anlamda, insanların bir yerleşim biriminden bir diğerine yönelerek gerçekleştirdiği yer değiştirme eylemi olarak bilinmektedir. Tarihsel süreç içinde insanlar, ekonomik, sosyal, siyasi ve doğal nedenlerden ötürü farklı göç türlerini deneyimlemişlerdir. Farklı toplumsal, ekonomik ve siyasi koşullar sonucu biçimlenen göç hareketleri, aynı zamanda toplumların sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal yapısını biçimlendiren önemli olgulardan biri olarak sosyoloji literatüründe yerini almıştır.

Göç sosyolojisinde, göç olgusunun tanımı, çeşitleri, olguya yönelik kuramsal yaklaşımlar, göçlerin özellikleri, neden ve sonuçları konu edinilmekte, göçlerin yoksulluk, kentleşme ve gecekondulaşma gibi diğer toplumsal olgularla ilişkisi üzerinden sosyolojik çalışmalar yapılmaktadır.

Ülkelerin tarihlerinde insanların ayak izlerini takip ettiğimizde karşımıza çıkan resmi görmeden o ülkenin profiliyle ilgili herhangi bir şey söylemek mümkün olmamaktadır. Göç, bu ayak izlerinin en ayrıntılı resmini çizmekte, bu resim bazen renkli, bazen siyah beyaz, bazen bulanık görünmektedir. En zoru da bulanık resmi okuyabilmektir. O resmin anlattıklarını ya da anlatamadıklarını görebilmektir. Göç bu anlamda toplumsala ilişkin olumlu olumsuz çok şey anlatır görmek ve bilmek isteyenlere.

Türkiye’de toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutta derin izler bırakan göç hareketlerine baktığımızda, 1950’lerde başlayan iç ve dış göçlerin 1980’lere kadar yıllar içerisinde hızlandığı ve yavaşladığı dönemler görülmektedir. 1980’lerde başlayan 1990’lı yıllarda hız kazanan iç göç olgusunun önceki göç türlerinden farklı bir zeminde tartışma bulunduğu görülmektedir. 2000’li yıllarda da devam eden söz konusu zorunlu içgöçün etkileri, sosyolojik çalışmalarla görünür hale gelmiştir.

Göçlerle birlikte Türkiye’de kır ve kent nüfus oranının tersine döndüğünü görülmektedir. Türkiye istatistik kurumu (TÜİK) verilerinde, ülke nüfusunun %76,3’ünün il ve ilçe merkezlerinde yaşamakta olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2010). Türkiye son 30-35 yıl içerisinde nüfusunun neredeyse yarısının mekân değiştirdiği tek toplum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye nüfusun özellikle doğu bölgelerinin güvenlik amaçlı yer değiştirmeye zorlanması, kırlardan kentlere olan göçü hızlandırmış kentler kısa sürede göç edenlerin akınına uğramıştır. 1990 sonrası iç göçlerle değişip dönüşen Türkiye toplumunun özellikle kent mekânlarında, asılı duran kent yoksullarının, yeni yaşam alanlarında karşılaştıkları her türlü sorun, bugün değişik boyutlarıyla araştırılmayı bekleyen en önemli konular arasındadır.

Türkiye’nin doğusunda 30-35 yıldır süren zorunlu içgöç hareketleri, bu zaman dilimi arasında aynı yoğunlukta olmasa da kırsal alanlardan, büyük kentlere ve yakın civar kentlere doğru gerçekleşmiştir. Kendi yerleşim yerini terk etmek zorunda kalan veya terk etmek isteyen hanelerin, gelip yerleştikleri kent mekânlarındaki sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal sorunlarının varlığı uzun yıllardır dikkatleri çekmektedir. Göçlerin yarattığı kentsel sorunların yanı sıra göçle gelen nüfusun sorunları konusunda da birçok çalışma kaleme alınmıştır. Bu çalışma, Van kentine bağlı, kent merkezine 3 km mesafesi olan Bostaniçi Beldesi’ni konu almaktadır. Çalışma, 1990 sonrası Van’a yakın, illerden, kentin ilçe ve köylerinden zorunlu göçle beldeye gelen nüfusun, demografik, sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal özelliklerinin yoksulluk bağlamında araştırılmasını amaçlamaktadır.

Tez konusunun belirlenip, ilerlemesine ve tamamlanmasına kadar değerli fikir ve yorumlarını alıp, katkıları sayesinde tezi güçlendiren danışmanım ve sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Suvat PARİN’e, kaynak temini konusunda yardımcı olup fikirleriyle çalışmama katkı sunan Doç. Dr. M. Zeydin YILDIZ’a şükranlarımı sunarım. Çalışma boyunca desteğini aldığım bölüm hocalarıma, bana yardımlarıyla her zaman destek olan eşime de teşekkür ederim.

Bu tez, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı (BAPB) tarafından desteklenen 2010-SOB-YL004 kodlu proje çalışmasıdır. Projenin kabul aşamasından tamamlanma sürecine kadar BAPB çalışanlarına sundukları her türlü destekten ötürü teşekkür etmek isterim. Ayrıca verdikleri bilgiler ve desteklerden ötürü Bostaniçi Beldesi'nde çeşitli kurumlarda çalışan yetkililere ve alan çalışmasında tanıştığımız, evlerine misafir olduğumuz belde sakinlerine de teşekkür ederim.

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
A.g.m.	:	Adı geçen makale
akt.	:	Aktaran
Bkz.	:	Bakınız
Edt.	:	Editör
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
DiE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
KDRP	:	Köye Dönüş Ve Rehabilitasyon Projesi
OHAL	:	Olağanüstü Hal
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
PKK	:	Kürdistan İşçi Partisi
TESEV	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
TMMOB	:	Türkiye Mimarlar Mühendisler Odalar Birliği
TOBB	:	Türkiye Odalar Borsalar Birliği
ADNKS	:	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
SRAP	:	Sosyal Riski Azaltma Projesi
SYDTF	:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞNT	:	Şartlı Nakit Transferi
STÖ	:	Sivil Toplum Örgütleri
BAPB	:	Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı
IMF	:	İnternational Monetary Fund(Uluslararası Para Fonu)
HÜNEE	:	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
TGYONA	:	Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması
SPSS	:	Statistical Package for the Social Sciences
BM	:	Birleşmiş Milletler

GİRİŞ

Göç, yerleşmek amacıyla bir yerleşim yerinden, başka bir yerleşim yerine doğru gerçekleşen mekân değiştirme eylemidir (Keleş, 1998). Ancak bu tanımlama göçün daha çok demografik sürecine vurgu yapmakta, göçün içeriğini anlatmak bakımından sınırlı kalmaktadır. Bu açıdan göç, mekânsal bir yer değiştirme hareketinin yanı sıra, sosyal formasyonların ekonomik, politik ve kültürel yapıların ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan, söz konusu yapılar üzerinde de önemli değişim ve dönüşümlere yol açan bir olgudur (Özer, 2004: 11; Kaygalak, 2009: 9).

Tarih boyunca birçok neden insanoğlunu göçe sürüklemiştir. Yeryüzünde her yıl milyonlarca insan, ekonomik, sosyal, güvenlik, sağlık, doğal afetler veya daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak gibi birçok nedenle göç etmiştir. Tarih boyunca yaşanan göçler, toplumsal uzama eşitsiz bir şekilde dağıtılmış olanaklardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi çevreyle ilgili dayatmalar, otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, mecburi iskânlar ve savaşlar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir.

Günümüzde göçe kaynaklık eden nedenler arasında, yoksulluk, işsizlik, siyasal koşullar, askeri çatışmalar, tarıma teknolojik aletlerin girmesi, hızlı nüfus artışı, yaşam biçiminin sınırlılığı, sosyal ve kültürel imkânlardan yararlanma isteği, gidilecek yerin iş yönünden çekiciliği, haberleşme ve ulaşım olanaklarındaki gelişmeler olarak sıralanmaktadır (Kocaman, 1993).

Göçün sosyal boyutunu dikkate alan Eisenstadt (1954:1) ve Jackson (1986: 2) da göçün coğrafik olarak yer değiştirmenin ötesinde göçün bir toplumdan başka bir topluma yapıldığına işaret etmektedirler (akt. Yalçın, 2004: 11). Bu tanımlama sadece ülkeler arası göçü değil, ülke içindeki yerleşim yerleri arasındaki ekonomik, siyasal ve kültürel farklılıkların göç eden bireyler üzerinde yarattığı her türlü etkiyi de içermektedir. Türkiye’de yaşanan iç göç süreci 1950’li yıllardan itibaren kırsal ve kent arasındaki gerilim, kentleşme süreci, gecekondu kültürünün ortaya çıkması göçün yönünün aslında farklı bir ortama doğru olduğunu doğrulamaktadır. Göç

sadece var olan yerleşim yerindeki bir değişikliği değil, toplumsal yaşam alanındaki değişikliği de içermektedir.

Çalışmanın mahiyeti açısından göç, karar sürecini belirleyen, irade esasına dayalı gönüllü ve zorunlu göç türlerinden söz edilmektedir. Bu iki benzer olmayan göç türünün, başlangıcı, süreci, neden ve sonuçları da farklılaşmaktadır. Gönüllü olarak göç edenler, taşınma kararını iradi olarak vermiş, kendi istekleri doğrultusunda çoğu zaman ekonomik nedenler gerekçe gösterilerek, göç edecek yeri ve sonrasını da az-çok netleştirerek, yeni yaşam alanlarında kendilerine yer bulmaktadır. Zorunlu olarak göç edenler ise, taşınma kararını istek ve irade dışı kabullenmiş/kabullenmek zorunda kalmış kişilerdir. Bu kişiler için yaşam alanlarındaki olumsuzluklar göçün nedeni olmaktadır. Göç süreci ve göç edecek yeri ve sonrasını da önceden netleştiremeden her açıdan hazırlıksız bir şekilde yeni yaşam alanlarına doğru, yaşanacak sorunlardan bihaber, ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik açıdan zayıf, bu kişiler yabancı olarak hissedecekleri yeni bir yaşam alanında kendilerini bulmaktadırlar. Bu açıdan, göç eden bireyler arasındaki kararın istekli ve isteksiz verilmesi göç sürecini farklı deneyimlemelerine neden olmaktadır.

Mekânsal yer değişikliğinin ötesinde, yeni bir kimlik, kültür, ekonomik düzen, yaşam tarzını da beraberinde getiren göç hareketine gönüllü ve zorunlu olarak katılan toplumun her bireyi veya topluluğu tüm bu değişikliklerden farklı şekillerde etkilenmektedir. Gönüllülük, göç edilecek yerleşim yerinde karşılaşılabilecek sorunları iradi olarak kabul etmeyi gerektirdiğinden her türlü sorunla az-çok baş edebilen güçlü birey ve toplulukların hareketini belirler. Ancak zorunlu göç kararı, kişinin iradesi dışında belirlenmektedir. Bu şekilde yola çıkan güçsüz birey ve topluluğun, göç sürecinde ve göç sonucunda yaşanan olumsuzluklardan aldıkları darbelerle bir türlü toparlanamayan ve zorunlu olarak buldukları yaşam alanlarında tanımlanamayan kimlikleriyle, kentte uyumsuz duruşlarıyla, enformel sektörün ya da işsizliğin pençesinden kendilerini kurtaramadıkları görülmektedir.

Göçün göç eden açısından, yeni bir yaşam biçimi, yararlanacağı fırsatları artırma, mesleki ve sosyal hareketlilik imkânlarını barındırmasının yanı sıra

yoksulluk, işsizlik, sağlık problemleri ve psikolojik sorunlar gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir.

Göç, olumsuz özellikleri itibariyle insanların ve toplumların bilincinde derin izler bırakan toplumsal bir olgudur. Kent yapısını biçimlendiren göçlerin olumsuz özellikleri arasında demografik büyümenin yanı sıra, yoksul gecekondulu mahalleleri, kırsal kökenli kentlileşemeyen kent sakinleri, istihdam alanlarına dâhil olamayan vasıfsız işgücü, sağlık güvencesi olmayan sağlıksız yaşamlarla yeni bir toplum kesiti oluşmaktadır. Bu topluma yeni üyeler eklenmekte, sorunlar her geçen gün artarak devam etmektedir.

Gelişmişlik düzeyine göre ülkeler, göçlerin olumsuz etkilerini bertaraf etmek için politikalar üretmektedirler. Yetersiz ekonomik durum, siyasi istikrarsızlık, çözülemeyen sorunlarla sancılı göç sürecine hazırlıksız olarak yakalanan ülkeler için göçler, büyük sorunların ana kaynağı olabilmektedir. Bu sorunlardan biri olan yoksulluk, yoksunlukların toplamı olarak karşımızda ciddi bir problem olarak durmaktadır.

Yoksulluk, tarih boyunca eşitsizliklerin yaşandığı tüm toplumsal formasyonlarda varlığını hissettiren önemli bir toplumsal haldir (Ersoy & Şengül, 2002: 9). Genellikle az gelişmişlik sorunu olsa da yoksulluk birçok gelişmiş ülkenin de temel sorunlarından biri olabilmektedir (Şenses, 2006: 13).

Temel gereksinimlerden yoksun, yoksulluk içerisinde yaşayanlar; yeterli biçimde beslenemeyen, sağlıksız koşullarda yaşayan, ortalama yaşam beklentisi düşük olanlardır (Karen'den akt. Eş & Güloğlu, 2004: 2). Yoksullar, kendi yaşam deneyimlerinde yeterli genişlik ve kalitede konut mekânlarına sahip olmamakta, toplumsal ilişki ağlarını geliştirecek fazla zamana sahip bulunmamakta, yeterli bilgi ve yeteneklerle de donatılmadıkları gibi finansman kaynaklara da ulaşamamaktadır. Bu koşullar birbirini desteklemekte yoksulu içinden çıkamadığı bir yaşam biçimine hapsedmektedir. Kendi yaşam çevrelerinde yoksulluk sınırının üstüne geçebilmeleri oldukça zor ve güç görünmektedir (Tekeli, 2000: 140). Özellikle kentte göç eden, işsiz, çok çocuklu ve yaşamlarını idame ettirecek mal ve gelire sahip olmayan birey

ve aileler için yoksulluk, kendilerini içinde buldukları ve kurtulmak için stratejiler geliştirdiklerinde bile kolay kurtulamadıkları acımasız bir gerçeklik olarak varlığını kentin göç mekânlarında sürdürdüğü görülmektedir.

Göç sürecinde göçü alan birim kent olduğunda, göçün sonuçlarının değerlendirilmesi kent mekânı üzerinden yapılmaktadır. Göçün özellikle yoğun ve kontrolsüz biçimde yaşandığı dönemlerde kentin ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik yaşamına yansımaları dikkat çekicidir. Göçlerin kent mekânı üzerindeki en önemli etkisi, kentlerin dağınık büyümesidir. Yoğun göçlerin doğurduğu konut talebi, kentlerde konut sorununa yol açmakta nüfusun hızla artmaya devam etmesiyle, konut yetersizliği ve sınırlı olanaklara sahip çok sayıda göç eden insanın kentin dış bölgelerine ya da düşük standartlı, ucuz arazili alanlara yerleşmelerini gerektirmektedir. Bu durumun sonucunda kentsel hizmetlerden yoksun insanlar, kendi yaşam alanlarını kendi çabalarıyla inşa etmeye koyulmakta böylece göç olgusu bir yandan kentin mekânında kontrolsüz biçimde büyümeye neden olurken, diğer yandan da kentteki sosyo-mekânsal ayrışmalar üzerinde de etkili olabilmektedir (Kaygalak, 2009).

Göç, kentteki mekânsal ayrışmaları derinleştiren etkilerde bulunurken yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaşmasına da neden olmaktadır. Göçlerle tekrar tekrar biçimlenen kent alanlarında yoksulluk olgusu, yeni bir yüz edinmiştir. Kentte göçen ve kentin eski yoksullarına benzemeyen yeni kent yoksulları, sorunlarıyla yoksulluğun farklı bir yüzü olmuşlardır. Bu toplumsal grup; gelir, eğitim, sağlık ve yaşam kalitesindeki yetersizlikler sonucunda kendine yetemeyen ve kentsel toplumsal yapıya yabancı, her türlü yoksunluğun içerisinde yeni yoksulluk örüntülerini resmetmektedir.

Göçlerle gelenler, kent merkezlerinde tutunamadıklarından, kendilerini kent çeperlerine atmaktadırlar. Kentlerin kıyısında yaşayanlar için kentte yakın olmamak, bir bakıma kentin ekonomik, sosyal, kültürel olanaklarının dışında olmak, kentin üretim sürecine katıl(a)mamak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bütün bunlar yeni kentlilerin kentte uyum sağlamalarını engellemektedir. Kentte yaşamak büyük ölçüde maddi yeterlilik gerektirmektedir. Yeni gelenler, kısıtlı ekonomik bütçelerini çok

kısa sürede tükettiklerinden onları bekleyen en ana sorun temel ihtiyaçlarını giderme problemidir. Kentli yeni yoksullar, kendini idame ettirecek temel gereksinimlerden yoksun, kentsel hizmetlerden daha az faydalanan, varoşlarda yaşayan, kentin formel üretim sürecine katılmadıkları gibi, kentin tüketim ortamlarında yer bulamayan, yaşam tarzı açısından geldikleri hayatın kodlarını kentte kurmaya çalışan gruplardır. Bu anlamda kentin çeperlerinde göçün yarattığı en önemli sorun yoksulluk olmaktadır (Altuğ, 2003).

Son yirmi yılda Türkiye’de çok hızlı ve önemli ekonomik ve toplumsal değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler kentin yoksullarına benzemeyen, yoğun ve kitlesel göçler sonucu kentlerde biriken başta ekonomik olmak üzere, konut, sağlık, eğitim vb. sorunların yanı sıra yeni bir kültürle karşılaşmanın yarattığı sarsıntı ve çatışmaları yaşamak durumunda kalanlar olumsuz yaşam koşullarıyla kentin yeni sakinlerinin yanı sıra “kentin yeni yoksulları” olarak anılmışlardır (Bayhan, 1997). Kent yoksulluğunun dışında kentin yeni yoksullarının toplumsal görünümüne baktığımızda, her konuda dezavantajlı durumlarıyla, geliştirdikleri yaşam stratejileriyle var olmaya çalışan, talepleri ve sorunlarıyla çoğu zaman yalnız kalan bir kesim görmekteyiz.

Bugün Türkiye’nin İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, gibi metropol kentleri başta olmak üzere Mersin, Diyarbakır, Van, Şanlıurfa ve Batman gibi diğer kentlere zorunlu göçün kattığı nüfus, yeni kent yoksulluğunun ağır sonuçlarıyla yaşamak durumunda kalmıştır. Türkiye’nin doğusundan, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropol kentlere göç etmek zorunda kalan insanların, gelip yerleştikleri kent mekânlarındaki sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik ve mekânsal sorunları, çok sayıdaki akademik araştırmalara konu olurken; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kentlerinin göçlerle yeniden şekillenen toplumsal yapısına ve artan sorunlarına ilişkin kapsamlı ve yeterli sayıda çalışmanın yapıldığı söylenemez.

Göç süreci ve kentsel yoksulluğun Van kentinde yarattığı toplumsal sorunlar ele alınırken, karşılaşılan en önemli sorun, bu sorunlar üzerine yapılmış geniş ölçekli araştırmaların yokluğudur.

Van kentinde yürütülmekte olan projeler, kentin geneli için bir göç ve yoksulluk haritası çıkarmaktan uzak, daha çok kentin belli mahalle/mahallerini kapsayan sınırlı bir evren üzerinden yapılan değerlendirmeleri içerse de, kentsel yoksulluğu anlama konusunda önemli ipuçları vermişlerdir.

Bu çalışma, 1990 sonrası yaşanan yoğun göçlerle şekillenen Bostaniçi Beldesi'nin, demografik, sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal özellikleri üzerinden zorunlu göç ve yoksulluk ilişkisini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın önemi, çalışma alanının özgünlüğüdür. Türkiye'de kent merkezlerine bağlı beldeler arasında en fazla nüfusa sahip yerleşim yeri özelliğini gösteren Bostaniçi Beldesi (TUİK, 2009) barındırdığı nüfusun ve beldenin özellikleri açısından yoksulluk göstergeleri belirgin bir beldedir. Söz konusu yerleşim yerine belde statüsü kazandıran demografik artış, aynı zamanda yerleşim biriminin önemli sorunlarına da kaynaklık etmiştir.

Bostaniçi Beldesi, Van ilinde, mekânsal, ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik özellikleriyle, "sorunlar diyarı" olarak tanınmakta, barındırdığı toplumsal sorunlarla yeni bir yoksulluk örüntüsünün izlerini taşımaktadır. Van kent sınırları içerisindeki beldenin, kent merkezine yakın olmakla birlikte, ekonomik, eğitim, sağlık ve mekân koşulları açısından kentten uzak bir sosyo-ekonomik profile sahip olduğu söylenebilir. Çalışmada, zorunlu göçle gelen bu insanların söz konusu özellikleriyle toplumsal yaşamdaki sorunları gözler önüne serilecektir. Bu şekilde, özgün yaşam alanlarında göçün yarattığı derin izlerin kuşatmasıyla karşı karşıya kalan göç mağdurlarının, yoksunluk ve yoksullukla dolu olumsuz yaşam koşullarıyla mücadeleleri, göç ve yoksulluğun gölgesindeki yaşamları, yalnız büyük kentlerin göçmen mahallelerinin gerçekliklerine değinen çalışmaların yanı sıra, büyük kent deneyiminden yoksun, zorunlu göç süreciyle kentte gelen kırsal kökenli göçmenlerin, küçük kentlerin belli alanlarına olan göçüne ve göç edenlerin deneyimlerinin farklı süreçler doğurduğu gerçeğine iyi bir örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Çalışmamız, beş bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, göç olgusu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda göç kavramına açıklık getirilmekte, aynı

zamanda göç türleri, sebepleri ve sonuçlarına değinilmekle birlikte kentleşme olgusu, kentleşme süreci, gecekondulaşma ve yoksulluk sorunlarına değinilmektedir. Aynı bölümde, göç olgusunu ele alan kuramsal yaklaşımlar, iki temel yaklaşım içinde görüş ve karşıt görüşler şeklinde değinilmiştir. Yine aynı bölümde içgöç başlığı altında Türkiye'deki içgöç süreci, dönemsel olarak anlatılmaktadır. Türkiye'nin doğusunda yaşanan zorunlu göç ile ilgili çalışma ve değerlendirilmeler de bu bölümün alt başlıklarından birini oluşturmaktadır.

İkinci bölümde, yoksulluk olgusuna, yoksulluk kavramına, yoksulluk türlerine, yoksulluğun neden ve sonuçlarına değinilmiştir. Bu bölümde göç ve yoksulluk ilişkisi bağlamında yoksulluk olgusunun analizi yapılmıştır. Yoksulluk kültüründen söz edilmiştir. Daha sonra yoksulluk olgusuna ilişkin temel yaklaşımlardan hareketle yoksulluğun Dünyada ve Türkiye'deki boyutlarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, yoksulluk alanlarından biri olan kent mekânında yaşanan “kentsel yoksulluğun” ne olduğundan söz edilerek, kentsel yoksulluğun mekânsal tezahürleri ve toplumsal görünümü üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca Türkiye'de 1990 sonrası yaşanan ve farklı bir içgöç süreci olan “zorunlu göç” ün kent yoksulluğunu tetikleyen yanlarına ve zorunlu göç mağdurlarının yoksulluk hallerine ilişkin değerlendirmelerle birlikte yeni kent yoksulluğu tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde, araştırma tasarımı içerisinde yer alan araştırmanın amacı, önemi, problemleri ve metodolojisi (yöntemi), evren, örneklem, verilerin toplanma süreci hakkında bilgiler verilmektedir.

Son bölüm olan beşinci bölümde, araştırma alanının bağlı olduğu il ve çalışma alanıyla ilgili bilgiler verilmektedir. Bu bölümde ayrıca, araştırma alanından toplanan veriler ışığında yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular ve değerlendirmeler yer almaktadır.

1. GÖÇ OLGUSU

Bu bölümde göç olgusu değerlendirilecek göçün ne olduğu, göç tanımlarıyla ilgili tartışmalara, türlerine, neden ve sonuçlarına aynı zamanda göç olgusunu ele alan kuramsal yaklaşımlara ve Türkiye’de iç göç sürecine 1990 öncesi ve 1990 sonrası olmak üzere iki ayrı dönem üzerinden bakılarak, söz konusu dönemlerde yaşanan göç hareketleri arasındaki farklılıklara değinilecektir. Özellikle son 20-25 yılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan “zorunlu göç” üzerinde durulacaktır.

1.1. Göç Kavramı: Tanımlar ve Tartışmalar

Göç, neredeyse tüm toplumları etkileyen, insanlık tarihiyle özdeş bir olgu olarak insanlık tarihinin bütün dönemleri boyunca var olagelen ve bugün de varlığını devam ettiren bir olgudur (Yalçın, 2004).

Göç kavramı ilk etapta anlamı belli bir nüfusun bir bölgeden başka bir yere olan hareketi olarak anlam kazanır. Bununla birlikte göç, çok daha kapsamlı yer değiştirmenin ötesinde, sonuçları itibarıyla sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik birçok öğeyi içinde barındırmaktadır (Serdar, 2006: 34). Bu yönüyle göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2004: 11). Başka bir tanıma göre göç, sosyal formasyonların ekonomik, politik ve kültürel yapılarında ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda orta çıkan göç, söz konusu yapılar üzerinde önemli dönüşümlere yol açan mekânsal bir yer değiştirme faaliyetidir (Kaygalak, 2009: 9)

Karpat’a göre göç, yaşanılan yerden, ulaşılmak istenen yere doğru gerçekleşen bir harekettir (2003: 3). Yine göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketleri olarak tanımlanmakta (Marshall, 1999: 685). Bu tanımlama, kalıcı olmayan göç hareketlerini dışarıda tutmaktır. Denebilir ki göç olgusu, insanların yaşadıkları yeri terk edip devamlı, geçici ya da belirli bir süreliğine yaşayacakları bir başka yere gitmeleri olarak tanımlanabilir.

Göçün, idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli ve geçici ya da belirli bir süreliğine değiştirme olayını ifade etmesi, bu değişimin, kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehre ya da bugün bazı ülkelerde görüldüğü gibi kentten kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yöne doğru meydana gelebilmekte olduğu belirtilmektedir (Tümertekin & Özgüç, 1998: 308).

Tüm bunların yanı sıra göç; toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal bir olgu olduğu kadar aynı zamanda bireysel bir süreçtir de. Göç edenlerin neden göç ettikleri, nereye gittikleri, gittikleri yerlerde ne kadar kalacakları, giderken hissettikleri ve geride bıraktıklarıyla, gittikleri yer ve orada yaşayacakları, bu yerlere uyum süreçleri, hem tüm toplumsal tarih için hem de o bireyler için oldukça önemlidir. Göç süreci analizinde sürecin toplumsal ve bireysel yanlarını süreç analizine dâhil etmek için bireysel çözümlenelerde de bulunmak oldukça önemlidir (İçduygu & Ünalın, 1998: 42).

Tüm bu görüşlerin ışığında göçle ilgili şunu söyleyebiliriz: Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik ve bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal, ekonomik ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004: 13).

Bir üretim biçimi hatta bir yaşam biçimi olan göçerlikle köyden köye, köyden kentte veya kentten kentte olan göçü birbirinden ayırmak gerekir. Aynı şekilde doğal afetler, kuraklık, heyelan ve deprem sonucu ortaya çıkan zorunlu göçler ile siyasal iskân politikaları sonucu ortaya çıkan zorunlu göçleri kendiliğinden göçlerden ayırmak gerekir (Akşit, 1998: 23-24).

Yapılan literatür taramalarında göç, her şeyden önce bir mekân değiştirme durumu olarak değerlendirilmektedir. Göçün süresi göçün niteliğini belirten bir ölçüdür. Kısa süreli, eğitim veya çalışma amaçlı ve bu sürenin sonunda geri dönülebilen mekân değiştirme hareketinin göç sayılıp sayılmayacağına göç literatürü içinde tartışmalı bir konu olmuştur. Göçle ilgili tanımlamaların yarattığı

sıkıntılarla ilgili Özcan'ın (1998) tartışmasına yer vermek göç tanımlamaları üzerinde bir daha düşünmemizi anlamlı kılacaktır.

Göç kavramını açıklamak için ele alınan bir takım kriterlerin sorunlarına değindikten sonra olgudan kast edilenin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek mümkün olabilir. Göç olgusunun açıklamasında öne sürülen iki kavram çifti yer ve zamandır. Özcan'ın(1998) “İçgöçün Tanımı Ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar” adlı çalışmasında, bu iki kavramla ilişki olarak alan, yaşanan/oturulan yer, zaman ve çalışma durumu olmak üzere dört kavramdan kaynaklı sorunlara ve kriterlerin yarattığı sınırlılıklara değinilmiştir. Bu kavramların ilki olan, alanla ilgili sorun alanının boyutları ve uzaklığıyla ilgilidir. Alanın sınırları ve mesafesiyle ilgili ortaya konulan kriterler bir hareketin göç olarak tanımlanması için ne alan bölünmelerinin farklı olması nedeniyle ne de kat edilen mesafenin bilinmesinin o hareket hakkında pek fazla bir şey söylemediğini gözler önüne sermektedir. Yer konusuyla ilgili olarak kalma ve kalma süresi gibi kavramların açıklık kazanması gerektiğinin altı çizilmektedir (1998: 78-90).

Özcan'ın aktardığına göre, bazı sosyal bilimcilere göç, oturulan yerde yapılan değişmeyken, bazıları için bütün coğrafik hareketlerin göç olmayacağı oturulan yerin değişmesinden sonra bu değişimin idari alan sınırları dışında bir başka yere yapılmasının gerekliliği vurgulanır. Bu ölçüt, göçü kısa dönem yer değiştirenleri dışarıda bıraktığı gibi, birden fazla yerde oturan (örneğin göçerleri) dışarıda bırakmaktadır. Zaman kıstasındaki sorunda bir hareketin göç sayılabilmesi için gidilen yerde en fazla kalınan süreyle ilgilidir. Bu hususta da sosyal bilimciler arasında bir birlik yoktur. Zaman kriterini bu açıdan savunmak anlamsız görünmektedir. Göç tanımında kullanılması öne sürülen son ölçüt çalışma durumuydu burada esas sorun yaşanan yer mi çalışılan yerin mi esas alınacağıdır. Şimdiye kadar yaşanan yerin önemi açısından yaşanan yer esas alınmış olsa da diğer hususunda zaman içinde esas alınması mümkün görünmektedir. Yaşadığı ve çalıştığı yeri farklı olanlar içinde bu kriterde öncekiler gibi sorunlar yaratmaktadır. Bu ölçütlerin yanı sıra göç tanımına göçün nedenini ve şekli gibi konularda eklemek isteyen sosyal bilimciler vardır. Kısacası göç ilgili verilen tanımlar keyfi ve ampirik güçlüklerle doludur. Nihayetinde göç çalışmasından beklenen göçün ölçülmesiye

göçün nedeni ve şekli daha az önem arz edecektir. Beklenti göç olayını ve sonuçlarını anlamak ise o zaman neden ve şekil önem kazanacaktır (Özcan, 1998: 79–82).

Göç olgusunu incelemede karşılaşılan en önemli güçlüklerden birisi de türlerini ayırt etmektir. Göçler mesafeye, olayın gerçekleştiği yerlere, sürekliliğine, göç olgusuna yol açan nedenlere ve göçlerin isteğe bağlı ve zoraki göçler şeklinde meydana gelmesine göre sınıflandırılmaktadır (Tümertekin & Özgüç, 2002: 309). Yapılan bütün sınıflandırmalar örtüşen ve ayrılan yönleriyle gelecekte farklılaşacağı ve dönüşeceği yönünde sinyalleri vermektedir.

1.2. Göç Türleri

Göçler belli özelliklerine göre birbirinden ayrılmaktadır. Kimi araştırmacılar göç olgusunu göçün şekline (Petersen, 1996), süresine (Özcan, 1998), yoğunluğuna göre (Gündüz & Yetim, 1996) sınıflandırmaktadır. Tanımlamaların bazılarında ise göçün yönüne göre (Akkayan, 1979) bir sınıflamaya gidilirken, diğer tanımlarda göçmenin göç istekliliğine göre (Erder, 1997) bir sınıflama yapmayı gerekli görmüşlerdir.

Petersen'e baktığımızda (1996: 6–11) göçün beş değişik şekli olduğunu savunur. Bunlar:

- 1) İlkel Göç: İnsanlığın doğal afetler karşısındaki çaresizliğinden kaynaklı göç hareketi.
- 2) Zorlama Göç: Toplumun siyasal ve sosyal yapısının itici faktör olması.
- 3) Yöneltilmiş Göç: Göç etmesi istenilen topluluğun tercih hakkına sahip olması.
- 4) Serbest Göç: Bireysel belirleyicilik. Göç edenlerin göç etme kararını kendilerinin vermiş olması.
- 5) Kitlesele Göçler: Serbest göçlerin sonucu göçün kısa sürelerde kitlesele bir görünüm kazanması (akt. Yalçın, 2004: 34–35).

Literatürde en sık rastlanan göç türlerinden söz eden Özcan, bu göç türlerini geçici göçler (mevsimlik, günlük ve kısa dönem), transferler (tayin ve görev nedeniyle), uzun dönem göçleri (iş/çalışma nedenleri, iskân ve çeşitli nedenlerle göç ettirilenler ve hayat boyu göçmenler), göçmen olmayanlar (hiçbir zaman göç etmeyenler ve potansiyel göçmenler) diye dört kategori içinde vermektedir (1998: 82–83).

Gündüz ve Yetim ise göçleri kontrollü, zorunlu, ilkel, serbest ve zorlama olmak üzere, beş kategoriye ayırmaktadırlar. Burada zorlama ile zorunlu göç arasında bir ayırım yapan Gündüz ve Yetim, bu ikisinin arasındaki farkı da şu şekilde açıklamaktadırlar: “Zorunlu göç, insanların içinde yaşadıkları koşullar gereği bir bölgeden ötekine göç etmeleridir. Zorlama göç ise insanların kendi istekleri dışında baskı ile bir yerden ötekine göç ettirilmeleridir (1996: 110).

Göçün yönüne göre yapılan sınıflamalara göre ise göçler içgöç ve dışgöç olarak ikiye ayrılmaktadır. “İçgöçler, bir ülkenin milli sınırları içinde, dışgöçler de ülkelerin milli sınırlarını aşarak (her iki yönde de olabilir, milli sınırların içinden dışarıya veya milli sınırların dışından içine doğru) yapılan nüfus hareketleridir” (Sevim, 2000: 58).

İçgöç, “bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerin birinden ötekine yerleşme amacıyla yapılan devinim” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 63). Tekeli’ye göre ise, içgöç, günümüzde belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradesiyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmakta; ancak söz konusu tanımın aynı ülke içindeki irade dışı gerçekleşen göçleri içgöç içinde değerlendirmeyemediği görülmektedir (1998: 7).

Günümüzde içgöç, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradesiyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlamak Tekeli’ye göre, her toplum için geçerli bir tanım olamamaktadır. Bu tanım daha çok modern sanayi toplumları için geçerliyen,

tarım toplumlarında insanların toprağa bağılılıkları dikkate alındığında nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesinden bağımsız olmaktadır. Bu durumda göç zorla yer değiştirmeleri değil sadece gönüllü yer değiştirmeleri kapsayacaksa bu kategorinin var olabilmesi için modern toplumun, ulus devletinin ve özgür bireyin oluşmuş olması gerekir. Ayrıca göçün belirli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanından dışarıya çıkan yer değiştirmelerin toplam sayısı olarak tanımlanması, göçün zamanda ve mekânda toplumsallaştırılmış bir değer olmasını da gerektirmektedir (Tekeli, 1998: 9–10).

Diğer pek çok göç sınıflaması ise özellikle göç edenlerin istekliliği üzerinde durmaktadır. Buna göre göç zorunlu ve gönüllü göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Erder'e göre, "gönüllü göç her ne kadar göç eden bireyin göç ettiği yerdeki değişiklikten kaynaklansa da, göç kararındaki 'gönüllülük', göç eden bireylerin hem göç ettiği yeni çevreyle, hem de eski çevresiyle ilişki biçimlerini önemli ölçüde etkilemektedir." Zorunlu göç ise göç kararının gönüllü olmayışı ve kendisi dışında oluşan zorlamayla gerçekleşmiş olması, hem göçün kaynaklandığı yerle ilişkilerinin kesintiye uğramasına neden olmakta, hem de göç edilen yeni çevreyle ilişkilerinde, önemli farklılıklar doğurmaktadır" (Erder, 1997: 144).

Sonuç da, göç çeşitleri genel olarak, belli ölçütler altında incelenebilir:

1. İrade esasına göre göçler: Gönüllü ve zorunlu göçler olarak iki grupta toparlanabilirler.
2. Göçün yoğunluğu esasına göre göçler: Bu ölçütte kitlesel ve bireysel göçler yer almaktadır.
3. Ülke sınırları esasına göre Göçler: İç ve dış göçler şeklinde iki gruba ayrılmaktadır.
4. Yerleşme süreleri esasına göre göçler: Burada ise geçici ve sürekli yerleşme amacıyla yapılan göçler yer almaktadır (Yalçın, 2004: 17–21).

Göç olgusu üzerinde yapılmış bütün sınıflandırmalar göz önünde bulundurularak önemli türler şu şekilde sıralanmaktadır.

1. Mekân üzerine yapılmış sınıflandırmalar: Bir coğrafi alandan diğerine yapılan mekânsal hareketliliği ifade eder. Bunlar; Kıtalar Arası, Uluslar Arası, Eyaletler Arası, Yerel, Kırdan Kıra, Kırdan Kentte, Kentten Kentte ve Kentten kıra yapılan göçlerdir.
2. Zaman üzerine yapılmış sınıflandırmalar: Nüfusun bir bölgeden diğerine zaman esaslı hareketidir. Bunlar; Uzun Dönemli, Dönemsel ve ya Mevsimlik, Kalıcı, Yarı-Kalıcı, Geçici, Düzensiz ya da Tesadüfi, Günlük ya da Sarkaç tipi göçlerdir.
3. Hacim üzerine yapılmış sınıflandırmalar: İnsanların bir bölgeden diğerine olan oransal düzeyindeki hareketidir. Bunlar; Büyük, Orta ve Küçük Ölçekli göçlerdir.
4. Şekil üzerine yapılmış sınıflandırmalar: Göçün yalnız, aile, akrabalar ya da arkadaşlar olduğunu göz önünde bulundurarak yapılmış bir sınıflandırma olduğundan Bireysel ve Aile göçü olarak ayrılmaktadırlar.
5. Çeşitli yönler üzerine yapılan diğer sınıflandırmalar: Bunlar da Beyin göçü ve Mülteci Göçü, Zorunlu ya da İstek dışı(İrade dışı), Gönüllü ve İş Göçü olarak sınıflandırmalar içerisinde yer almaktadır (Ersoy & Şengül, 2002: 26–28).

Yapılan göç türlerine göre araştırma alanı olan Bostaniçi Beldesi'ne bakacak olursak; mekânsal olarak kırdan kentte ve kentten kentte (Van'a bağlı ilçe ve köylerden aynı zamanda Hakkâri, Şırnak, Bitlis, Siirt gibi yakın illerden), zamansal olarak kalıcı ve ya yarı-kalıcı, hacimsel olarak orta ve küçük ölçekli, şekilsel olarak bireysel değil aile, akraba ve köyce gibi şekillerde görülmektedir. Çeşitli yönler üzerine yapılan diğer sınıflandırmalara göre ise zorunlu ya da istek (irade) dışı göç olarak değerlendirilebilir. “Zorunlu göç” türü, insanların bir bölgeden diğerine, ya da her hangi bir mekândan başka bir yaşam alanına göç etmeye zorlanmaları, buldukları mekânı isteksiz terk etme durumu olarak bilinmektedir.

1.3. Göçlerin Nedenleri

Göç nedenlerine değinirsek, çok sayıda neden tarih boyunca insanoğlunu göçe itmiştir. Bunların başında da ekonomik nedenler gelir. Yoksulluk ve işsizlik milyonlarca insanı yerinden yurdundan etmeye devam etmekte, siyasal koşullar gerek geçmişte gerekse de bugün birçok insanı göçe zorlamaktadır. Yine kitlesel göçlere yol açan askeri çatışmalar, çevresel koşullardaki bozulmalar, önemli depremler, su baskınları ve volkanik patlamalar da göçlere neden olmaktadır (Tümertekin & Özgüç, 1998: 312).

Kişilerin gerek ülke içerisinde (iç göç) gerekse de bir ülkeden diğerine (dış göç) etme sebepleri sayısız denecek kadar çok ve karmaşıktır. Ancak bu nedenler belli kategoriler altında toplanıp temel nedenlere ilişkin bir şeyler söylemek mümkün olabilir.

İç göçler, kırdan kıra, kırdan kentte, kentten kentte ve kentten kıra doğru gerçekleştirilebilmektedir. Köyden veya kırdan kentlere olan göçlerin sebepleri açıklanırken, ilk olarak kentin çekiciliği ve kırmın iticiliği ifadeleri kullanılmaktadır. Kentin çekiciliği, kent hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah gibi kişiye sağlayacağı imkân ve fırsatların varlığıyla ilgiliyken, kırmın iticiliği ise tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşırı parçalanması, kan davaları vb. olumsuzluklar bireylerin göç etmelerine neden olmasıyla ilgilidir.

Göç nedenleri olarak çok sayıda itici ve çekici faktör sıralanmaktadır. Bunlardan ilki olan itici göçler arasında çevresel, demografik, ekonomik ve siyasal baskılar yer alırken, göçmenleri varış yerine çeken çekici göçlerde yaşam koşullarını iyileştirmek için ekonomik fırsatlar, kişisel güvenlik, özgürlük ve bağımsızlık şansı ile eğitim ve kültürle ilgili fırsatlar gibi toplumsal olanaklar sıralanmaktadır (Tümertekin & Özgüç, 1998: 314).

Geçmişten bugüne kadar insanları ve/ya toplumları göçe iten ve nedeni haline gelen birçok etken vardır. Bu nedenler arasında günümüzde en fazla görülen göç nedenleri arasında, ekonomik nedenler, yoksulluk, işsizlik, siyasal koşullar,

askeri çatışmalar, tarıma teknolojik aletlerin girmesi, yoğun tarım, hızlı nüfus artışı, yaşam biçiminin sınırlılığı, sosyo-kültürel imkânlardan yararlanma isteği, gidilecek yerin iş yönünden çekiciliği, haberleşme ve ulaşım olanaklarındaki gelişmeler nedenler arasında görülmektedir (Kocaman, 1993). Ayrıca günümüz koşullarının da beraberinde getirmiş olduğu çevresel koşullardaki bozulmalar ve yeni sistemlerin yönetimi altında yaşayamayacağına inananlar da göç olayını gerçekleştirmektedirler (Tümertekin & Özgüç, 1998: 310).

Türkiye’de kırsal göçün bir dizi tarihsel, ekonomik, toplumsal ve teknolojik etken tarafından şekillendirildiği ve beslendiği vurgulanmaktadır. Köydeki ekonomik güçlük ya da yoksulluk göçün temel nedeni olarak belirtilmekte, toprağın yetersiz ve verimsiz oluşu yoksulluğun ve göçün doğrudan nedeni olarak gösterilmektedir Köyü terk etmenin, daha iyi eğitim-öğretim olanaklarına kavuşmak, borç ödemek ya da toprak satın almak için para biriktirmek, kentte hali vakti iyiye gidiyor görünen akrabalara yetişmek için daha iyi eğitim almak, iyi sağlık hizmeti vs. gibi başka nedenleri de vardı (Karpas, 2003: 127). Şöyle ki; “tarım kesimindeki gerek nüfusun gerekse ulusal gelirin payının düşme nedenleri tarım politikalarının yanlışlığı, nüfus artışının hızlı olması nedeniyle köy topraklarının parçalanmışlığı, 1950’den bu yana tarımda hızlı makineleşme ve daha geniş alanların tarıma açılmalarının yanı sıra köylünün elde ettiği gelirin ve yaşam düzeyinin düşmesi köyün iticiliği olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra ulaşım olanaklarının artmasıyla bireylerin daha özgür hareket edebilmeleri, iş olanaklarının bireyi sürekli gelir elde eden ve özgürce tüketen bireylere dönüştürmesi, çalışmanın getirdiği sosyal güvence, kentin aile bireylerine eğitimden sağlığa tanıdığı olanaklar kenti çekici kılan özelliklerden bazılarıdır”. İtici faktörler arasında, çevresel, demografik, ekonomik ve siyasal baskılar gibi durumlar sayılır. Ekonomik baskılar arasında yoksulluk, işsizlik, ürün elde etmedeki başarısızlık gibi nedenler yer alırken, siyasal baskılar arasında ise savaşlar, ihtilaller, sıkıyönetim gibi durumlar yer almaktadır (Oktik, 1996: 81).

Toplumların ve bireylerin tarihsel süreçlerinde göç, nedenleri ve sonuçları açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü göç farklı insanların, farklı nedenlerle gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmek zorunda kaldığı ve farklı sonuçları olan bir süreçtir. Bunun yanı sıra “tarihsel olarak göçler, genellikle kıtlık, iç savaşlar, dinsel

ve diğ er ş iddet olayları, soy kırım ve siyasi sürgün gibi nedenlere bağı l olarak ortaya çı kmakta ve insanlık için çok acılı süreçleri iç ermektedir” (İçduygu & Sirkeci, 1999: 260). Bu özellikleri nedeniyle göç birçok disiplin tarafından incelenmiş ve her disiplinin bakış açısınca bir çözümlenmesi yapılmıştır.

1.4. Göçlerin Sonuçları

Göçün göç eden açısından, yeni bir yaşam biçimi, yararlanacağı fırsatları artırma, mesleki ve sosyal hareketlilik sağlamak gibi olumlu sonuçların yanı sıra maddi durumun elverişsizliği, işsizlik, psikolojik sorunlar gibi çok çeşitli pahaları da olmaktadır.

Göç teorilerinden biri olan “Etnisite Teorileri”, göç sonucunda ortaya çıkan bir gerçekliği göz önüne sermektedir. Farklı ırktan, dilden, dinden ve hayat tarzlarından insanların aynı ortamı paylaşma durumlarını konu etmektedir. Farklı kültürlerin göç sonucunda biraya gelip aynı ortamda bulunmaları etnisite kavramının ve bu konuda söz edilen teorik açıklamaların incelenmesini gerektirmiştir (Yalçın, 2004: 76–78).

Göç süreci, göç edenler için köklü değişikliklere neden olmaktadır. Göç eden kişilerin sosyal ve fiziki çevrelerinin değişmesi, bu yeniliklere uyum sorununu da beraberinde getirmektedir. “Zamanda ve mekânda toplulaştırma, yarattığı filtrasyon tesiriyle kişileri yaşayacağı topluluğa yeniden uyuma zorlayan ya da zorlamayan yer değiştirmeleri ayrıştırma olanağı yaratmaktadır. Böylece göç, kişileri yeni bir topluluğa götüren dolayısıyla yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan bir yer değiştirme olmaktadır” (Tekeli, 1998: 9–10).

Bu uyum sorunu da yine birbirinden bağımsız birçok değişkene bağı l olarak farklılık arz etmektedir. Göç nedeni, göç eden kişiler, göçün türü, göçle varılan yer ve burada yaşananlar değiştikçe göç eden kişilerin karşılaştıkları uyum sorunları da değişmektedir. Örneğin, kırsal bir alandan kentsel bir alana göç eden kişilerin ve ailelerinin konumlarını ele alan birçok çalışma kaçınılmaz olarak göçmenlerin yeni vardıkları alanlara uyum süreçlerini, göç etmiş olanlarla yeni çevreleri arasındaki

birebir bir ilişki olarak değerlendirir ve göçle ilgili uyum sorunlarını göçün nedenlerinden sonuçlarına uzanan eksenini göz ardı ederek ele alır. Bu gibi çalışmalarda göç edilen yeni ortama uyum konusu yalnızca bir sürecin son ürünü olarak görülür. Oysaki bu uyum sorunu göç sürecinin bütünselliği ve birbirleriyle ilintili iç içe geçmiş birçok unsurun katıldığı belirli küçük süreç ve yapıların birlikte ortaya çıkardığı bir sonuç olarak ele alındığında ayrıntılarıyla görünür kılınır ve çözümlenebilir (İçduygu & Ünalın, 1998: 40–41).

Göçü, kişileri yeni bir topluluğa götüren, yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan bir yer değiştirme olarak tanımlayan Tekeli, toplumbilim açısından da önemli olanın bu olduğunu belirterek, göç eden kişinin belli büyüklükteki bir yerleşme ya da emek pazarı dışına göç eden kişi olması belli bir topluluğu terk ederek yeni bir topluluk içine girmesi yeni toplumsal ilişkiler kurmasını gerektirdiğinden çok sayıda uyum sorunu yaratmaktadır. Oysa aynı emek pazarı içinde yer değiştiren kişi böyle bir sorunla karşı karşıya kalmayacaktır (Tekeli, 1998: 9–10).

Kentleşme, kentlileşme süreci, gecekondulaşma ve yoksulluk gibi göçün kaynaklık ettiği toplumsal olgulara değindiğimizde, göçün sonuçlarına da parmak basmış olacağız. Söz konusu olguların iç içe geçtiğini, neden-sonuç ilişkisi açısından da birbirlerine bağlı oldukları görülmektedir.

Ülkemizde kentleşme olgusu kırdan kentte doğru yaşanan göç hareketleriyle birlikte anıla gelmiştir. Bunun en ön emli sebeplerinden birisi iki olgunun birbiriyle olan değişmez bağıdır. Bu bağı kurulduğu mekân olan kentlerde hem kentleşmenin, hem de kırdan kentte göçün yarattığı değişimlerin sonuçları, nüfus yığılması ve buna bağlı yasadışı yapılaşma olgusudur.

Demografik etmenler arasında yer alan nüfus artışı, insanların dünya üzerindeki paylarını sınırlayan unsurlardan biri olduğundan yoksulluk üzerinde olumsuz etkisi olmaktadır. Nüfus baskısı, özellikle kentlerdeki olumsuz yaşam koşullarının nedeni olarak kentleri zorlamaktadır. Hanenin türü, büyüklüğü gibi

özellikleri hane halkı içindeki bireylerin yaş ve eğitim durumları yoksulluk oranıyla ilişkilendirilmiştir (Şenses, 2006).

Göç konusu, kırsal kesimden kentte göç sorunu çerçevesinde ele alındığında yapısal değişimlerin, demografik farklılaşmaların, kültürel dönüşümlerin kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru gidildikçe görülmekte, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına yönelen bu geçiş süreci sonunda ortaya yeni toplum biçimleri çıkmaktadır. Gecekondulaşma kentleşme ve kentlileşememe ve yoksulluk gibi olgular bu sürecin sonucu olarak belirmektedir (Akgür, 1997, 42).

1.4.1. Kentleşme Olgusu

Kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş,1990).

19. yüzyıldan itibaren sanayileşmenin etkisiyle hız kazanmış evrensel bir olgu olarak ortaya çıkan kentleşme, demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda yapısal dönüşümü içermektedir (Bayhan, 1997: 178). Kentleşme, ekonomik gelişmeye koşul olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda, örgütlemeye uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 1998: 80).

Kentlerdeki nüfus artışı besleyen en önemli faktör, kentlere yönelmiş olan göçlerdir. Göç sonucu yoğun bir şekilde kentleşme yaşanmaktadır. Ekonomik açıdan kentleşme, işgücünün tarım sektöründen, sanayi ve hizmet sektörüne aktarılmasıdır (Sezal, 1992: 22). Sosyal ve kültürel açıdan kentleşme de ise, sosyal örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir (Keleş, 1970: 42). Louis Wirth'e göre ise "kentleşme bir hayat tarzıdır" (Giddens, 1993: 99) Kentleşmenin insan davranış ve tutumlarında yarattığı değişim, kentte göçenlerin kent kültürünü içselleştirmeleri,

kentin yaşam biçimine ayak uydurmaları kentlileşme sürecini oluşturur. Kentlileşme, nüfusun niceliksel olarak kentlerde büyümesinin yanı sıra nüfusun niteliğinin de kentte uygun olmasını gerektirmektedir (Bayhan, 1997: 178).

Farklı gelişmişlik düzeylerine sahip olan ülkelerde göç şekillerinin değişmesi kentleşme süreçlerinin zaman ve niteliğiyle de ilgili olabilmektedir. Kırdan kentte olan geçiş evreleri ülkelere göre farklılaşmakta, ülke gelişip daha kentsel hale geldikçe ilk evre olan kırdan kıra olan göçün giderek, kırdan kentte göç halini aldığı ve sonra kentten kentte dönüştüğü ve son olarak ta kentte kıra göç eğilimlerinin olduğu görülmektedir.

Türkiye’de kentleşmenin daha çok kırdan kentte göç sonucunda belirginleştiği ve sorun alanı olarak literatürde yer aldığı görülür. Kentleşme hareketlerinin ekonomik, teknolojik, siyasal, psiko-sosyolojik olarak dört etmeden oluşmaktadır (Keleş, 1983, akt. Kerem, 1998: 131). Kentleşme 1950’den bu yana hızla artan dünyanın büyük kentlerinde etkili olarak 40 yıllık süre içinde 200 milyondan 2 milyarın üzerine çıkmış, formel konut sektörünün üretim hızı, nüfus artış hızını yakalayamadığından, ihtiyaç ve sunum arasındaki büyük farkı enformel ve yasadışı sektörünce kapatılmaktadır. Gecekondu da bu enformel grubun içinde yer almaktadır (Yüksel, 1998: 1).

1927–1950 yıllarını kapsayan veriler, gerek Türkiye nüfusu gerekse kentleşme düzeyi açısından önemli artışların olmadığını göstermekte; ancak 1950–1970 arası yirmi yıllık bir zaman sürecini kapsayan bu dönemde ülke nüfusunun hızlı bir artış içerisine girmesinin yanında, kentsel nüfus da büyük artış göstermiştir. 1970–1980 arası dönemde önceki döneme göre kentleşme oranında düşüş olmuş olsa da 1980’li yıllarda kırsal kesimin ulusal gelirden aldığı payın azalması sonucunda yeniden kırsal kesimden kentlere doğru hızlı bir göç yaşanmış kentleşme oranı yükselmeye devam etmiştir. 1985’de kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki payı % 53 iken, 1990’da % 59’a yükselmiştir (Sevgi, 1998: 49–51).

Bu veriler ışığında, 1990’lı yıllarda da kentleşme oranında ki artış dikkat çekmekte göçlerin dönemler itibariyle değişen nedenleri kentleşme oranını ülke

genelinde yükseltmekle birlikte ciddi sorunları da beraberinde getirdiğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Kent nüfusunun artışıyla birlikte kentleşemeyen ülke, çarpık ve bozuk kentleşme, yalancı ve sahte kentleşme, patlayan kentler, kentleşmenin getirdiği yetersiz imkânlar ve anomi (düzensizlik, karmaşa) gibi tartışmalar da gündeme gelmektedir.

Sezal, Türkiye'deki kentleşme olgusunu, Batı'daki "kent blokları" tipinin aksine "köy blokları" tiplmesiyle nitelendirmektedir. Köy blokları tipi, Türkiye'deki kentleşmenin, sanayileşmeye dayanmadığını, çevre tahribatı ve fizikî plânsızlıkla birlikte oluştuğunu, gecekondulaşmanın beraberinde köy kültürünü de kentlere taşıdığının altını çizmektedir (Sezal, 1981: 112).

Oktik, köyden kentte göçü açıklarken, kentlerdeki sanayinin gelişmesini temel neden olarak görmekte köy nüfusunun sanayinin gelişmesiyle endüstri için işgücü kaynağı olduğunun altını çizmektedir (1996: 81). Göç sonucunda gündeme gelen kentleşme ve kentlileşme olguları sanayileşme sürecinde ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimde nüfus artışı, toprakların parçalanması, tarımda makineleşme ve teknolojik gelişmeler sonucunda işsizlik ve geçinme problemleri ve gelecek kuşağı yetiştirme kaygısı gibi değişik nedenler sonucu göçe karar verilmekte ve özellikle iş bulma ümidi yüksek olan sanayileşmiş batı kentlerine, büyük kentlere gidilmiştir. İradi gerçekleşen bu göçlerin yanı sıra irade dışı koşullar gereği zorunlu olarak yaşadıkları yerleri terk edip başka yerlere göç etmek zorunda kalanların mevcut koşulları gereği kent tercihlerinde değişmektedir. Büyük kentlerin dışındaki diğer kentlerde özellikle Diyarbakır ve Van gibi kentler demografik olarak büyümüştür. Göçe bağlı hızlı bir kentleşme süreci yaşayan bu ve benzeri kentlerde sosyal ve fizikî yapı bozuklukları yaşamaktadır.

1990'lı yıllarda yaşanan zorunlu göç olgusu, can ve mal güvenliği kaygısıyla henüz net bir rakam veremeyeceğimiz, ama sayılarının oldukça fazla olduğunu bildiğimiz insanların göç etmesine neden olmuş, bu göçler sadece metropollere yönelemediği gibi göç edenlere yakın ve her türlü yapısıyla kendisine dahi yetemeyen küçük civar kentleri daha büyük sorun yumağına dönüşmesine neden olmuştur.

1.4.2. Kentlileşme Süreci

Kapitalist sistemin çevre ülkelerinde özellikle 1950’den itibaren yaşanan iç göç, sosyal ve siyaset bilimcilerin dikkatinden kaçmayan bir süreç olmuştur. Köyden kentte göçen insanların kentte uyum sağlama durumları ve bu süreçte hangi faktörlerin rol aldığı en çok cevap isteyen sorular arasında yer almıştır (Erman, 1997: 303).

Kentlileşme, “kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklik yaratması sürecidir”(Keleş, 1998: 80). Kentlileşmenin süreçlerinden biri olan ekonomik süreçte, bireylerin geçimlerini tamamen kentte veya kentte özgü işlerde sağlıyor olmaları, sosyal süreçte ise, kentte göçenlerin her türlü konuda kentlere özgü tutum ve davranış biçimlerini, maddi ve manevi değer yargılarını benimsemeleriyle kentlileşme süreci tamamlanabilmektedir. Ancak bu sürecin göç edenler açısından tamamlanması önündeki engeller, karşımıza kentlileşemeyen insan profillerini çıkarmaktadır.

Köyden kentte göçün artması, kentin hazır olmayan her türlü alt-yapısı nedeniyle “anomik kentleşme” ye neden olmakta, kentte göç eden kitleler kentlileşme döngüsü içine girmekte, ancak ne tam köylü ne tam kentli olabilen “araftaki” bu kitleler anomi ve yabancılaşma olasılığıyla baş başa kalmışlardır(Bayhan, 1997: 180). Sanayileşmeye dayalı iş kollarında istihdam edilemeyen artı iş gücü, işsizlikle karşı karşıya kalmakta, ya herhangi bir sosyal güvencesi olmayan düşük gelirli, sosyal hareketliliğe imkân vermeyen marjinal işlere ya da hizmet sektörüne yönelmektedir. Dolayısıyla, göçmenlerin kırsaldan getirdikleri düşük eğitim seviyesi, şehre özgü işlere yatkın olmama veya uzmanlaşmanın olmaması; kültürel farklılaşmada olduğu gibi kent hayatının olumsuzluklarıyla birleşince, şehre intibak problemleri yaşanmaktadır (Sezal, 1991: 115-117, Şenyapılı Ö., 1981: 128-130, Şenyapılı T., 1978: 166-168). Böylelikle, sanayileşmiş Batı kentlerinden farklı bir süreç içinde gelişen Türkiye kentlerinde, göçmenler, bir kentlilik bilincinden öte, göç öncesi kendi değerler sistemini devam ettirme eğilimindedirler (Keleş, 1961: 64–69).

“Yerleşik kentli” olmadığı ya da olamadığı gerçeği, göçmenin kendisi ve göçmen olmayanlar tarafından bilinen bir gerçeklik olmakta, göç yoluyla ve doğumla kentteki nüfusu artan kır kökenli göçmen, var olan kent kültürü içerisinde erimeyerek, modernleşmeci kuramcılarının beklentilerini boşa çıkartmış ve “kentlin köylüleşmesi” tartışmaları gündeme gelmiştir (Erman, 1997: 303–304).

Sezal, kentli nüfusu: 1., 2. ve 3. kuşak(yeni) kentliler, eski kentliler ve kentte yaşayan köylüler diye ayrı kategorilere ayırıp bu tipolojilerin kentle ilişkilerine, sorunlarına ve kentleşme süreçlerine değinmektedir. Kentli olma isteği ve kent kültürü içinde kısmen yoğrulmuş olmak 1., 2. ve 3. kuşak için yaşanan kimlik krizlerine rağmen kentlileşme süreci tamamlanabilmekte ancak; kentte yaşayan köylüler için, köyden şehre yeni göç etmiş olmak, köylülük özelliğini sürdürmek ve kentte kapalı ve yabancı bir şekilde belirli cephelerde, koloniler halinde yaşamaya devam etmek gibi durumlar kentlileşme sürecini sekteye uğratmakta bu kesimin kentlileşmesi pek de mümkün olamamaktadır. Bu kesimin, kentte yabancı kalmanın yarattığı krizi kendilerine göre bir takım savunma mekanizmalarıyla atlattırmaya çalıştıkları; ancak bunu başaramayanların köye dönme zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığı da görülmüştür (Sezal, 1997: 148-149). Dönülecek bir köyün olmaması ve ya köyün koşullarının değişmiş olması, bu kesimi başka bir zorunluluk olan kent yaşamındaki krizlerle de baş başa bırakmaktadır. Artık ne gidilecek mekân kalmış, ne kalınacak mecal...

Kentleşme sorununu yazarken belirtilen değişik etkenler sonucu göçe karar verip özellikle metropollere doğru hareket eden bireyler göç sürecinde olduğu gibi göçle birlikte gittikleri kentlerde başka yeni sorunlarla karşılaşmışlardır. Bireylerin kentlerde yaşayıp kentlileşememe gibi uyum sorunları, bulunduğu çevreyi bir anlamda köylüleştirme gibi sorunlar gecekondulaşma bağlamında açıklanmaya çalışılacaktır.

1.4.3. Gecekondulaşma ve Yoksulluk

Gecekondulaşmanın temelinde göç ve kentleşme olguları yer almaktadır. Göç, kentleşme ve gecekondulaşma olguları birbirine bağlı olarak gelişen ve karşılıklı olarak birbirini etkileyen süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değişik kaynaklarda gecekondu kavramının tanımlanmasına bakacak olursak; gecekondu, kırsal alanlardan kentlere göç eden nüfusun, kentlerdeki konut arzının eksikliği karşısında, barınma gereksinimlerini düşük gelir nedeniyle en ucuz yoldan giderebilmek için buldukları çözüm yoludur (Alpar & Yener, 1991: 6). Örneğin, kent bilim terimleri sözlüğünde: “Bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak sahibinin isteği ve bilgisi dışında onaysız olarak yapılan, barınma gereksinimleri devletçe ve kent yönetimlerince karşılanamayan yoksul ya da dar gelirlili ailelerin yaşadığı barınak türü” olarak verilmektedir (Keleş, 1998: 53). Yine gecekondu “kırsal-kentsel etkileşim sonucu ortaya çıkan, fiziksel koşulları yetersiz ve yasal olmayan yerleşme biçimi” olarak tanımlanmaktadır (Gökçe, 1971: 10).

Tansı Şenyapılı ise, bu yerleşme biçimi ve konut tipini açıklarken gelir yetersizliği temelinde yaklaşır ve “Kentın planlanmış, alt yapısı tamamlanmış kesimlerine yerleşmeye geliri yeterli olmayanların kent çevresindeki ya da kentte yakın henüz kentleşmemiş topraklar üzerinde barınma gereksinimlerini gidermek amacıyla, kendi olanakları ile kurdukları konutlardır” (1978: 15). Aynı zamanda “gecekondu düşük gelirlili grubun hükümet desteği olmaksızın kendiliğinden seçtiği barınma biçimlerinin en önemlisi” olarak da görülmektedir (Kerem, 1998: 132). Bunlara ek olarak gecekonduların köy kültürünü yaratmakta uygun fiziki ve sosyal ortam oluşturduklarını ortaya koyan çalışmalar göçmenin kentli ve köylü kimliğin oluşmasında yaşadığı konut ve konut çevresinin rolü üzerinde duranlar olmuştur (Erman, 1997: 303).

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan hızlı kentleşme süreci, Batı kentleşmesinden farklı bir çizgide gelişmiştir. Bu noktada temel ayırıcı unsur, sanayileşmedir. Kentleşmesi sanayileşmeye dayalı Batı toplumları için kentleşme,

aynı zamanda, kentleşme sürecini de ifade ederken; Türkiye için durum farklıdır. Türkiye’de önce kentleşme, daha sonra da kentleşme gerçekleşmektedir. Yine Batı kentlerinde, gerek sosyal yapı gerek hayat tarzları bakımından ayrılmış marjinal grupların barındıkları getto, varoş, slum, shanty town gibi yerleşim yerleri ile benzer bazı özellikleri taşımakla birlikte gecekondu, Türkiye kentleşmesine özgü bir kavramdır (Karaman, 2003:108).

Türkiye’de kentleşmenin mekân ve sosyal yapı açısından en önemli özelliklerinden birisi, 1950’lerden sonra hızla artan köyden şehre göçün neden olduğu gecekondulaşma olarak belirginleşmektedir. Başlangıçta, yapı malzemesi ve yapım özellikleriyle fizikî bir mekân tanımı olarak kullanılan gecekondu kavramı, zamanla bir yaşam biçimini nitelendiren içeriğiyle, sosyolojik bir anlam kazanmıştır (Karaman, 2003:112–113).

Gecekondu, Türkiye’de sağlıksız ve plânsız kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış yerleşim yerleri ile bu bölgelerin yaşam tarzlarını ifade eden bir olgudur. Gecekondu, Batı’da benzer şartlardan doğan yerleşim yerlerinden, hem yapı hem de işlev yönünden farklı anlamlar taşımaktadır. Genellikle, akraba ve hemşeri kümelenmeleriyle oluşan gecekondu, güçlü dayanışma sistemleri ve sosyal kontrol mekanizmalarıyla, kentleşmeden kaynaklanan anomi gibi bir takım olumsuzluklara karşı direnç gösterebilmektedirler.

Gecekondu sakinlerinin kentte gelme ve yerleşme süreçlerine ilişkin çalışmalar, geçici evre (bir yakını ile kalma) ve sürekli evre (kendi gecekondu yapma) olmak üzere iki farklı aşamadan söz ederler (Tekeli, 1971). Zaman içerisinde kentte gelme, iş edinme, mekânsal çözümler oluşturma konusunda kullanılan modeller de farklılaşmış, konut üretim biçimi giderek ticarileşmiş, işgalciler, yapanlar, kullananlar, satın alanlar, kiralyanlardan söz edilir olmuştur (Erder, 1996).

Gecekondu sorunu, Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin birçoğunda görülmüştür. Ülkelerin gelişmiş düzeyine göre gecekondulaşma örnekleri kendilerine özgün biçimlerde görülse de, binaların derme-çatma olması, arsa mülkiyetinin

olmaması, altyapı hizmetlerinin yoksunluğu, gecekonduda yaşayan bireylerin birçoğunun sürekli bir işinin olmaması gibi ortak noktaları da vardır.

Gecekondu bir çaresizliğin, bir zorunluluğun bazen de bir umudun yerleşme düzenine yansımasıdır. Bu yerleşme, kent çevresinde boş duran bir alana aynı köyden, aynı mahalleden ailelerin gelip yerleşerek derme-çatma bir konut kondurmasıyla ortaya çıkmakta, böylece aynı yerden göç etmiş insanların buluşup, bazen birlikte bazen yalnız yaşam konutlarını yapıp içlerine yerleşmeleri söz konusu olmaktadır. Türkiye'nin metropol kentlerine yönelen göçlerin yanı sıra göç edilen diğer illerde de gecekondu alanlarına rastlamaktayız. Nitekim metropol kent olmayan Van kenti, buna iyi bir örnektir. Kendi sınırlarında yer alan çalışma alanı Bostaniçi Beldesi de, göçlerle oluşmuş çoğu gecekondu türü yerleşmelere ev sahipliği yapmaktadır.

1950'lerde kitlesel olarak kent mekânında ortaya çıktığından beri gecekondu olgusu, toplumun ve sosyal bilimlerin gündeminde yer almış ve bu olgunun aktörü olarak gecekondu, toplum ve akademik ortamdaki hâkim söylem ve yaklaşımların etkisiyle farklılaşan tanımlarla varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Dünya ve Türkiye'de ortaya çıkan paradigma ve gelişmelerden etkilenen araştırmacıların gecekondu insanına yaklaşımları zaman içinde farklılıklar göstermiş; bu etkiler altında kendi görüşlerini oluşturarak gecekondu olgusuna ve insanına ilişkin bir duruş geliştirmişlerdir. Ve bu farklı yaklaşımlar/duruşlar içinde gecekondu hep 'Öteki' olarak kurgulanmıştır. Ya kültürel olarak eksiktir, ya ekonomik olarak dezavantajlıdır; ya yoksuldur ve yardıma muhtaçtır, ya da haksız yere zengin olandır. Ama hep 'Öteki' olarak kalmaktadır. Derinlemesine araştırmalarda 'özne' olarak görülen gecekondu insanların bu 'ötekileştirme' durumunu ne derece ortadan kaldıracığı zamanla anlaşılacak önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır (Erman, 1998).

1950–1960 yıllarında hızlanan gecekondulaşma hareketleri bütün uzmanlar tarafından olumsuz gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Gecekondulaşma kırdan kentte göç, istenmeyen işgal hareketleri olarak algılanmış, Franz Fanon, Pable Friere, Oscar Lewis, Gunner Myrdal kentlerin yeni sakinlerini akademik literatürde, mevcut

sosyal yapıya bir yük olarak değerlendirmişlerdir. Ancak yetersiz hizmetlere karşın düşük gelir grubunun konut gereksinimini karşılaması nedeniyle, John Turner ve Robert Fichter tarafından savunabilir çabaların sonucu olarak görülmektedir (Turner & Fichter, 1972 akt. Kerem, 1998: 133).

1960–1970 yılları arası dönemde Turner’ın çabalarıyla gecekondu alanlarına daha ılımlı bakılmaya başlanmış, hükümetler kentlere hızlı yayılan bu yerleşim dokusunu kabullenmeye başlamışlar. Gecekondu projeleri iyileştirme projeleri ile Dünya Bankası’nca desteklenmiş “kendi evini yapana yardım” yaklaşımı en çok başvurulan yöntem olmuştur. 1970–1980 döneminde ise altyapı arsa ve gecekondu iyileştirme hareketlerinin incelenip ve uygulanmaya çalışılır. Ancak uygulanan tüm projeler başarılı olmadığı gibi iyileştirme hareketlerinde kiraların artması ev sahipleri üzerinde olumlu etki yapsa da kiracıları olumsuz etkilemiştir (Kerem, 1998: 133-134).

Türkiye’de gecekondulaşma içgöçlerin başlamasıyla eşzamanlı olarak 1940’lı yıllarda başlamış, 1960-1980’li yıllarda en belirgin biçimde ortaya çıkmış ve günümüzde de hala devam eden olgulardan biri olarak sadece metropol kentlerin sorunu olmayan ve aynı zamanda bütün kentlerde varlığına rastladığımız yerleşme biçimleridir. Aynı zamanda Bayhan’ın belirttiği gibi Türkiye gerçeğinde gecekondu, geçici yerleşim yeri olmaktan ziyade kentlerin sosyal yapısının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (1997:182).

Gecekondu olgusu, dönüşüm süreci içinde olan Türkiye gibi ülkelerde hızlı nüfus artışı, kırsal alanlardan kentsel merkezlere göç gibi etkenlerin sonucu olarak konut sorunu karmaşık ve çözülmesi giderek zorlaşan bir hal almıştır. Son 50–60 yılda yapılan gecekondu yerleşimlerinin kentte yeni gelenlerin konut ihtiyacını karşılamak için en yaygın yol olarak görülmüştür. Gecekondu olgusu, kentsel konut sorununun çözümünde önemli bir nicel potansiyel olduğu gerçeğinin yanı sıra niteliksel yönü açısından kent için ve o konutlarda yaşayanlar için ciddi problemler taşıdığı gerçeği açıktır. Olgunun, ilk aşamada göç edenler, politikacı ve sanayici gibi gruplar tarafından potansiyel gerçeği, daha sonraları iç içe geçmiş göç, iş ve konut sorunlarının ticarileşmiş boyutu, olgunun rant gerçeğini de gözler önüne sermiştir.

Büyük kentlerde neredeyse kentleşmenin genel karakterini belirleyen gecekondulaşma sürecinin, özellikle 1980 sonrasında kazanlar ve kaybedenler bağlamında net bir ikiliğin aynası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ikiliğin kaynağı ise, düzenleyici ve sahip çıkıcı politikalardan yoksun, kendi kaderiyle baş başa süren göç süreçlerinin kendisi olmuştur. Kentte ilk olarak arsa işgalleriyle başlayan ‘gecekondulaşma’ sürecinin ilk aşamalarında ‘gecekonduların yoksul olarak adlandırıldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır (Enlil & Dinçer, 1999). Fakat gecekondunun ticari bir araca dönüşmesi süreciyle birlikte yoksul gecekondunun zenginleşme olasılığı da ortaya çıkmıştır. Zenginleşen gecekondulu süreç içerisinde her türlü yerel kaynaktan beslenerek, bu kaynaklar üzerine kurulu ilişki ağları sayesinde kentte yaşama stratejileri oluşturmakta ve bu stratejileri kendilerinden sonra gelenlerin üzerinden yürüterek yoksulluğunu bir şekilde onlara devretmektedir (Işık & Pınarcıoğlu, 2003).

1.5. Göç Olgusuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Göç olgusunun çok boyutlu olması nedeniyle göçü anlamaya ve açıklamaya çalışan kuramlar ve yaklaşımlar da çeşitlilik göstermektedir. Kısaca bunlardan söz etmek gerekirse; göç etme nedenini ekonomik temelli açıklamalarla makro düzeyde yapan klasik kurama daha sonraları bireysel düzlemde verilerden hareketle mikro düzeyde modeller eklenmiştir.

Klasik ve neo-klasik ekonomik yaklaşımlı göç modelleri göçün olumlu ve dengeleyici yönüne vurgu yaparlarken, bağımlılık okulu ve diğer yaklaşımlar, klasik ve neo-klasik yaklaşımlara eleştirilerde bulunarak göçün dengesizlikleri artıran bir süreç olduğuna ve göçün olumsuz etkilerine vurgu yapmaktadır.

1.5.1. Klasik ve Neo-Klasik Model

Ekonomik temelli makro düzeydeki klasik ve neo-klasik göç kuramlarının ilki 1889 Ravenstein tarafından ortaya atılmıştır. Ravenstein, gelişmiş olanaklara sahip yerlerin düşük olanaklı alanlardan göç aldığını ortaya çıkarmıştır. Öne sürdüğü bu model Jackson tarafından itme-çekme modelinin temeli olarak kabul edilmektedir

(Ersoy & Şengül, 2004: 29). Neo-klasik göç kuramlarından olan bu model, insanları kendi mekânlarından uzaklaştıran nedenlerin yanı sıra başka yerlere çeken nedenleri de belirlemekle ilgilenir. Benzer bir göç modeli de 1950 ve 1960'larda geliştirilen Lewis-Fei-Ranis'in ekonomik modelidir. Bu modelde kırdan kentte göç olumlu olarak algılanmakta göç sürecine dengeleyici bir süreç olarak yaklaşılmakta, işgücü fazlasını barındıran tarımsal, kırsal sektörden kentsel sanayi sektörüne işgücünün kayması kentsel sektör tarafından tamamen kullanılana kadar devam edeceği varsayılmaktadır (Ersoy & Şengül, 2004: 30). Söz edilen göç modelleriyle uyum gösteren 'Modernleşme Okulu' da göçü gelişmişlik düzeyleri farklı bölgeler arasında bir denge aracı olarak görebilecek olumlu bir nüfus hareketi olarak değerlendirmektedir (Ersoy, 1985).

1.5.2 Klasik ve Neo-Klasik Model Karşıtları

Bu model sahipleri klasik ve neo-klasik yaklaşımlı göç modellerinin farklı yönlerine dikkat çekerek pek çok eleştiri de bulunmuşlardır. Bağımlılık okulu, modernleşme okuluna karşı bir iddia ile piyasaya müdahale edilmediği takdirde göçün kırsal bölgeler aleyhine işleyen, bu bölgelerin insan ve sermaye kaynaklarını azaltarak, dengesizlikleri artıran bir süreç olduğu belirtmektedir. Matsukawa ve Van der Laan (1992) işgücü hareketliliğinin ücret ve istihdam oranlarını dengeleyeceği varsayımından hareketle yerel sanayideki yapısal değişiklikler ve bunların sonucu olarak ekonomik çevrenin sabit olmayan doğasına dikkat çekmiş ve bu varsayımının yeni küresel ekonomi içerisinde geçersiz olduğunu göstermişlerdir (Boyle, Halfacree, ve Robinson, 1998 akt. Ersoy & Şengül, 2004: 30).

Bir diğer eleştiri ekonomik modellerin, bireysel göç etme kararında etkili olan kesin etkenler hakkında herhangi bir şey söylememiş olmalarıdır. Geliştirilen davranışsal yaklaşım, modelin eksik noktalarını doldurmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımlı göç çalışmalarından birinde göçü etkileyen en önemli etkenler konut ve yaşamla ilgili seçimler olarak ortaya konulmaktadır (Owen ve Gren, 1992, akt. Ersoy & Şengül, 2004: 31). Yine ABD'de yapılan bir başka çalışma, göç kararının tek kaynağının ekonomik olmadığı, yetersiz iş becerisi ve iş bulmanın zorluğu bilindiği

halde göçlerin yaşandığını göstermiştir (Boyle, Halfacree, ve Robinson, 1998, akt. Ersoy & Şengül, 2004: 31).

1980 yılında Todaro'nun öne sürdüğü göç modeli de kentte göç ederek kırdan daha iyi kazanacağını düşünen kişilerin kır kent arasındaki gerçek gelir farklılıklarını dikkate almadıklarını göstermiştir. Model, göç edilen yerde işsizlik ve kentsel yoksulluğu göz önünde bulundurarak göçün olumsuz etkilerine vurgu yapmaktadır (Chaudhuri, 1993, akt. Ersoy & Şengül, 2004: 31). Bir başka göç kuramı ise, göçü hane halkı geçinme stratejileri kuramlarının bir parçası olarak gören kuramdır. Bu yaklaşım, Arguello'nun (1981) çiftçi geçinme teorisinden türemiş ve aileden birinin geçici ve uzun dönemli göçünü hane halkının geçinme strateji olarak görmektedir. Bu yaklaşıma göre göç, hane halkının risklerini dağıttığı bir araçtır. Göç yoluyla elde edilen gelir hane halkının güvencesi olmakta, haneden göç eden kişinin aileyle ilişkilerinin devam ettiği ve para gönderdiği varsayılmaktadır. Bu görüş aynı zamanda sıkı hane halkı ilişkilerinin gelişmiş ülkelere nazaran, az gelişmiş ülkelerde görüldüğü yönündeki görüşü de geliştirmiştir (Bilsborrow, 1996, akt. Ersoy & Şengül, 2004: 31).

Her toplumda vuku bulan göç olgusu, farklı bilim insanları tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Ele alınan göç teorilerinin en belirgin özelliği, sadece kendi doğrularını ön plana çıkarmalarıdır. Bu yüzden her teori göçün değişik boyutlarına vurgu yapmakta hiçbiri göçü açıklamada tek başına yeterli olamamaktadır.

Göç farklı disiplinlerin ortak nesnesi olmuş bir alandır. Göçün çeşitli disiplinler içinde bir uyum sorunu olduğu, kavram kargaşasının ortaya çıktığı ve iç göçle ilgili kuramların yeterince gelişmediği sınırlı kaldığını, kuramsal dayanağımızın da bu konuda iyi kurgulanmış olmadığını vurgulayan İçduygu, bugüne kadar göçü kapsayıcı, açıklayıcı bir göç kuramının ya da kuramsal çerçevelerin olmadığı, çeşitli disiplinlerin konuya farklı yaklaştığını belirterek, göçün bu çok boyutluluğunun ilgili çalışmacılar için epistemolojik anlamda bir sorun yarattığı gibi bir takım kavramlaştırma zorluklarının olduğu konusunda haklı görülmektedir (İçduygu, 1998: 193).

1950–1985 arası dönemin ortalarına doğru içgöçlerin akılcı-modernist yaklaşımlarla açıklanması doruğa ulaşmıştır (Tekeli ve Erder, 1978, akt. Akşit, 1998: 26). 1980’lerde hız kazanan ve 1990’larda hızlanan küreselleşme ve yerelleşme, köy kent ayrımını hızla ortadan kaldırmaya başlamış bununla birlikte akılcı-modernist-bütüncü yaklaşımların yerini de parçacı ve post modernist yaklaşımlar almaya başlamıştır (Akşit, 1998: 26).

1.6. Türkiye’de İçgöç Hareketleri

Kavramsal çerçevenin başından bu yana vurgulandığı gibi, göç bir süreçtir. Bu süreç zaman ve mekân, neden ve sonuç, gibi birçok boyutun içinde barındırdıkları değişkenler, bu değişkenlerin yapısı ve karmaşık etkileşimleri nedeniyle de karşımıza farklı farklı biçimlerde çıkmaktadır. Göç sürecinin bu hareketli yapısı göçle ilgili yapılacak her türlü çalışmanın yanı sıra, sürecin anlaşılmasını ve yorumlanmasını da zorlaştırmaktadır. İçgöç süreci de ülkelerin bölgelerin, köylerin kendi özgün konumlarından beslendiğinden sürecin net açıklamaları bazen mümkün olmayabilir. Farklı sosyo-ekonomik ve kültürel değerleri olan gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerin ülke içi sorunları göç şekillerini ve süreçlerini farklılaştırmaktadır.

Göçler, yönü itibariyle iç ve dış göçler olarak iki şekilde ele alınmaktadır. İç göç, bir ülkenin kendi sınırları içerisinde gerçekleştirilen nüfus hareketiyken, dış göç ülkeler arası bir nüfus hareketi olarak anlaşılmalıdır. Göç olgusunun bu iki yönü almak ve dışarıya göç vermektir. Bu çalışmada dış göç olgusundan söz edilmeyecek, içgöç olgusu ve Türkiye’deki sürecine ilişkin açıklamalara yer verilecektir.

Göç olgusu ülkelerin kendi sınırları içerisinde meydana geldiğinde iç göç olarak nitelendirilmekte ve hemen hemen tüm ülkelerde bu olgunun görülmektedir. Son 200 yıl içinde tüm dünyada en yaygın göçü, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru olan iç göçler oluşturmuştur. Ülkelerin büyüklüğü, ekonomik kalkınmışlık düzeyi ve yerleşme tarihlerine bağlı olarak 4 grup iç göçten söz edilir: İlki en çok sayıda insanı kapsayan kırlardan-kentlere doğru olan göçlerdir. Diğerleri, kırlardan-

kırlara, kentlerden- kentlere, kentlerden- kırlara doğru olanlardır (Tümertekin, Özgüç, 2002: 333).

Yine Sezal, “Göçler ve Kentleşemeyen Kentler” başlıklı yazısında Türkiye’de gerçekleşen içgöç hareketlerini tarihsel bir ayrıma göre tanımlamak yerine göçün yönü açısından ele almaktadır. Ona göre; Türkiye’de içgöçler dört ayrı kategoride incelenmelidir. Bunlar; “köyden kentlere basamaklı göç, köyden büyük kentlere sıçramalı göç, kentler arası basamaklı göç, kentlerden büyük kentlere sıçramalı göç” tür(Sezal, 1996: 150). Sezal, Türkiye’de yaşanan bu karmaşık göç yönünün süreçlerin tam yaşanmadığı mekânlara ve bu mekânlardaki sık değişikliklere neden olması sebebiyle kentleşmeyi geciktiren unsurlar olarak değerlendirmektedir (Sezal, 1996).

Türkiye’de iç göçü açıklamaya yönelik düşünceleri incelediğimizde karşımıza çıkan durumlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Kırsal yapıdaki teknolojik dönüşüm
2. Bazı önemli kentlerde sanayinin hızla genişlemesi
3. Türkiye’deki hızlı nüfus artışı
4. Köyün itici ve kentin çekici nedenleri
5. Kırsal kesimdeki kan davaları ve terör olayları olmaktadır (Yalçın, 2004: 115–119).

Bu temel etkenler sonucu yaşanan iç göçlerin, zamansız ve plansız yapılması ülke içinde önemli problemlere neden olmuş ciddi tartışmalar yaratmıştır.

İç göçlerde en çok rastlanan özellik ülkelerin gelişmekte olan bölgelerinden gelişmiş bölgelerine doğru olan göçlerdir. Örneğin İtalya’nın Mezzogiorno bölgesinden daha kuzeyindeki sanayi alanlarına, Norveç’in kuzeyinden Oslo ve çevresine, Türkiye’de Doğu ve Güneydoğudan Marmara başta olmak üzere diğer bölgelere yapılan göçler gibi (Tümertekin & Özgüç, 2002: 335).

Bu çalışmada Türkiye’nin iç göç süreci, nüfusun aynı ülke içinde yeniden yerleşim anlamında, 1990 öncesi ve sonrası olarak ele alınıp değerlendirilecektir.

1990'a kadar ki göçlerin itici, çekici, iletici gibi nedenleri söz konusuysen, 1990 sonrası göçlerin o yıllarda tırmanışa geçen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki terör olayları, en başta buralarda yaşayan halkı tehdit eder olmuş köy ve mezralardaki halk can ve mal güvenliği nedeniyle zorunlu olarak göçe tabi tutulmuştur. 1990 sonrası göç süreci, Türkiye göç tarihine yeni bir göç şekli eklemiştir. Literatüre "zorunlu" ve "zoraki" gibi adlarla geçen bu süreç önceki süreçlerden tamamen farklı ve süreci yaşayanlar açısından travmatik sonuçlar doğurmuştur. Söz edilen bölgelerde gerçekleşen göçlerin nedenleri, sonuçları ve süreçle ilgili ayrı bir başlık halinde de değinilecektir.

1.6.1. Türkiye'de 1990 Öncesi İçgöç Hareketleri

İçduygu ve Ünalın, Türkiye'deki göç hareketlerini içgöç bağlamında üç döneme ayırmaktadırlar. Onlara göre bu üç dönem: "1950-1960", "1960-1970-1980" ve "1980-1990"lardır. İçduygu ve Ünalın'a göre "50'li yıllarda başlayan ve hızlanan içgöç daha çok ülkede kırsal alanlardaki dönüşümün ivme kazanması, bir anlamda "itici", ile açıklanabilirken, 60'lı yılların sonları ile 70'li yıllar ve 80'lerin başına kadar daha çok kentsel alanlardaki dönüşümün belirleyiciliği, bir anlamda "çekiciliği" ile anlatılabilir. 1980'li ve 90'lı yıllar içinde ise, içgöç olgusu ve süreçleri modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da yoğunlaşması sonucu ve toplumsal hareketliliğin her anlamda "iletici" etkenlerin daha da artması ile yeni bir döneme girmiştir" (1998: 43).

Özcan'ın belirttiği gibi, göç olgusu, dünyada 1950'li yıllarda Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren ağırlıklı olarak çalışılmaya başlanmıştır. Bu durum göç olgusunun geçmişini daha öte tarihlere dayandıramayacağımız anlamına gelmediği gibi göçle ilgilenen bilim insanlarının da konuya ilgisiz kalmalarının ötesinde, göçün ülkelerin nüfus hareketleri içerisinde dikkati çeker bir konuma gelmesiyle hız kazanmış olmasıdır (Özcan, 1998: 78).

Türkiye'de göçün yönü ağırlıklı bir şekilde 1950'li yıllardan itibaren, hep kırdan kentte doğru olmuştur. Türkdoğan'ın "Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları" adlı eserinde de belirtilen durum, 1945'den sonra hızla artan topraktan kopma,

kentlere ve metropollere yönelen göç olayları olmuştur (Türkdoğan, 1977). Türkiye’de 1950’li yılların kalkınma faaliyetleriyle beraber bölgelerarası farklılıklar daha belirgin hale gelmiş, hızlı nüfus artışı ve tarımda mekanizasyon nedeniyle içgöç ve dışgöç hareketleri hızlanmıştır.

Peker, Türkiye’de 1945–1950 döneminden günümüze kadar olan içgöçleri ve kentleşme olgusunu tiplendirdiğimizde karşımıza çıkacak olan iki örüntünün altını çizmektedir. İlki 1950-1980’de yaşanan kır-kent göçü, ikincisi 1980’den günümüze kent-kent göçü tipidir. Bu iki tipte söz konusu egemen faktör gönüllü göç olgusudur derken ikinci tipte, 1990’larda güvenlik nedeniyle Doğu ve Güneydoğu’da yaşanan göçlerin sosyal sistemde ihmal edilemeyecek boyutlara ulaştığının altını çizerken bu tipin aslında ayrı bir göç tipi olduğunu vurgulamaz. Sadece ikinci tipte gönüllü göçe katılanların birinci tiptekilere göre daha eğitilmiş ve varlıklı olduklarını buna karşın güvenlik nedeniyle göçe katılanların kentsel bir işte çalışma açısından eğitim, hünere, beceri yönünden yetersiz oluşları ve kentte herhangi bir kaynak aktarımlarının da olmadığını belirtirken bu göçün yapısal farklılığının gözden kaçmaması gerektiğinin altını çizer (Peker, 1999: 295).

1950–1979 yılları arasında görülen göçler ise daha fazla İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan göç akım yönleri; kırdan kentte, kentten kentte doğru gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki toplumsal dönüşüm, bir yandan kırsal alanı daha yaşanılır kılarken diğer taraftan ise, kırsal alanın iş gücü istihdamını kısıtlamıştır. 1950’den sonra tarımda oluşan makineleşme ve diğer gelişmeler, ekilebilir alanların hızlı bir şekilde genişlemesini de beraberinde getirmiştir. Ancak bu büyüme, nüfus artışıyla beraber geleneksel toprak sahipleri ve topraksız köylüler arasında kutuplaşmayı hızlandırarak, tarım işçilerinin kentlere göç etmelerine neden olmuştur. Kırsal alanın iş gücü istihdamını karşılayamaması, kırdan kentte göçlerin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bu dönemde karayollarının gelişimi önemli bir etken olarak kendini gösterir.

1955’ten sonra yeni bir dizi teknolojik, iktisadi ve siyasal etken köylüyü iktisadi ve psikolojik olarak etkiledikçe göç yoğunlaştı. Göçün genel yönü doğudaki ve kuzeydeki dağlık yoksul ve az gelişmiş kesimlerden daha gelişmiş sanayileşen ve

verimli alanlara doğruydu. Karadeniz bölgesi en fazla göçmen gönderen alandı; Marmara ve Orta-Batı Anadolu ise en fazla göçmen alan alanlardı ki, bunlar Türkiye’de bütün gecekonduların % 63’ünü içermektedir (Karpat, 2003: 105). Gecekondular çoğunlukla 1950’den sonra inşa edildiler.

1960’lı yıllarda Türkiye’de kentler, kırdan kopan kitle göçünün yarattığı büyük bir baskı altındaydı. Kentlerde karşılaşılan sorunların kaynağı olarak göç görülüyordu. Bu nüfusun köylerde tutmanın bir çözüm olabileceğı öneriliyordu. Göç olgusunu açıklamakta çok basit ve mekanik bir açıklama kullanılıyordu. Göçün köyün itmesi ve kentin çekmesi dolayısıyla ortaya çıkan bir olgu olduğu düşünülüyor. Türkiye’de kentin çekmesinden değil köyün itmesinden doğduğu yargısına ulaşılarak köyün itmesinin azaltılmasıyla göçün azaltılabileceğı ve yaşanan sorunların çözülebileceğı varsayılıyor, bir tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmeye çalışan toplumlarda kırdaki nüfusun hızla azalacağı ve azalması gerektiğı gibi önemli bir gerçek görmezden geliniyordu (Tekeli, 1998: 2–3).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre, Türkiye’nin 1927’den 1990’lara kadar kır nüfus oranı kentlere göre fazlayken, 1990’lı yıllarda kent nüfus oranının kır nüfusunu geride bıraktığı görülmektedir. Ve sonraki yıllarda da kent nüfusunda artış gözlenmektedir. 1990’da kent nüfus oranı %59 kır oranı ise %41 iken, 2000 yılında ise kent kapsamına giren yerleşim yerlerinin toplam nüfusa oranı daha da artarak %65’ e ulaşmış kırların oranı ise % 35’te inmiştir (DİE Türkiye İstatistik Yıllığı, 2000: 48). O yıldan bu yana ülkenin içinde yaşanan ve 1990’larda başlayan zorunlu göçlerin devam ettiğini de göz önünde bulundurduğumuzda kent nüfus oranının 2000’lerde daha da artmış olduğunu aşağıdaki tabloda yer alan TÜİK’ verileri desteklemektedir (TÜİK, 2007).

Tablo-1: Dönemsel Nüfus Hareketleri:

Yıllar	Toplam	Şehir	Oranı	Köy	Oranı	Değişim
1960	27.754.820	8.859.730	32	18.895.059	68	
1970	35.605.176	13.631.101	38	21.914.075	62	9.0
1980	44.736.957	19.645.007	44	25.091.950	56	9.0
1990	56.473.035	33.326.351	59	23.146.684	41	26.8
2000	67.803.927	44.006.274	65	23.797.653	35	14.6
2007	70.586.256	49.747.859	70.5	20.838.397	29.5	14.3

1970- 2007 Tarihleri arası nüfus hareketi

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren içgöçü ele alan araştırmalar çoğunlukla kırdan kentte ekonomik göçü ‘kentleşme, gecekondulaşma’ çerçevesinde irdelerken niteliksiz erkek işgücü üzerinde durulur oysa 1970’lerin ikinci yarısından itibaren iç göç, küçük ve orta boydaki kentlerden büyük kentlere aile göçüne dönüşerek, Batı’daki üç büyük metropol üzerinde yoğunlaştı. 1990’larda nüfus hareketlerini etkileyen unsurlara gerek Doğu ve Güneydoğu’dan diğer bölgelere, gerekse bölge içindeki ‘zorunlu göç’ de dâhil oldu. O günden bugüne mevcut çalışmalar, göç nedenleri, göç sürecine katılım, bu süreç esnasındaki yaşam deneyimleri ve göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve göçün sonuçları üzerinde durmaktadırlar (İlkkaracan, 1998: 305–306).

Türkiye söz edilen göç hareketlerinden farklı olarak özellikle 1980’li yılların ortaları ve 1990’lı yıllar boyunca farklı bir göç hareketine tanıklık eder. “75 Yılda Köylerden Şehirlere”, adlı kitapta bu göç hareketi, kırsalın iticiliği, kentin çekiciliği ve iletici etkenlerden görece bağımsız olarak ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kırsal alanlarından bu bölgelerin kent merkezleri ile batıdaki büyük kentlere doğru gerçekleşen bir harekettir. Bu hareket daha önceki göçler gibi ekonomik kökenli değil siyasal kökenlidir. “1984 yılında bölgede başlayan ve giderek yoğunlaşan çatışmalar, bölgedeki kitlesel göç hareketlerinin nedenidir. Terör ortamı, can ve mal güvenliğinin olmaması, geçim kaynaklarının daralması, sivil halkın bölgeden hızlı bir şekilde uzaklaşmasına yol açmıştır.” (1999: 333). Birçok insan çatışmaların yeni başladığı dönemlerde kendi istekleri sonucunda köylerini

boşaltırken, çatışmaların yoğunlaştığı dönemlerde devlet güçlerinin kararı ile toplu halde köylerini boşaltmışlardır. Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve güvenlik görevlilerin baskıları arasında sıkışan köylü nüfus, hazırlıksız bir göçe sürüklenirken evlerini, hayvanlarını, geçim kaynaklarını ve alıştikları yaşamı terk etmek zorunda kalmışlardır.

1.6.2. Türkiye’de 1990 ve Sonrası İçgöç Hareketleri

1990 sonrası görülen göçler, siyasal politikalar sonucunda zorunlu olarak, ortaya çıkmıştır (Akşit, 1998: 28–29). 1990’lı yıllar boyunca köylerini terk etmek zorunda kalan yüz binlerce insanın büyük kentlere ve kendilerine yakın kentlere göçmesi sonucunda, bu kentlerde nüfus patlamasıyla birlikte kentlerin gelen nüfusu kaldıramamasının doğurduğu birçok problem gündeme gelmiştir.

Türkiye’de son yıllarda yaşanan ekonomik krizler, yoğun göç, sağlıksız kentleşme, küreselleşme, liberal politikalar, sosyal devletten geri çekilmeler, özelleştirmeler vb. durumlara paralel olarak yoğun yeni işsizlik ve yoksullukları beraberinde getirmiştir. Göçle gelenler kentin yarışmacı, koşuşturmacı dönüşümü içinde sıkışmaktadır (Aytaç & Akdemir, 2003). Böylece, göç eden birey ve/ya gruplar bir kez daha sistemin düzensizliği içinde sıkışmayla ve ezilmeye karşılaşırlar. Türkiye’nin batı bölgelerinde göç mahalleri kurulmuş, kentlerin göçlerle artan nüfusu kentlerin en büyük sorunu olmuştur. Söz konusu nüfusun barınma, iş, aş ve yaşam alışkanlıkları kentin eski sakinlerinin özelliklerinden ayrılmaktaydı. Öyle ki yaşanan yoksunluk ve yoksullukları bile örtüşmüyordu.

1990’lı yıllarda Türkiye’deki iç göçün, son 40 yıldır gözlenen nüfus hareketinden farklı bir yapı arz ettiği görülmüştür. Ülkenin doğusunda yer alan bölgelerde güvenlik nedeniyle yaşanan göçler, ekonomik nedenli içgöçlerden farklıydı. Başlarda büyük kentlere olan göçlere diğer kentlerde eklenmiş. Türkiye toplumu söz konusu iç göçlerle en büyük mekânsal değişimi yaşamak durumunda kalmıştır. İlk İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, gibi büyük metropollerdeki içgöçle oluşan gecekondu mahallerinin medyaya yansıyan toplumsal görünümünün benzerleri Adana, Mersin, Diyarbakır, Van, Şanlıurfa gibi illerde de görülmüştür.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da devletin ‘güvenlik nedeniyle’ boşalttığı 3197 köy ve göçe zorlanan 385.000 köy sakini bulunmaktadır. Zorunlu göç konusunda yapılan araştırmalarda, zorunlu göç edenlerin 1990 sonrasında önemli bir yüzdesinin bölgede can ve mal güvenliklerinin sağlanmaması nedeniyle göç ettiklerini belirtmekte bu grup, bunun nedenleri olarak PKK ve kolluk kuvvetlerinin baskısını göstermektedirler (Kürşat, 1998).

Zorunlu göç konusunda yapılan çalışmalarda, göç etmek zorunda kalanların geldikleri yerlerde çok zor koşullarda yaşadıkları, göç edenlerin çoğunun yoksulluk sınırının altında yaşarken, konut, yiyecek, giyecek ve sağlık hizmetlerinin yokluğundan kaynaklı sorunlarla uğraşırken bu göçmenlerin çoğu için gündelik hayatın bir yaşamda kalma savaşına dönüştüğüne yönelik açıklamalar yer almaktadır.

1.6.3. Doğu ve Güneydoğu’da Yaşanan Zorunlu İçgöçe İlişkin Literatür Değerlendirmesi

Türkiye Mühendis Ve Mimarlar Odalar Birliği (TMMOB) İnsan Hakları Komisyonu tarafından yayınlanan ‘Zorunlu Göç Raporu’nda: “Türkiye’nin güneydoğusunda 1990’lı yılların başlarında yoğunlaşan köy boşaltma ve zorla göç ettirme olgusu 1999 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönem içerisinde yaklaşık 3700 yerleşim alanından üç milyondan fazla bir nüfus kendi iradeleri ve denetimleri dışında yaşam ortamlarını terk etmek zorunda kalmıştır. 16 yıllık çatışma ortamında yalnızca yerleşim alanları yakılıp boşaltılmakla kalmamış, aynı zamanda yaylalara çıkmak yasaklanmış, binlerce dönüm orman yakılmıştır. Boşaltılan, yakılan ve yıkılan yerleşim alanlarında mevcut yol, su, elektrik gibi temel altyapı olanakları da yok olmuştur. Tarlalar kullanılamaz hale gelmiştir. Meyve bahçeleri yok edilmiş, ağaçlar kesilmiştir. Yayla yasakları hayvancılığın yok olmasına neden olmuştur. Boşaltılan köylerdeki arazi ve mülkler köy korucuları tarafından hem tahrip edilmiş hem de bunlara korucular tarafından el konulmuştur” (TMMOB, 2003). Söz konusu ifadeler göçe zorlanan insanların yaşam alanlarının akıbetini eleştiriye açık bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır.

Yine söz konusu raporda: “Yaşam alanlarından kopartılan insanlar, herhangi bir yer gösterilmeksizin sahipsiz bir biçimde bölgedeki ve bölge dışındaki kent merkezlerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Barınma, iş, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden bütünüyle yoksun kalmışlardır. Esasen eksik olan yaşam alanlarından kopartılarak temel hak ve özgürlüklerinden yoksunlaştırılan bu insanlar yoksulluk sınırı altında yaşamaya mahkûm edilmişlerdir” (TMMOB, 2003). Zorunlu göçle birlikte, hem terk edilen yaşam alanlarının insansızlaşması, hem kentte taşınan insan seli karşısında kentsizleşen mekânlar, hem de bu mekânlarda yaşam mücadelesi veren insanlar bir altüst oluş yaşamışlardır. Köyler, kentler ve insanların, yıkımı/yakımı, tahribatı ve yoksulluğu da bunun maalesef ki en önemli göstergeleri olmuştur.

TMMOB'nin ‘Zorunlu Göç Raporu’, devletin çeşitli sosyal, ekonomik ve güvenlik vb. konularda aldığı kararların yerine getirilmesi aşamasında nüfusta oluşan hareketliliğin zorunlu göçü ifade ettiğini belirtir ve Cumhuriyet tarihinin en kitlesel zorunlu göçünün 1980 yılından sonra gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1980’den itibaren devam eden sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları, güvenlik nedeniyle köy boşaltma, bölgede yaşanan silahlı çatışmalar, yayla, mera yasağı, kontrollü gıda uygulaması gibi uygulamalar olduğunu ifade etmektedir (TMMOB, 2003).

Bir başka çalışma Başak Kültür ve Sanat Vakfının Aralık 2003’te başlayıp bir yıl süren zorunlu göçün çocuk ve gençler üzerindeki etkileri konu edinen “Sorun Etme- Sahip-Çık (Ses-Çık) Proje¹ kapsamında, Doğu ve Güneydoğu’dan zorla göç ettirilerek İstanbul’un Anadolu yakasındaki (Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye, Beykoz, Maltepe, Kartal, Pendik, Sultanbeyli ve Tuzla) 9 ilçede yürütülmüştür. Dokuz ilçeye yerleşen 500 aile ve 369 çocuk ile görüşülmüştür. Zorunlu göçün çocuk ve gençler üzerindeki etkileri; aile üzerindeki etkilerinden ayrıştırılamayacağı için, aileleri ve sosyal çevreleri de araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma sonuçları, 1989–1999 yılları arasında zorunlu göçle gelen ailelerin ekonomik, sosyal-kültürel, demografik sorunlarla boğuştuğunu ortaya çıkardı, özellikle çocukların bu süreçten çok etkilendiğini gözler önüne serdi: Çocukların dil, kültürel uyum konusundaki problemleri, okumayıp çalışmak zorunda kalmaları, sosyal güvenceden yoksun çocukların sağlık hizmetlerinden faydalanamamaları gibi. Çalışmanın sonuçları, göç

¹ Bkz. <http://www.basaksanatvakfi.org.tr>.

sırasında eğitime yeni başlayan özellikle kız çocukların eğitimlerinin aksaması, ekonomik zorluklarla boğuşan ailelerin tercihlerini erkek çocuktan yana kullanması dikkat çekiciyken, aynı zamanda ailelerin İstanbul'da ikamet etmelerinden dolayı bakış açılarının değişmiş olması, ailelerin tarımsal işgücüne ihtiyaç duymaması ve zorunlu eğitim gibi sebeplerin özellikle yeni kuşak küçük çocukların okullaşma oranını olumlu etkilediğini göstermiştir (Dağ, Önen, Öztürk, 2004). Söz konusu çalışma verilerini 2010 da, daha önce görüşme yapılan kişilerle tekrar görüşerek güncellemeyi düşünerek zorunlu göçe ses vermeyi amaçlamaktadır.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) tarafından hazırlanan 'Zorunlu İç Göç Sonrası Köye Dönüş' adlı raporda, zorunlu iç göçün Türkiye ölçeğinde önemli sorunlara yol açtığı belirtilerek, binlerce aileyi kapsayacak köye dönüşün de aynı oranda zor ve uzun bir süreç olacağı ifade edilmişti. TESEV tarafından, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da özellikle 1990–1995 döneminde yoğunluk kazanan göçün ardından köye dönüş eğilimi gösteren vatandaşların beklenti ve taleplerine ilişkin olarak hazırlanan raporda, göçün ani ve kitlesel olmasının yanı sıra, "devletin bu süreçte gerekli önlemleri almaması nedeniyle", göç alan kentlerin, göç edenleri özümseyemediği, birçok kentin hızlı bir köyleşme ve gettolaşma süreci yaşadığı, yetersiz kentsel altyapı ve üstyapıların tümüyle tıkanıldığı anlatılarak kentlerin sorunlarına değinilmiştir. Köylerin içinde bulunduğu durumla ilgili de tarım ve hayvancılık yapılmadığından, göç mağdurları ile bölge ve ülke ekonomisinin büyük kayıp yaşadığının altı çizilmiştir. Ayrıca göçün yeni aşaması Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 1980'lerin ikinci yarısından itibaren yaşanan ve 1990'larda hız kazanan iç göçün, bugün göç mağduru yurttaşların köye dönme eğilimi göstermeleriyle yeni bir aşamaya girdiği belirtilen raporda, "köye dönüş olgusunun insan onuruna yakışır bir temelde yapılmasının, Türkiye'nin demokratikleşmesine olduğu kadar, bölgede sosyal barış ve istikrarın sağlanmasına da katkı sağlayacağı" belirtmiştir.

TESEV'in 2004–2006 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu'da yerinden edilmiş insanların sosyolojik ve hukuksal durumlarını inceleyen çalışma, Dilek Kurban, Deniz Yüksek, Ayşe Betül Çelik, Turgay Ünal ve A. Tamer Aker'in

katkılarıyla “Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın inşası” başlıklı kitap haline getirilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün (HÜNEE) gerçekleştirdiği "Türkiye’de göç ve yerinden olmuş nüfus araştırması" başlığını taşıyan çalışma. Birleşmiş milletlerin isteği üzerine Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) yaptırdığı bir diğer çalışmadır (HÜNEE, 2006).

Türkiye’nin toplumsal dokusunu onarılmayacak biçimde parçalayan zorunlu göçle ilgili olarak araştırmaların verileri: 2003 yılında TMMOB araştırma sonrası raporunda 1984–1999 tarihleri arasında 3 milyon kişinin iradesi dışında göçe zorlandığı ifade ederken, 2005 TESEV bu rakamı yüksek bulmuş “eldeki veriler bir sayı belirlemeye yeterli değil” gerekçesiyle tahmin yapmamaktadır. Yapılan tahminlerin üstünde 5 milyon TMMOB raporuna göre, büyük kentlerin yerli halkları, göçle gelenleri ‘tehlike kaynağı’ ve işsizliğin, gecekondulaşmanın, çevre tahribatının sorumlusu olarak görüyor, yarısından fazlası da onlarla iletişim kurmayı reddediyorken, göç mağdurları da kabul edilmemekten, potansiyel suçlu muamelesiyle karşılaşmaktan, iş bulamamaktan yakınmaktalar. Milyonlarca kişinin yıllardır tarifi imkânsız bir travmayı yaşaması konunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir. TESEV’in vurguladığı gibi konunun ‘Kürt Sorunu’ndan ayrı düşünüldüğü ve o soruna çözüm üretilmediği sürece, en kapsamlı paketler bile dış kırıklığıyla noktalanabilir (Şafak, 2005).

“Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde Göç” adlı çalışmada² söz konusu bölgelerden seçilen 23 ilden toplanan verilerden ulaşılan bilgiler, bölgenin demografik ve ekonomik durumu, bölgede zorunlu göç olgusundan kaynaklı olarak göç etmek zorunda kalanların, yerleşim, eğitim, sağlık, konut, istihdam ve geçim gibi sorunlarıyla ilgili bilgiler toplanmıştır. Çalışmanın bulgularında, zorunlu göçe maruz kalan insanların, sorunlarıyla beraber dalga dalga önce bölgedeki, arkasından, tüm Türkiye’deki büyük kentlere taşındığını, bölge kentlerinden Diyarbakır ve Van il merkezindeki demografik şişmenin 1990 sonrası zorunlu göçten kaynaklandığını, bu

² CHP Merkez yönetim Kurulu Somut Politikalar Çalışma Grubunun Temmuz 1998’de yayımlanan Doğu ve Güneydoğu ön raporundan, 75 yılda Köylerden Şehirlere, 1999: 334–342. aktarılmıştır.

kent merkezlerinde hızlı ve çok çarpık bir gecekondulaşma olgusunun ortaya çıkmasıyla kentlerin zaten yetersiz olan alt ve üst yapılarının tümüyle tıkanıp işlevsiz hale geldiği, gelenlerin; arsa çetelerinin tuzağına düşmesi, istihdam imkânı bulamamaları, çocuklarını okutamamaları, sağlıklı bir yerleşim ve barınma imkânından yoksun olmaları, yeterli beslenememeleri ve bulaşıcı hastalıklara yakalandıklarıyla ilgiliydi (1999: 33–341).

Zorunlu göç grubunun sorunlarının, özellikle 1990 sonrası yoğun ve kaldırılamaz oluşu, yine başka bir çalışma olan “Zorunlu Göç’ün Diyarbakır Örneğinde Araştırılması”³nda görülmüştür. Diyarbakır nüfusunu 1990 sonrası artıran ‘Olağanüstü Nüfus Grubu’, Diyarbakır kentine, beklenmedik bir şekilde, farklı bir nüfus kitlesinin özelliğini taşımıştır. Araştırmanın bulgularına göre, zorunlu göç edenlerin göç etme nedenlerinden en önemlisi, % 58’lik bir oranla köylerin yakılmış olmasıyken, % 43, 63’le bölgedeki olaylar ikinci göç nedeni olmuştur. Göç edenlerin geldikleri yerleşim birimini ise % 63,14’lük bir oranla köyler ilk sırayı almıştır. (TMMOB, 1998: 96). Gelip kentte yerleşen ve hane içindeki sorunlarının yanı sıra, kentle sorunları olan, geldiği yere göre kazancı daha az ve yaşam koşulları daha kötü olan bu zorunlu göç grubunun, gelecekle ilgili planlarının olup olmadığına yönelik de bilgi toplayan çalışmada, hiçbir yere gitmem diyenlerin oranı daha fazla iken, gitmek isteyenlerin büyük bir çoğunluğunun da daha büyük bir kentte gitme isteği ortaya çıkmıştır. Geldiği yere, can ve mal güvenliği sağlanırsa dönebileceğini belirtenlerin yanı sıra, düşünürüm diyenlerin sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durum göç etmiş insanların, geldikleri yere dönmenin artık mümkün olup olamayacağını konusunda zihinlerinin net olmadığını göstermiştir. Geldikleri kentte her şeyin çok yetersiz olduğunu ve kalabalık olduğunu da belirtenler çoğu göçmenin işsizlik, konut sorunu ve ihtiyaçların karşılanamaması gibi temel üç nedeni sırasıyla belirtmişlerdir (TMMOB, 1998: 96-97).

İlkkaracan’ın aktardıklarına göre Human Rights Watch/Helsinki (Ekim, 1994) raporunda, zorunlu göç nedenlerini şöyle açıklamaktadır: “Doğu’daki sivil halk -çoğunlukla kırsal alanda olmak üzere- güvenlik güçlerinin teröre karşı

³ Bkz: Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması, 1998., TMMOB, Ankara, Mayıs. Arş. Koordinatörü: Rıfat Dağ.

yürüttüğü mücadelede uygulanan stratejiler ile devletle işbirliği yapan herkesi canice cezalandıran PKK'nın şiddetinin kısılcısına sıkışmış durumdaydı. Örneğin bir köylü, korucu olursa PKK tarafından öldürülme tehdidiyle yüz yüze gelirken, koruculuk sistemine katılmayı reddetse güvenlik güçleri tarafından evinden ya da köyünden uzaklaşmaya zorlanmayı göze almak zorundaydı. Aynı rapora göre, sık sık rastlanan bir başka durum, köyün bir kısmının koruculuk sistemine katılmasından sonra, katılmayan köylülerin göçe zorlanmasıdır.” (1994: 309).

Martin Van Bruinessen ise bölgede yaşanan halkın karşılaştıkları güçlükleri şu şekilde açıklamaktadır: “Köy korucuları ve gerillalarla savaşmak için oluşturulan özel askeri birlikler bölgede sürekli bir terör ve baskı havası estirmeye başladılar; bunlara bir de PKK'nın kendisine katılmak istemeyenlere uyguladığı şiddet de eklenmiştir”(Bruinessen, 2002: 78). PKK'nın şiddet uyguladığı kesimlerden bir tanesinin özellikle köy korucularının eş ve çocukları olduğunu söyleyen Van Bruinessen, yaşanan göçün nedenlerini de bu etkenlere bağlamaktadır. Ona göre bu bölgelerde PKK'nın yürüttüğü gerilla savaşı, köy korucusu olanlara karşı uyguladığı şiddet ve askeri güçlerin bölge insanı üzerindeki baskı sonucunda Batı Türkiye'ye doğru bir kitle göçü yaşanmıştır.

Yukarıda sayılan sebeplere bağlı olarak buralarda yaşayan insanlar bazen kendi kararları doğrultusunda, bazen de bölgede hâkimiyet kurmaya çalışan otoritelerin kararınca yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalmışlardır. Bölge halkının yıllardan beri yaşadıkları bu topraklardan göç etmek zorunda kalmalarının sebepleri şu şekilde sıralanabilir: Toplumsal faaliyetleri sürdürmemeleri; ettikleri ekinleri biçememeleri, ev, ahır ve bahçelerinin tahrip edilmesi, dokuma tezgâhlarının durması, arı kovanlarının sönmesi yöre kırsalındaki yaşamı karartmıştır. 1990'dan sonra bölgede birçok yerde konulan mera yasağı, yörede hayvancılığı çöktirirken geçim koşullarının daha da bozulmasına neden olmuştur. Tüm bu ve diğer nedenlerle, insanların on yıllardır yaşamakta oldukları köylerinde, güvenlik ve huzurlarının, onurlu geçim koşullarının, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerinin sağlanamaması, köylüleri doğal yerlerinden kopartmış, yörelerini terk etmeye zorlamıştır (TMMOB, 1998).

Bozkurt'un aktardığı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Göç Komisyonu Raporuna göre, Olağanüstü Hal (OHAL) Valiliğince boşaltılan köy sayısı 905; mezra sayısı 2523'dür. Tamamen boşaltılan köy ve mezralardan toplam 57314 hane, 378335 kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Rakamları verilen köy, mezra, hane ve kişi sayısına tamamen boşaltılmayan yerleşim birimleri ve ferdi göçler dâhil değildir. Ayrıca OHAL bölgesi dışında boşaltılan yerleşim birimlerinin sayısı da bunun dışındadır (2000: 16). Yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan bu insanlar öncelikli olarak en yakın il ve ilçe merkezlerine göç etme eğilimi içinde olmuşlardır. Adeta kaçmak zorunda kalan bu köylüler ilk etapta kendilerini güvende hissedecekleri yerleri tercih etmişler, ancak bir kısım insan daha sonra maddi olarak daha rahat edecekleri, iş bulup çalışabilecekleri yerlere göç etmişlerdir. Özellikle bildikleri işleri yapabilecekleri yerler arayan göçmenlerin bir kısmı tarım sektörünün gelişmiş olduğu il ve ilçelere doğru hareketlerini devam ettirmiştir.

Bu kitlesel göç hareketi başta bölgedeki Şanlıurfa, Van, Diyarbakır ve Batman gibi büyük kentlere, güneyde mevsimin uygun olduğu, tarım işçiliği gibi eğitim ve beceri gerektirmeyen istihdam alanları sağlayabilen Mersin, Adana, Antalya gibi kentlere, batıda ise İzmir ve İstanbul gibi büyük metropollere doğru olmuştur. Ancak göçün kitlesel, ani ve plansız gerçekleşmesi, özellikle göç edenlerin yerleştikleri bölgedeki kentlerin ekonomik istihdam olanaklarından yoksun olması, göç edenlerin tarım ve hayvancılık dışında geldikleri bu yerlerde gerekli olan beceri ve donanımlardan yoksun olması, ayrıca göç edenlerin yine bu yerlerde kullanabilecekleri maddi ya da manevi herhangi bir sermayelerinin olmaması bu insanların buralarda iş bulmasına engel olurken, göçmenlerin var olan sorunlarının da artmasına neden olmuştur.

Göç edenler ve göç edilen yerler açısından önemli sorunlara neden olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu göçü üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen, bu göçün yol açtığı sorunlar büyüyerek devam etmektedir. Öncelikli olarak göçün göç edenler açısından yarattığı sorunlar: göçmenler yeni yerlerine yanlarında yok pahasına sattıkları hayvanlardan elde ettikleri paralarla gelmişler, bu paralarla bir süre idare etmeye çalışmışlardır. Bazı göçmenler bu paralarla iş kurmak ya da ev yapmak istemiş ancak dolandırılmıştır. Göçmenlerin önemli bir kısmının konut ve barınma

sorunları hala çözülememiştir. Göç edenlerin en büyük sorunu geldikleri bu yerlerde gerekli olan bilgi ve becerilere sahip olmadıkları için işsiz kalmalarıdır. Göç edenler işsizliğe bağlı olarak ciddi bir geçim sıkıntısı yaşamakta, birçoğu yoksulluk sınırının altında hayatını devam ettirmeye çalışmaktadır.

Göç edilen yerler açısından da sorunlar yine oldukça fazladır. Göç edilen yerlerin nüfusunda görülen artışlar nitekim söz konusu çalışma alanı olan Bostaniçi beldesinin 1993 yılında nüfusu 2000 iken, 2009 nüfus sayımında 17.000'in üzerinde bugün ise 21.000'i aştığı görülmektedir. Beldenin bağlı olduğu Van ili içinde durum aynıdır. Yaygın olan işsizlik göç edilen yerlerdeki işsizliğin daha da çok artmasına neden olmuştur. Göç edenlerin bu yerlere ne maddi ne de manevi bir kaynak getirmemeleri buraların oldukça sınırlı olan kaynaklarının daha çok tüketilmesine neden olmuştur. Göçmenlerin emeğini ucuza pazarlaması iş gücü piyasasının düşmesine neden olmaktadır. Emek karşılığı alınan ücretlerin düşmesinin yanı sıra yukarıda sayılan sorunların tamamı buralarda eskiden beri yaşayan insanların bu yeni gelen insanlara karşı düşmanlık ve ön yargı içinde yaklaşmasına neden olmaktadır. Bu tür bir tutum ise yeni gelenler ile eskiler arasında zaten var olan kültürel ve toplumsal uçurumun giderek büyümesine neden olurken, belli kesimlerin bu durumu istismar etmesine yol açmaktadır.

İşsiz kalan göçmenler kentte kendilerine geçinecek bir şeyler bulabilmek için kentlerde kayıt dışı işlerin oluşmasına neden olmaktadır. Hemşerilik ve akrabalık bağlarının göçmenlerce sıklıkla kullanılması bazı sektörlerdeki istihdamın lokalleşmesine ve belli yerlerin insanların dışında kalanların bu işlere girmesine engel olmaktadır (Peker, 1999).

Göç sürecinin belirsizliklerine değinen Tekeli, göç edenlerin risk alan kimseler olması nedeniyle göç etmeyenlerden farklılaştıkları belirtmektedir. Ona göre bu sebepten dolayı göç süreci seçici bir süreçtir. Tekeli'ye göre "...göç eden kişilerle göç etmemiş kişiler arasında bir fark bulunmaktadır. Göç eden kişilerin seçiciliği öncelikle göç olgusunun fırsatlar sağlamanın yanı sıra önemli belirsizliklerle karşı karşıya olması ve göç edene bazı pahalar yüklemesi dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle göç eden kişi önce bu riski almaya istekli bir kişi

olmalıdır, ayrıca göç edebilmesi için göç edeceği yerde kendisinden yerine getirmesi istenilen işlevleri görebilecek bir kapasiteye sahip olmalıdır. Son olarak da göçü gerçekleştirmek becerisini göstermesidir” (1998: 15). Göçün seçiciliğin zorunlu göçle örtüşmeme durumu, Tekeli'nin sözünü ettiği faturayı göç etmek zorunda kalanlara kesmenin muhasebesini gündeme getirmektedir.

Kentsel yoksulluk konusunu inceleyen çalışmalar, kavramın göç ile yakın ilişkisi nedeniyle göç olgusunu kaçınılmaz olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda Van ilinin sınırları içerisinde yer alan Bostaniçi Beldesi özelinde, “göç ve kentsel yoksulluğunun toplumsal görünüşleri” adlı bu çalışmada, yoksulluk kavramının göç ile ilişkisi sebebiyle göç olgusuna değinilmiştir. Bunun yanı sıra, göç olgusundan söz etmenin ana nedeni, çalışma alanının 1990 sonrası dönemde gerçekleşen göçlerle oluşan bir belde olması ve söz konusu beldenin toplumsal sorunlarının ana kaynağının göç olmasıdır.

Bu çalışmada ön plana çıkan tema, yoksulluğun nedenlerinden biri olan göçün, kentin çeperinde yarattığı toplumsal sorunlara işaret etmektedir. Söz konusu göç hareketi, Türkiye'nin önceki dönemlerinde gerçekleşen içgöç hareketlerinden farklı bir dönemin ürünü olan zorunlu/zoraki göç hareketlerinin gerçekleştiği 1990 ve sonraki yılları kapsamaktadır. Söz konusu göçün, Türkiye tarihinin 1990 öncesi dönemlerinde yaşanan göçlerden farklı olması, 1990 tarihinden itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde etkisini gösteren ve literatüre “zorunlu göç” ve “zorlama göç” olarak geçen göç türleri üzerine yapılacak vurgunun önemini artırmaktadır. Bu araştırmanın konusunu oluşturması bakımından zorunlu ve zorlama göçten söz edilebilir. Zorunlu göç, insanların içinde yaşadıkları koşullar gereği bir yerden başka bir yere göç etmeleridir. Zorlama göç ise, insanların kendi istekleri dışında baskı ile bir yerden başka bir yere zoraki olarak göç ettirilmeleridir.

Yaşam alanlarını genellikle güvenlik nedenli problemlerden dolayı terk eden/etmek zorunda kalan söz konusu kişi, aile ve gruplar Van kent merkezine, ya da merkeze yakın olan yerlere yerleşmişlerdir. Başta kent merkezine yerleşmiş olup daha sonra geniş araziye sahip, ama kırsal ve bu sebeple ucuz arazisi bulunan

Bostaniçi'ne gelip, kerpiçten ve briketten yığma evler yaparak barınanların yanı sıra, direk beldeye göç etmiş hanelerin varlığı da söz konusudur.

2. YOKSULLUK OLGUSU

Yoksulluk temelde az gelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de varlığını sürdüren bir olgudur. Ekonomik ya da sosyal boyutlu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yeryüzünde oldukça geniş bir coğrafya üzerinde görülen, çok boyutlu bir olgu olan yoksulluk sorunu, daha uzun bir zaman dünya gündeminde kalmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Yoksulluk olgusunun ana çerçevesini çizen bu bölüm, yoksulluk kavramının etrafında sürdürülen tanım ve tartışmalar, yoksulluk halleri, yoksulluğun neden ve sonuçları, yoksullukla ilgili temel yaklaşımlar, Türkiye ve Dünyada yoksulluğa ilişkin genel bir durum değerlendirmesini vermekte, çok boyutlu bir olgu özelliği gösteren yoksulluğun genişleyen sınırlarını ve bu bağlamda sürdürülen tartışmaları içermektedir.

2.1. Yoksulluk Kavramı: Tanımlamalar ve Tartışmalar

Toplumsal bir sorun olarak yoksulluğun yaygınlaşması ve çözüme dönük düzenlemelerin, politikaların başarılı olabilmesi için, yoksulluk kavramına açıklık kazandırılması gerekmektedir. Kavramın tanımına açıklık getirilmesi temelde iki amacı gerçekleştirmek için yapılmaktadır. Bunlardan birincisi bu tanımla yoksulluğun öğelerinin ve nedenlerinin neler olduğunun ortaya konulmasını sağlamak, ikincisi ise yoksulların sayısının hesaplanabilmesine yol göstermektedir. Eğer yoksulluk ölçülemiyor ve yaygınlık düzeyi doğru olarak hesaplanamıyorsa, kaynaklarına doğru teşhis konulamıyorsa buna karşı önerilen stratejilerin yeterliliğini doğru olarak değerlendirmek olanaksız olmaktadır.

Yoksulluğun nasıl tanımlanacağı ve hesaplanacağı konusunda değişik yaklaşımlar öne sürülmektedir. Tanımlar yoksullara bakış açısına göre, toplumdan topluma zaman içinde değişiklik gösterebilmektedir. Yoksulluk araştırmalarında bazen ekonomik göstergelerin ön plana çıktığı görülürken, bazı yaklaşımlarda ise yoksulluk ile gelir eşitsizliği ilişkisine vurgu yapılmaktadır. Yoksulluğun kapsamı, ülkeden ülkeye, dönemden döneme ve refah düzeyindeki gelişmelere bağlı olarak da farklılıklar göstermekte olduğu da bilinmektedir.

Birçok araştırmacı yoksulluğun artık salt mutlak yoksulluk kriterleriyle ölçülemeyeceğinin, ‘yoksulluk hattının (*poverty line*)’ altında ya da üstünde olma durumunun hissedilen yoksulluk düzeyiyle her zaman çakışmadığının farkına varmıştır. Ne var ki, yoksulluğun tanımının, ölçümünün, nedenlerinin ve yoksullukla mücadelede geliştirilecek politikaların ülkelere, bölgelere göre farklılıklar taşımaktadır. Öte yandan, tüm dünyayı egemenliği altına alan neo-liberal politikaların varlığı, yoksullukla mücadelede strateji arayışlarının önündeki temel engeli oluşturmaktadır (Dinçer & Enlil, 2002).

Literatürde yoksulluk (*poverty*) terimine ilişkin ilk tanımın, 1901 yılında Seebom ve Roowentree tarafından yapıldığı bilinmektedir. Bu tanıma göre yoksulluk, toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılama noktasındaki yetersizliğe işaret etmektedir (Frank’tan akt. Eş & Güloğlu, 2004: 2). Diğer bir tanıma göre yoksulluk yeteri kadar yiyecek elde edememe az veya çok açlık çekme durumudur (Karen’dan akt. Eş & Güloğlu, 2004: 2). Giddens (2000: 289), yoksulluğu kimi insanların gelirlerinin temel geçimlik ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığı durum olarak nitelemektedir. Fakat bu tanımda da ölçütün değişebileceğini kabul etmekte ve gelirin aynı olmasına rağmen yaşamın her mekânda daha farklı olabileceğini belirtmektedir. Yoksulluk içerisinde yaşayanlar; yeterli biçimde beslenemeyen, sağlıklı koşullarda yaşayan, ortalama yaşam beklentisi düşük olanlardır

Yoksulluk genel olarak, yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama, insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınma, sağlık hizmetlerinden yararlanmama ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olma hali olarak tanımlanabilir.

2.2. Yoksulluk Türleri

Literatürde yoksulluğun ne olduğu, nasıl tanımlanması ve ölçülmesi gerektiği konusunda öne sürülen tartışmalarda genel olarak iki farklı yaklaşımın kabul

gördüğüne tanıklık etmekteyiz. Bunlar “*mutlak yoksulluk*” ve “*görelî yoksulluk*”tur. Mutlak yoksulluk kavramı, fiziksel açıdan sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için gerekli temel koşulları ifade eden geçim düşüncesine dayandırılırken, görelî yoksulluk, her ülkeye göre değişen bir toplumun günlük yaşama katılma maliyetinden hareketle, her bir toplum için geçerli olan, geniş bir yaşam standardı düşüncesine dayanır. Bu yaklaşımlardan ilki evrensel yoksulluk standartlarıyla ölçülebilirken, ikinci yaklaşım ölçülemez; çünkü mutlak olarak yoksul sayılan birey evrensel yaşam standartlarının altına düştüğü zaman dünyanın neresinde olursa olsun yoksul sayılırken, insan gereksinimlerinin toplumdan topluma farklılık arz etmesi bu gereksinimlerin her yerde aynı olduğunu düşünemeyeceğimiz anlamına gelmektedir.

Yoksulluğun nicel yanının saptanmasında kullanılan istatistiksel teknikler 19. yüzyıla uzanırken, yoksulluğun tanımlanmasında mutlak ve görelî yoksulluk tanımları ile açlık ve yoksulluk sınırı kavramları henüz yirminci yüzyılda tanımlanmaya başlamıştır.

Dünyamız, tarihsel süreç boyunca, üretim ve toplumsal ilişkilerde ezen-ezilen, sömüren-sömürülen, var-sıl-yoksul çelişkisini barındırmış ve bu olgu günümüze kadar süre gelmiştir. Sanayi devrimi sürecinde oluşan yoksulluk önceki yüzyıllarda yaşanan yoksulluktan, 21. yüzyılda yaşanmakta olan yoksulluk ise sanayi devrimi sürecinde yaşanan yoksulluktan farklı özellikler taşımaktadır. 21. yüzyılda yoksulluk, üretim alanından dışlanmak, toplumdan dışlanmak, yalıtılmak, yalnızlık ve ihmal anlamına gelmektedir (Bektaş & Yankaya, 2003).

Sanayi toplumunda sistemin, yoksullara gereksinimi varken; bilgi toplumuna geçen küreselleşen dünyada bu gereksinim azalmakta ve dışlanma olgusu yaşanmaktadır. Emek piyasasından, siyasal süreçlerden ve toplumsal ilişki ağlarından dışlanan bireyin ya da ailenin içinde bulunduğu yoksulluk çizgisini aşması büyük ölçüde zorlaşmaktadır (Tekeli, 2000: 144).

Modern zamanların yoksulluğunu, tüketim toplumundan ve tüketim kültüründen bağımsız olarak düşünmemek gerekir. Çünkü yoksulluk modern yaşamın bir parçası olmuştur. Bu anlamda modern toplum, artık yoksulluğu ortadan

kaldırmak yerine; yeniden tanımlayarak tüketilebilecek bir meta haline dönüştürmüştür (Demirci, 2003).

Yoksulluk, paraya mala mülke sahip olamama hali olarak ele alındığında, yoksulluğun temel nedeni, alım gücünün zayıf olması ya da hiç olmaması anlamına gelmektedir. Yoksulluk kavramının dayandığı düşünce, nüfusun bir kesimi çeşitli nedenlerle, değişik dönemlerde tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir yaşam standardı sağlamaya yeterli kaynaklara ulaşamamaktadır (Mingione'den akt. Kaygalak, 2001: 124-125). Bu tanım daha çok görelî yoksulluk durumunu anlatmaktadır; çünkü görelî yoksulluk, toplumdaki gelir dağılımını esas alan, yani aynı toplumun diğer üyelerinin yaşam standartları ile karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Görelî yoksulluk, mutlak yoksulluğun bir üst sınırıdır. Bu tüketim düzeyi mutlak yoksulluğun üzerindedir, ama ne kadar üzerinde olduğu, içinde yaşanan toplumun gelişmişlik düzeyine göre farklılaşmaktadır. Bu da bireyin biyolojik olarak değil, sosyal olarak kendisini üretebilmesi için gerekli tüketim düzeyinin saptanmasını gerektirmektedir. Kişinin toplumsal varlık olmasından dolayı ve biyolojik olarak değil, toplumsal olarak da kendini üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam biçimi düzeyinin üstünde olması gerekmektedir (Cebeci & Çakılcıoğlu, 2002).

Görelî yoksulluk tanımının oluşturduğu çerçevenin yanında mutlak yoksulluk tanımı başka bir çerçeve sunmaktadır. Mutlak yoksulluk genel olarak “*İnsanın biyolojik olarak kendisini yeniden üretebilmek için gerekli kaloriyi ve gerekli diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirememesi*” durumudur (Şengül & Ersoy, 2000: 7). Mutlak yoksulluk nedenleri üzerine yapılan araştırmalarda; yoksullar, sosyal ve ekonomik olarak dışlanmışlığın ve marjinalleşmenin yoğunlaştığı mahallelerde ve düşük standartlı yetersiz gecekondularda yaşamaktadırlar. Eğitimsizlik, işsizlik ya da güvencesiz düşük ücretli enformel işlerde çalışma zorunluluğu, kadının geleneksel konumu evde bakıma muhtaç, yaşlı, sakat, çocuk olması ve çok çocukluluk gibi nedenler mutlak yoksulluğun nedenleri olarak görülmektedir. Bu koşullar mutlak yoksulların fırsatlarını ve olanaklarını aşırı

ölçüde sınırlamakta, kentin geri kalan kısmıyla bütünleşmesini engellemekte, yoksulluğa ve adil olmayan zor yaşam koşullarına mahkûm olmalarına yol açmaktadır (Dumanlı, 1996).

Gelir dağılımındaki farklılıklar ve bunun yarattığı sorunlar gerek uluslar, gerekse Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlarda tartışma konusudur. Uluslararası kuruluşlar gelir dağılımında iyileştirme yönünde kısa vadede çok şey yapılamayacağından hareketle en alt gelir düzeyinde yer alanlar için bu noktada bir şeyler yapma çabasını ön plana çıkarırlar. Yoksulluk sınırının nerede çizileceği önem taşımaktadır. Ancak, bunun için “mutlak yoksulluk” kavramı ortaya atılmıştır. Buna göre; yaşamını insani şartlarda sürdürebilmeye yetecek gıdayı temin edemeyen, karnı doymayan, kendisini dış etkenlerden koruyacak bir barınağa sahip olmayan, temiz içme ve kullanma suyuna erişemeyen, asgari sağlık hizmetlerinden yararlanamayan temel eğitim görmeyen insanların “mutlak yoksul” olarak nitelenebileceği belirtilmiştir (Tekeli, 2000).

Günümüzde yoksulluk denildiğinde daha çok görelî yoksulluk kavramı anlaşılmaktadır. Mutlak yoksulluk için ‘muhtaç’ gibi daha özelleştirilmiş kavramlar kullanılmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde ve daha sonraki yıllarda kabul edilen Avrupa Şartı gibi belgelerde insanın yaşam hakkı, onurlu yaşam hakkı olarak nitelenmiştir. Onurlu yaşam hakkı vurgulaması yaşam hakkının bireyin biyolojik yeniden üretimi düzeyinde düşünülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle insan hakları belgelerinde gizil olan yoksulluk hattı anlayışının da görelî yoksulluk anlayışı üzerinden tanımlandığı söylenmektedir. Bu iki yoksulluk tanımı içerisinde yaygın olarak kullanılan, yoksulluğun ‘biyolojik/ fiziksel’ değil, ‘toplumsal’ olarak kabul edilebilir asgari tüketim düzeyine göre tanımlandığı görelî yoksulluktur (Tekeli, 2000: 143).

Literatürde en yaygın kullanım biçimi olarak ‘mutlak yoksulluk’ bireylerin fiziksel yaşamlarını sürdürebilme hedeflerine yönelik iken, “görelî yoksulluk” bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kültürel yapısına uygun olarak ve diğer kesimlerle görece olarak yaşam standartlarını karşılaştırmaktadır (Kalaycıoğlu & R.-Tılıç, 2001: 200).

Bunların dışında, BM Kalkınma Programı tarafından son yıllarda geliştirilen, mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlarını içermekle birlikte, daha geniş kapsamlı olan “insanî yoksulluk” kavramından söz edilmektedir. Okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenemez hastalıklara yakalanmak gibi temel insanî yeteneklerden/kapasiteden yoksun olmak biçiminde tanımlanabilir. Buna göre temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya - enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu - erişimin yokluğu ya da kısıtlanması, yoksulluğun “insanî” boyutu olarak nitelendirilmektedir (Tekeli, 2000).

2.3. Yoksulluğun Nedenleri

Şenses’in belirttiği gibi yoksulluk tanımı genişledikçe yoksulluğun nedenlerini belirlemek de güçleşmektedir. Yoksulluk nedenleri tek bir başlık altında toplanabilecek kadar basit bir olgu olmadığından değişik türlerine göre, farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Aynı zamanda yoksulluk türlerinin bütün ülkelerde ve hatta aynı ülke içinde değişik yerleşim yerlerinde aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi bile mümkün olmadığından, yoksulluğun nedenlerinin zaman içinde siyasal ve sosyo-ekonomik değişikliklere duyarlılık göstererek farklılık göstermesi doğal karşılanmalıdır. Bu açıdan yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüş ve değerlendirmeler arasında farklılıklar görülebilir (2006: 46-48) .

Yoksulluğun nedenlerini, kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışı, tutumluluk derecesi ve gösterdikleri çaba gibi kişisel özellikleriyle ilişkilendiren ve yoksulların “yoksulluğun hem kurbanı hem de nedeni” olarak gören yaklaşımın yanı sıra yoksulluğu, yoksulların dışında başta ekonomi politikaları olmak üzere düşük ücretler, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları ve ayrımcılık gibi yoksulların kendi denetimleri dışındaki “yapısal” etmenler ve bütünüyle sosyal etmenlerle ve bütünüyle sosyoekonomik sistemle ilişkilendiren yaklaşımlar, bir bütün olarak yoksulluğun nedenlerine ilişkin geniş bir yelpaze sunmaktadır (Wilson, 1996, akt. Şenses, 2006: 146).

Yoksulluk nedenleri arasında kişisel unsurlara yer verildiği gibi, üretim faktörlerinin mülkiyet dağılımı, ayrımcılık ve yerleşim yerlerinin özellikleri gibi dışsal etmenler üzerinde de durulmaktadır. Büyüme, gelir dağılımı gibi ekonomik etmenler, nüfus baskısı, göç ve hane halkı özellikleri gibi demografik etmenler, ücret, işsizlik gibi işgücü piyasaları yanında doğal afetler, ayrımcılık, yerleşim yerinin özellikleri yoksulluğu belirleyen unsurlardandır. Ve bu unsurların her biriyle yoksulluk arasında yakından ilişki olduğu söylenebilir (Şenses, 2006:148-149).

Yoksulluk, paraya, mala, mülke, sahip olmama hali olarak ele alındığında, yoksulluğun temel nedeni alım gücünün zayıf olması ya da hiç olmaması anlamına gelmektedir. Göç, doğal afetler, yaşlılık ve engelli olmanın yanı sıra yoksulluğun en temel nedeni işsizliktir. Yoksullaşma, gün geçtikçe çeşitlenen insan gereksinimleri arasında yer alan beslenme, giyim, barınma, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler gibi alanlarda çeşitli derecelerde yaşanan yoksunlukların asıl kaynağı durumundadır. Bugün yoksulluk hâlâ üstesinden gelinmeyen bir problem olarak ekonomik gelişmişliği yakalayabilmiş ülkelerde de mevcut bir olgudur. Yoksulluk içinde bulunan zamana, yaşanan sosyal çevreye ve ait olunan coğrafyaya göre değiştiğinden yoksulluğu belli bir parasal değere bağlamak yeterince doğru bir tanımlama olmayacaktır. Yoksulluk, birçok nedene dayalıdır. Üretim, istihdam, ekonomilerde oluşan gelirlerin dengeli dağılım veya paylaşımından demografik, coğrafi, sosyal, ekonomik ve siyasal nedenleri olan bir sonuçtur (Aktan, 2003).

1980'lerden başlayarak bütün dünyada belirgin bir eğilim gösteren küresel ekonominin gerek uluslar arası finans piyasalarındaki mal ve hizmetlerin dolaşımı, gerekse de üretim örgütlenmesi üzerinde büyük etki, ülkeleri, ekonomik ve toplumsal açıdan yeniden yapılanma süreci sokmuştur. Bu süreçte olan ülkelere önerilen yapısal uyum politikaları da değişen şartlardan kolay etkilenen gruplar için yoksulluğun nedeni olmuştur (Kalaycıoğlu & Tılıç, 2002: 198-199).

Yoksulluğu belirleyen temel unsurlardan biri de, başta kırdan kentte olmak üzere değişik yerleşim alanları arasındaki göçlerdir. Yoksulluk ve göç ilişkisinin çeşitli açılardan ele alınabilecek karmaşık bir ilişki olduğunun altını çizen Şenses'e göre, farklı toplumların kentleşme süreçleri ve göç edebilme eğilimleri arasındaki

farklılıklar iki olgu arasındaki ilişkinin her zaman aynı doğrultuda olmayacağı yönündedir. Örneğin, Blank ve Card gelişmiş ülkelerde yoksulluk oranının yirminci yüzyıl boyunca azalmasında kentleşmenin önemli bir rol oynadığını ileri sürülmektedirler (akt. Şenses, 2006:161). Ancak unutulması gereken bir diğer husus, gelişmemiş ülkelerde kentleşmenin hızlı ve sağlıksız yaşanması sonucu kentlerde şişen nüfusun yaşadığı bireysel ve kentsel kaynaklı sorunların yoksullukla ilişkili olduğu gerçeğidir.

Yaşanılan ülkenin mevcut hayat standardının, o ülkede yaşayanların ihtiyacını giderebilecek, yani ülke insanların yaşam pratiklerini sürdürüp sürdürememe kriterine bakılarak, o toplumun yoksul olup olmadığını söyleyebilmek mümkündür. Bir topluluğa ait yoksulluğun irdelenmesinde ilk hareket noktası, o toplum içinde geçerli olan yoksulluk sınırının tespitinden başlamaktır. “Kim yoksuldur” sorusuna cevap verebilmek için, yoksulluğun toplumsal boyutlarının incelenmesi gerekir. Nedeni, boyutu ve türü ne olursa olsun yoksulluk sorununun en önemli yanı kuşkusuz toplum yaşamı üzerindeki olumsuz etkisi olmaktadır. Çünkü yoksulluk, temel hizmetlerden yoksun kalma şeklinde insanların yaşamına yansımaktadır. Bu yoksunluk halinin aşılması durumunda yoksulların insanca yaşama hakkından yoksun kalma konusu gündeme gelmektedir.

1980 sonrası Türkiye’inde yoksulluğu artıran sebeplere baktığımızda, 1985 sonrası göç nedenlerinin değişmesi ve bu dönemde kentte göçenlerin her anlamda eskilerden çok daha az şanslı olmaları (Kalaycıoğlu & Tılıç, 2002), 1990 sonrasında kentlere göç eden, ancak eskiler kadar kentteki olanakları kullanamayan yeni kent yoksullarının ortaya çıkması (Işık & Pınarcıoğlu, 2003).

Yoksulluğun nedenlerinden biri olan göç hareketine artı bir olumsuzluk katan husus da göçün zorunluluk arz etmesidir. Yani zorunlu/zoraki göç hareketi çoğu zaman yoksulluğu doğurmaktadır. Türkiye’de 1989-1999 dönemlerinde yoğunlukta olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kırsal yerleşmelerden kentlere doğru yaşanan çoğu toplu göçler, birçok açıdan önceki göç deneyimlerinden farklılıklar taşımaktadır. Yasadışı yapılaşmış bölgelerde ve kentlerde yepyeni dinamikleri harekete geçiren ve en çok da göç eden kesimin kendisini etkileyen bu

sürece ilişkin yapılmış araştırmalar (Erder, 1997 ve 1998; Göç-Der, 2002) yaşanan zorunlu-kitlesele göçün travmatik yanlarını ortaya koymuştur. Zorunlu göçle gelen kitle, yoksulluğun devredilme süreçlerinde sistemin en altında yer alacak olan sınıfı oluşturmaktadır. Bu sınıfın, yoksulluğu devretmesi zor olduğu gibi, kent yaşamına tutunmada da problemleri olmaktadır. Kısacası yoksulluğun ağır sonuçlarına birebir maruz kalan bu sınıf, başta metropol kentler olmak üzere diğer kentlerde de yaşamsal alanlarındaki sorunlardan tutun da, sağlık, beslenme, eğitim, sosyal ve bütünleşme sorunlarına kadar her türlü sıkıntıyı göğüslemek durumunda kalmaktadır.

2.4. Yoksulluğun Sonuçları

Yoksulluğa birey ya da aile düzeyinde yaklaşıldığında da, yoksulluğun bir bütün olarak yaşandığı görülmektedir. Yoksullar kendi yaşam deneyimlerinde yeterli genişlik ve kalitede konut mekânlarına sahip değillerdir, toplumsal ilişki ağlarını geliştirecek fazla zamana sahip bulunmamaktadırlar, yeterli bilgi ve hünelerle donatılmamışlardır, kendileri için uygun bilgilere, finansman kaynaklarına ulaşamamaktadırlar. Bu koşullar birbirini desteklemekte yoksulu içinden çıkamadığı bir yaşam biçimine hapsetmektedir. Kendi yaşam çevrelerinde yoksulluk çizgisinin üstüne geçebilmeleri oldukça güç görünmektedir (Tekeli, 2000).

Aile içindeki çocuk sayısının da yoksullukla yakından ilişkili bir unsur olduğu açıktır. Babanın güvenli bir işinin olmadığı, çalışma yaşındaki çocukların işsiz olduğu, çok çocuklu büyük ailelerin en büyük yoksulluk riskiyle karşı karşıya oldukları görülmektedir (Şenses, 2009: 159).

Kişisel, hane halkı ve topluluk düzeyindeki çeşitli demografik, kurumsal ve yapısal olumsuz koşulların ve yoksulluk nedeninin birlikte ve aynı zamanda yaşandığı ve birbirinden etkilenerek güçlendiği yerleşim yerlerinde yeni ekonomik fırsatlar ortaya çıkmadığından yoksulluk sürekli bir hal almaktadır (Rodriugez, Melendez'den akt. Şenses, 2009: 181).

Tarihsel süreçte en eski sorunlardan biri olan yoksulluk, belki en yaygın ve güçlü etkisini yüzyılımızda göstermektedir. Günümüzde bir yanda dünya ekonomisi

en güçlü dönemini yaşarken, öte yanda yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal krizlerle birlikte yoksulluk, açlık, sefalet ülkeler için kaçınılmazlığını korumaktadır (Onat, 2003).

Dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik ve toplumsal değişmeler sonrası artış gösteren yoksulluk sorunu, sonuçları itibariyle de dünden bugüne sarsıcı etkilerini sürdürerek artırmaktadır. Yoksullukla mücadele politika ve uygulamalarında arttığı ancak mücadele konusunda kapsamlı, bütüncül, sistemli politikaların olmaması ve sorunun çok boyutlu olması çözümü kilitleyen nedenler olarak görülebilir. Yoksulluk sorununun tamamen ortadan kalkması yaşanan çağ ve paylaşım itibariyle mümkün gözükmemektedir.

Bir toplumsal sorun olarak yoksulluk, günümüzde her kesimin dikkatini çekmektedir. Bunun nedeni sorunun eriştiği boyutla ilgilidir. Günümüzde yoksulluk tüm dünyada önemli bir sorun haline gelmiştir. Dünyada ve Türkiye’de her geçen gün daha da derinleşen yoksulluk, toplumun tüm kesimlerini etkilemektedir. Sorunun derinleşmesi ve yaygınlaşmasının yanı sıra, kitle iletişim araçlarıyla yoksulluk daha da görünür hale gelmiştir (Karataş, 2003). Bir insanın hem biyolojik hem de toplumsal olarak kendisini üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam biçimi düzeyinin üstünde olmama durumunun insan yaşamı üzerindeki olumsuz etkisi de kaçınılmaz olacaktır.

Yoksulluğun sonuçları nihayetinde, açlık, yoksulluk, birçok açıdan dışlanma, işsizlik, ekonomik sıkıntılardır. En çok kadınları ve çocukları etkileyen söz konusu olgunun yaşandığı her hanenin her bireyi bu durumdan kötü etkilenmektedir. Özellikle çocuklar yoksulluğun diğer bir sonucu olan yetersiz beslenme yüzünden fiziksel ve zihinsel gelişimlerini tamamlayamamaktadırlar. Ve yoksulluk aile sermayesi gibi elden ele dolaşmakta, yoksul hanede yaşayan bireylerin kabuklarını kırmaları oldukça zor olmaktadır.

2.5. Yoksulluk Kültürü

Yoksullaşma veya “yoksulluk kültürü” sosyal bilimlerde önemli bir tartışma alanı olmuştur. İlk defa O. Levis (1959) ileri sürdüğü “yoksulluk kültürü” incelemesinde Batı toplumuna ait 70 kadar yan kültürün ekonomik, sosyal ve psikolojik özellikleri sıralanmaktadır. Yaşamak için sürekli mücadele, işsizlik, ihtisaslaşmış meslekler, düşük satın alma gücü, evlerde yeterli olmayan yiyecek yokluğu, kalabalık mahallelerde yaşama, sürü hayatı, alkolizm oranının yükseldiği, sık sık fiziki şiddete başvurma, cinsi hayata erken yaşta başlama, kenarda kalma, hükümet ve siyasi kuruluşlara karşı tenkitçi tutumlar, güvensizlik ve umutsuzluk bunlardan bir kaç tanesini oluşturmaktadır (akt. Türkdoğan, 1996: 18-19). Türkdoğan’a göre, sıralanan bu özellikleriyle bir yan kültür alanı olan yoksulluk kültürü, ‘yoksulluktan’ farklıdır. Çünkü yoksullar sınıf bilincine vardıklarında, ticari işlerde faal rol oynadıklarında ve dünya hakkında enternasyonalist bir görüş kazandıklarında hala yoksul olmalarına rağmen yoksulluk kültüründen uzak olacaklardır.

Lewis, “yoksulluk kültürü”nün her türlü radikal hareketlere ve militanlaşmaya karşı olduğunu belirtir (akt. Türkdoğan, 1996: 20). Yoksulluğun yan kültürüdür yoksulluk kültürü, hâkim kültürde görülen sapmadır. Yoksulların kendine has bir kültür adacıkları var zenginler gibi (1996: 27-29).

Yoksulluk kültürü, Türkdoğan’ın belirttiği gibi 1950-60 yılları arasında Amerikan sosyolojisinde giderek yoğunluk kazanan; ancak yoğun eleştirilere de yol açmış bir tartışmadır. Ülkemizde 1990’lü yılların başında yerli yabancı araştırmacılar tarafından yapılan gecekonduların incelemelerinde yoksulluk kültürüne de yer veren çalışmalar mevcuttur. Karpat’ın 1976 yılında yaptığı çalışmasında “Türkiye gecekondularında yoksulluğun bulunduğunu, fakat yoksulluk kültürünün olmadığını” belirterek Amerika kültürünün ürünü olan gecekonduların (slum alanlarının) problemlerinin Türkiye gecekondularında görülmediğini belirtir (akt. Türkdoğan, 1996: 48-49) Slum'dan, yoksulluğun, kalabalık aşağı sınıf halkı, yüksek cinayet ve boşanma seviyesi, kent halkından kopuk, aşağı seviyede okuyup yazma,

yabancılaşma, ırk ayrımı, polisten nefret, cinsi serbestlik ve kent gerillalarının boy gösterdiği problemler alanlar olarak söz edildiğini belirtir (Türkdoğan, 1996: 49).

Lewis'in, "yoksulluğu yaratan etkenin yoksulluk kültürü olduğu" tezine yönelik eleştirilerden biri, Charles A. Valentine'den gelir. Valentine'nin tezi, "yoksulluk davranış kalıplarının kültürel değil, daha ziyade sitüasyonel (durumsal)dır." Yani yoksulluk, içe ait olma halini almış, grubun geleneklerinin bir parçası olmasından ziyade farklı şartlar altında kolaylıkla terk edilebilecek durum değişince değişebilen bir olgudur (akt. Türkdoğan, 1996: 53-54). Bu iki tez de birbirini dışarıda bıraktığı için eksiktir. Aslında yoksulluk, bir yönüyle kültürel bir yönüyle durumsaldır. Yani, hâkim kültürden uzak yoksullar, yaşadıkları mekânlarda -gecekonducularda- ürettikleri değerleri ve davranış kalıplarını kendilerinden sonraki kuşaklara bırakmaları kendilerine has bir dünya içinde yaşamaları yoksulluğun kültürel boyutunu gözler önüne sererken, durumlar(koşullar) değiştiğinde yoksulların elbette bu kültürün üreticileri olmalarının devam edeceğini söylemekte yanlış olacağından üretilen değerlerin ve davranış kalıplarının hepsinin olmasa dahi farklı durumlar karşısında değişiklik gösterebileceğini de unutmamak gerekir. Bu anlamda denilebilir ki yoksulluk bir yönüyle kültürel bir yönüyle durumsallığıyla değerlendirilmelidir.

2.6 Yoksullukla İlgili Temel Yaklaşımlar

Yoksulluk çalışmalarında, yoksulluğun nedenleri ve çözümleri bağlamında farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar kullanılmaktadır. Modern kapitalist toplum ve piyasa ilişkilerinin belirleyiciliği çerçevesinde, 18. yüzyıldan 1960'lara kadar yoksulluk kavramlaştırması ekonomik temelli olarak yapılmış. Ancak, 1960'lardan itibaren yoksulluğun bireysel mi yoksa kapitalist piyasa ilişkilerinin ürünü mü olduğu ya da kültürel mi yoksa yapısal bir sorun mu olduğu tartışmaları hız kazanmıştır. (Aktan, 2003)

Günümüzde yoksullukla ilgili literatüre bakıldığında, yoksulluk olgusunun sosyal ve kültürel bütünleşememe, sosyal dışlanma, sınıf altı, yoksulluk kültürü, toplumsal cinsiyet, mekânsal ayrılmışlık gibi kavramlar çerçevesinde ele alındığı

görülür. Bu da yoksulluğun tanımlanmasında ekonomik etkenler kadar sosyo-kültürel olguların da önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Gül & Sallan Gül, 2008: 58).

Yoksulluk sosyal bilimciler tarafından, 19. yüzyıldan bu yana bireyden ve sistemden kaynaklı sorunlarla bağlantı kurularak açıklanmaya çalışılmıştır. Bireysel teorilere göre, yoksulluk bireyle ilintilidir. Bireyin yoksulluğunun kaynağı, ne toplum ne de içinde yaşadığı sosyal grubun sorunudur. Bu sorun, bireyin yeterince çalışmaması ve gelirini artırmamasıyla ilgili olduğundan yoksulluğunu kabullenmek durumundadır. Yoksulluğu sistemle bağlantılı olarak açıklayan sosyal bilimciler ise, yoksul bireyi kurban olarak nitelendirmekte ve toplumda tabakalaşma olduğu sürece görece olarak bir grubun diğerlerine göre daha alt tabakada ya da daha yoksul konumda olması gerektiğini iddia etmektedirler (Oktik, 2008: 26).

Sosyolojik açıdan, yoksullukla ilgili çalışmalar iki temel görüş etrafında şekillenmektedir. Bunlardan biri Amerikan sosyal bilimcilerin öne sürdüğü, bütün süreçlerde ve her toplumda varlığını sürdüren ve alt sınıf kavramı çerçevesinde incelenmekte olan yoksulluğunun küreselleşmeyle artış göstermekte olduğudur. Diğer temel görüş ise, Fransız sosyal bilimcilerin benimsediği ve toplumsal dışlanmayı ana hareket noktası olarak kabul edenlerdir. Global pazarın gücü, ulus devletin gittikçe zayıflamasını beraberinde getirirken, varlığına gereksinim duyulmayan gruplar sistematik olarak dışlanmakta ve yoksulluğa sürüklenmektedir. Bu görüşlerin ortak tarafı, yoksulluğun küreselleşmeyle birlikte derinleşerek bazı sosyal grupları daha fazla etkiliyor olmasıdır (Oktik, 2008: 21).

2.7. Dünya’da Yoksulluk

Dünya yoksulluğunu etkileyen en önemli etkenler sıralanırken gıda, giyecek, yakacak, v.s. gibi malzeme yoksunluğu, ücretsiz veya ikame edilmiş kamu hizmetlerinden yoksunluk, sağlık, eğitim ve yol hizmetlerinden yararlanamama, alt yapı ve ulaşım araçlarından yoksunluk, servet ve gelir yoksunluğu gibi hususlar yer almaktadır (Dumanlı, 1996: 27).

Az gelişmişlik sorunu olarak görülen yoksulluk, birçok gelişmiş ülkede de temel bir sorun olmaya devam etmekte, örneğin, “Londra’da Charing Cross Köprüsü altında geceleme zorunda kalan evsizler, cumartesi akşamları sütlü ürünlerin yarı fiyatına düşeceği beklentisiyle Safeway mağazası önünde saatlerce bekleyen yaşlı ve kimsesiz İngiliz kadınları, San Francisco’da orta halli bir lokantada yemek yiyenlere büyük bir kızgınlıkla gözlerini diken farklı renk ve ırktan aç ve düşkün insanlar, Bangladeş’te yeterince beslenemediklerinden yürümekte bile zorlanan fakirler, Afrika’da açlıktan ölen insanlar” (Şenses, 2006: 15) yoksulluğun dünya genelindeki görüntülerini yansıtmaktadır.

Günümüzde dünya çok önemli bir dönüşüm yaşayarak üretim potansiyelini hızla geliştiriyor. Her geçen gün dünya toplam olarak daha çok katma değer yaratıyor. Ama bu yaratılan değerinin dağılımının eşitsizliğini artırıyor. Dünyada 1960 yılında nüfusun en varsıl yüzde 20’sinin gelirinin en yoksul yüzde 20’sinin gelirine oranı 30 iken 1991’de aynı oran 61’e yükselmiştir (Tekeli, 2000).

1970’li yıllarda yoksulluk kavramı yaşanmakta olan toplumsal olguları anlamakta yeterli olurken, günümüzde artık yeterliliğini yitirmektedir. Küreselleşen ve teknolojik olarak yeniden yapılanan dünya ekonomisi içinde uyum sağlayamayan gruplar ve kişiler emek piyasasından, siyasal süreçlerden, toplumsal ilişki ağlarından kolayca dışlanabilmektedir. Sanayi toplumu dünyasında sistemin yoksullara gereksinimi varken, bilgi toplumuna geçen küreselleşen dünyada bu gereksinim azalmakta ve dışlanmışlıklar yaşanmaktadır. Bu gruplar toplum dışına itilen ve dışlanan kronik yoksullar haline gelmişlerdir (Tekeli, 2000: 145).

1980’li yılların sonlarından itibaren esmeye başlayan küreselleşme rüzgârları dünya üzerinde yaşayan insanların birbirleri ile bütünleşip kaynaşmasına katkı sağlarken, öteki tarafta açlık, yokluk, savaş ve katliamlar bütün hızıyla devam etmektedir. 1990’lar sonrasında zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki uçurumun giderek büyüdüğü görülmektedir. Dünya ekonomisi ile bütünleşme, dış rekabete açılma ve yapısal uyum politikaları adı altında uygulanan iktisat politikaları ile birlikte yoksulluğun arttığı, gelir dağılımının bozulduğu, bölgesel eşitsizliklerin derinleştiği gözlenmektedir. Neo-liberal politikalarla sosyal devlet uygulamalarının

sınırlanması kitleleri ekonomik değişmeler karşısında korumasız bırakmış, özelleştirmeler sonrası işsizlik yaygınlaşmıştır. Dünyanın bir bölümünde üretim artışı ve zenginleşme yaşanırken öte yandan yoksulluk artmakta açlık, eğitimsizlik ve bunların uzantısı olan şiddet olayları ve savaşlar dünya gündemini meşgul etmektedir (Gürses, 2007: 61).

Birleşmiş Milletler 2000 İnsani Gelişme Raporu'na göre; dünyada yaşayan 6 milyar insanın 2,8 milyarı günde 2 dolar, 1,2 milyarı ise 1 dolarla yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu verilere göre, dünya nüfusunun % 67'si yoksuldur. Dünyanın en fakir 61 ülkesinin dünya toplam gelirinden aldıkları pay sadece % 6 kadardır. Az gelişmiş 43 ülkede yaşayan 582 milyon insanın toplam gelirleri ise, sadece 146 milyar doları ancak bulmaktadır. Oysa dünya nüfusunun altıda biri toplam dünya gelirinin % 78'ine sahiptir (Özey, 2003: 136). İstatistiklere göre; 800 milyon insan yatağına aç girmekte 3 milyar insan yeterli sağlık hizmeti alamadığı gibi her gün 5 yaşın altında 30 bin çocuk engellenebilir nedenlerle ölmektedir. Bütün bunlar sorunun ciddiyetinin göstergeleri olduğundan yoksulluğun insan sağlığı üzerindeki etkilerinin her geçen gün daha da belirginleştiğini göstermektedir. Bu nedenle yoksulluk beraberinde açlık, hastalık ve ölüm getirmektedir (Evlice, 2000).

Dünya nüfusunun büyük bir bölümü, güvenilir ve sağlıklı suya erişememekte her yıl 3- 4 milyon çocuk suya dayalı hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirmektedir. Yetersiz su ve sağlık koruma hizmetlerinin işlememesine yönelik etkiler yoksullar aleyhinde sonuçlanmaktadır. Formel sektör tarafından iyi hizmet götürülemeyen yoksul kesim temel ihtiyaçlarını kendisi karşılamaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde ellisinin kentlerde yaşadığı göz önünde bulundurulursa, konunun kentler açısından ve özellikle de kentsel yoksullar açısından önemi netleşir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde su temini, sanitasyon (hijyen ve sağlık koşulların oluşturulması ve devam ettirilmesi anlamında), kanalizasyon gibi temel alt yapı hizmetlerine erişim özellikle düşük gelir gruplarının yaşadığı kentsel kesimlerde yetersiz kalmaktadır (Eceral, 2002).

20. yüzyıl toplumlarının önemli özelliklerinden biri ikili bir yapıya sahip olmalarıdır. Toplum sanayi-sonrası farklı bir döneme girmiş olsa bile bu ikili yapı

özelliğini kaybetmiyor. Bu da bir yandan köy, öte yanda kent; bir yanda topluma uyanlar diğer tarafta toplumdaki sapanlar ve bir yanda kenarda yaşayanlar -yoksullar, düşkünler, karanlıktakiler- öte yanda en güzel semtlerde yaşayanlar -zenginler aydınlıktakiler- olarak ayrılmaktadırlar (Türkdoğan, 1996: 17).

Sürmekte olan toplumsal sorunun değişen anlam ve önemi üzerinde duran ve bu değişimin toplumsal sonuçlarının dökümünü yapmaya çalışan bir araştırmada “yoksul olmak” başlangıçta anlamını işsiz olmaktan alırken, günümüzde yeterince tüketemiyor olmakla ifade edilmektedir. Bir tüketim toplumunda yoksul olmanın altı çizilirken, tüketim toplumu yoksullarından, mutlu yaşam şöyle dursun normal yaşama bile erişemeyen insanlar olarak söz edilmektedir. Yine de tüketim toplumunda mutlu ya da sadece normal bir yaşama erişememek başarısız ya da yeterince tüketemeyen tüketici olmak demektir ve böylece tüketim toplumunun yoksulları her şeyden önce yetersiz olarak tanımlanır ve kendilerini de böyle tanımladıklarından söz edilmektedir (Bauman, 1999).

Yoksullar büyük ölçüde kendi hallerine bırakılmışlardır. Dünya yönetim sistemi yeniden dağıtım mekanizmalarının geliştirilmesine elverişli bir yapıda değildir. Yoksullar ve dışlananlar da küresel ölçüde bir muhalefeti geliştirerek dünya yönetim sistemini bu konuyu gündemine almaya zorlayamamaktadır. Yoksulluk ve dışlanma artmakta buna karşın yoksulluk ve dışlanma dünya yönetim sisteminin gündeminde önemli bir yer tutmamaktadır (Tekeli, 2000).

Refah devletinin gerilemesinden sonra, yoksullar büyük ölçüde yalnız bırakılmışlardır. Kendi çözümlerini kendilerinin piyasa mekanizması içinde üretmesi beklenilmektedir. Bu yalnızlık içinde ulaşılabilen çözümlerin etkileri de kaçınılmaz olarak sınırlı kalmaktadır. Oysa insanlığın bugün ulaştığı bilgi, kapital birikimi ve üretim potansiyeli içinde bugünkü yaygınlıktaki bir yoksulluğu ve dışlanmayı doğal karşılama imkânı yoktur. Herhalde yapılması olanaklı çok şey bulunmaktadır. Ama bu olanakları görebilmek için günümüzün kurumsal yapılarının ciddi bir eleştirisine gereksinme vardır. Böyle eleştirel bir çaba sonrasında radikal çözüm önerileri olanaklı hale gelecektir.

Dünya nüfusunun büyük bir kısmı yeterli gıda ve sağlık gibi asgari gereksinimlerden yoksundur. İlginç olan aslında ne gıda ne de sağlık hizmetleri yetersizdir. Dünyada, tüm insanların asgari 2700 kalori almalarına yetecek kadar gıda üretilmektedir, ama buna rağmen her yıl 30 milyon insanın neden açlıktan öldüğü düşünülmemektedir (Dumanlı, 1996). Asıl sorun paylaşım, dağıtım sorunudur. Açlık küçük bir azınlığın elinde politik bir silah olarak kullanılmaktadır.

Çağımız insanlık tarihinin en derin çelişkilerinin yaşandığı akıl dışı bir çağ olarak nitelendirilmektedir. Kapitalizm bir yandan inanılmaz bir zenginlik diğer yanda ise ölümcül bir yoksulluk üretmektedir. Bugün tüm dünyayı kasıp kavuran yoksulluğun ve açlığın yegâne sorumlusu kapitalist dünya sistemidir. Gıda ürünlerinin üretim miktarları bizzat kapitalistler ve bunların hükümetlerinin eliyle sınırlandırılmaktadır (Erdem, 2002).

Yoksulluk, insanlığın her ne kadar oldukça eski sorunlarından biri olsa da tüm dünyada 20-25 yıldır uygulanmakta olan küreselleşme olgusu ile birlikte daha da yaygınlaştığı ve derinleştiği açıktır (Karataş, 2003). Küreselleşme süreci kazananları ve kaybedenleri, fırsatları ve dezavantajları içinde paradoksal olarak bulandıran ilginç bir süreçtir. Küreselleşme milli gelir dağılımını da olumsuz etkilemiştir. Nitekim dünyanın en zengin ülkesiyle en yoksul ülkesinin ortalama geliri arasındaki oran 19.yy. sonlarında 9'a 1 iken, günümüzde 60'a 1 olmuştur (Uslu, 2004). Dünya ölçüsünde muazzam boyutlara ulaşan yoksulluk, emperyalist sermayenin uyguladığı neoliberal politikaların sonucudur. Küreselleşme yoksulluğun azalmasına karşı ne yeterince duyarlı, ne de donanımlıdır. Küreselleşmeyle ekonomik sınırlar kalkmakta, rekabet şartları ağırlaşmakta, güçlü ekonomiler giderek güçlenmekte, zayıf ekonomiler giderek daha da zayıflamaktadır. Yoksulluğun küresel bir tehdit haline gelmesi çözümünün de küresel bağlamda ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla yoksulluğun tüketilmesi çalışmaları küresel bir mahiyet taşımaktadır.

2.8. Türkiye'de Yoksulluk

Bireyin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yaşaması tüm yaşam çizgisini etkileyen bir unsur olmaktadır. Bireyin sahip olduğu nitelikler ve bunları üretime

katabilmesi için sistemin ona sağladığı olanaklar ve ülkenin gelişmesi bir tür karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır.

Yoksulluk Türkiye'nin önde gelen sosyolojik bir gerçeğidir. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1996 verilerine göre, Türkiye'nin % 40'ı yoksuldur. Türkiye insani gelişmişlik bakımından dünya ülkeleri arasında arzu edilen seviyeden oldukça uzak görülmektedir (DİE, 1996). 2009 yılında Türkiye İstatistik Enstitüsü, tarafından yayımlanan bir rapora göre yoksulluk, bir önceki yıla göre artmıştır. Kırsal nüfus daha da yoksullaşırken kentsel nüfusun yoksulluk oranlarında düşüş görülmektedir (TÜİK, 2009).

“...insanlar hiç istemedikleri halde neden yoksul olurlar veya yoksul düşerler?” sorusuna iki şekilde cevap verilmektedir (Şen, 2003: 9).

1. Ülke olarak üretim kapasitesi düşük ve toplumun büyük çoğunluğu yoksuldur. Bu tür yoksulluk, ülkenin genel özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

2 Ülke esas olarak zengin olduğu halde, toplumda yoksul bir kesim yine de mevcuttur. Bu tür yoksulluk, ülkenin genel karakterinden değil, sistemin insan merkezli olmayışından kaynaklanmaktadır ve tamamen gelir dağılımı bozukluğunun sonucudur.

Örneğin Türkiye’de yoksulluk ve yoksul kesimlerin giderek artması bu iki nedenden kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkiye hem çok az üreten bir ülkedir; hem de ülkemizde yürürlükte olan sistem gelir dağılımını son derece bozan bir yapıya sahiptir (Şen, 2003).

Türkiye’de 1980’lere kadar görece ulusal ekonomi, yani devlet merkezli ekonomik politikalara dayalı bir iktisadi rejim yürütülmüştür. Ancak 1980’lerden sonra bu ulusal kalkınmacı ekonomi terk edilmiştir. Bu tarihten itibaren ülkemizde iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel dönüşümler yaşanmıştır. Kesimler arası gelir farklılıkları o zamana kadar hiç olmadığı ölçüde büyük boyutlara ulaştı. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye artık gelirin nispeten eşit dağıldığı bir toplum olmaktan çıkmış zengin ile yoksul arasındaki farkların önemli boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir (Işık & Pınarcıoğlu, 2001: 42)

Türkiye için 1980 yılı bir dönüm noktasıdır. Çünkü dünyadaki değişim rüzgârları ve iç dinamikler sonunda ortaya çıkan köklü değişimler 1980'lere damgasını vurmuştur. 1970'lerin son yıllarında yaşanan ödemeler dengesi krizini takiben 24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar kararları ile ülkenin ekonomi tarihinde yeni bir dönem başlamış 1960'lardan beri izlenmekte olan ithal-ikameci politikalar terk edilerek, serbest piyasa kurallarının geçerli olduğu, dış dünya ile bütünleşmeyi ve ihracata dayalı sanayileşmeyi hedefleyen bir ekonomi politikası benimsenmiştir (Gürses, 2007: 61-62).

Yoksulluk, bir insanın veya hanenin temel ekonomik gereksinimlerini karşılayamaması olarak tanımlandığında Türkiye'de her 7 kişiden birinin sağlıklı bir yaşam sürmek için gerekli besini sağlayamayacak derecede yoksul olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (TESEV, 1997: 12). Türkiye'de son yıllarda yaşanan ekonomik krizler, yoğun göç, sağlıksız kentleşme, küreselleşme, liberal politikalar, sosyal devletten geri çekilmeler, özelleştirme vb. durumlara paralel olarak yoğun yeni işsizlik ve yoksullukla karşılaşmıştır. Türkiye'de kırdan kentte göçle birlikte kent ortamında yeni kentlilerin yoksulluk hallerine ilişkin dramatik görüntüler ortaya çıkmıştır. Göçle gelenler, kentin yarışmacı, koşuşturmacı, yıkıcı çarkı içinde çoğu zaman yiten hayatların, kaybolan umutların, dramatik öykülerin figürleri haline gelmektedirler (Aytaç & Akdemir, 2003).

Türkiye, son yarım yüzyıl içinde düzensiz bir kentleşmenin sonucunda Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük metropol kentlere köylerinden koparak gelen insan seli, kendilerine yeni bir yaşam alanı –gecekondu-denilen yapıları kurdular. Bu büyük metropollerin kenar mahallerinde kaderlerine terk edilmiş olarak yaşayanların sayısı bir hayli fazladır (Türkdoğan, 1996: 17). Gecekonduya yaşayanlar genellikle bir gecede kurdukları yapıyı daha sonradan geliştirip iyileştirmiş olsalar bile gecekonduarda ortaya çıkan yoksullaşmanın, sınırlı oda sayısı, evin içinde mutfak, banyo ve tuvaletin yokluğu ya da iç içe oluşu, evde hayatı kolaylaştıracak elektrikli makinelerin olmayışı ve yiyecek, içecek ve giyecek gibi hayati ihtiyaçlarını yeterince karşılanamayışı, önemli örneklerini teşkil eder.

Sonuç olarak, önemli bir noktanın altını çizmek gerekir. Birçok yoksulluk nedeninin aynı yerleşim yerinde, ülke, bölge, il, ilçe, belde ve mahalle olabilir, birlikte ortaya çıkması bu söz konusu yerleşim yerinin yoksullukla özdeşleştirilmesi, yoksulluğu görünür kılmadığı gibi o yerlerde yoksulluk nedenlerinin birbirini güçlendirerek büyüttüğü ve yoksulluğu sürekli kıldığını unutmamak gerekmektedir. Yoksulluk olgusunu görünür kılmak, nedenlerini ortadan kaldırılmasa da sorunun netleştirilmesi çözümün geliştirilmesi için anlamlı olacaktır. Yoksulluk olgusunun toplumsal yaşam alanlarında tamamen ortadan kalkması veya kaldırılması zor görünse de yoksulluğu hafifletmek daha yaşanılır bir sorun haline dönüştürmek mümkün görünmektedir

3. KENT YOKSULLUĞU

Kent yoksulluğu, dünyada endüstri devrimiyle beraber ortaya çıkan, kentleşme sürecinde beliren çok yönlü ve karmaşık bir olgudur. Sosyal bilimler literatüründe daha çok kentlerde ortaya çıkan bu tür yoksulluğun farklı yönlerini yansıtan sekiz faktöre vurgu yapılmaktadır. Yetersiz gelir, yetersiz ve istikrarsız kaynak sahipliği, yetersiz barınma, kamusal alt yapı hizmetlerindeki yetersizlik, sosyal güvenlik mahrumiyet, yoksulların hukuksal güvenceden yoksun olmaları, karar alma sürecine yoksulların katılamamaları, yoksul kesimin sessizliği, söz konusu faktörler olarak ele alınmaktadır (Tanyel, 2002; Özgen, 2000; Ocak, 2002)

Başka bir tanıma göre de kent yoksulluğu ekonomik bir sürecin ötesinde daha geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Buna göre kent yoksulluğunu, bireysel gelişim, fiziksel koşullar ve toplumsal ilişkiler bağlamında irdelemek gerekir. Bireysel gelişim, gelir, eğitim, sağlık ve güvenliği de içine alan geniş bir bağlama işaret etmektedir. Fiziksel koşullar konut, kentsel alt yapı ve doğal çevreden oluşmaktadır. Toplumsal ilişkiler ise aile, enformel örgütlenmeler, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları ve cemaat ilişkilerini içine almaktadır (Aile Şurası, 2004).

Kentte göç etmeyi kırdaki göreceli yoksulluğundan kurtulmak için tek seçenek olarak gören kişi bu kez de ‘kent yoksulu’ tanımını içerisine girmektedir. Nesnel ölçütlerin dışında toplumsal olarak kent yaşamına katılamayan, kentte yaşamalarına karşın kentin sunduğu hak ve olanaklardan yararlanamayan kişiler de ‘kent yoksulu’ dur ve bu oran kentli nüfusun büyük bir yüzdesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, göç alan büyük kentlerde, kent yoksulluğu sadece kentin kıyısında, varoşlarında ya da gecekondularda görülen bir realite değil, aynı zamanda kentin merkezinde yaşanan bir gerçekliğe de tekabül etmektedir.

Kent yoksulluğunun ne ölçüde kırdan kentte göçlerin bir sonucu olduğuna yönelik yaklaşım, “kırsal kesimdeki yoksulların kentlere itildiklerini, göçlerin kent-kır kazanç farklılıklarının büyüklüğüne bağlı olarak artacağını ve hızlı göçlerin kentsel alanlardaki yavaş istihdam artışları karşısında hızlı bir enformelleşme ve buna bağlı olarak yoksullaşma sürecine yol açacağını” ileri sürerek kentsel

yoksulluğu kırsal yoksulluğun bir yansıması olarak değerlendirmekte ve hızlı kentleşme süreciyle ilişkilendirmektedir (Chakrapani ve Mitra'dan akt. Şenses, 2006: 161-162).

Kent yoksulluğunun nedenlerine baktığımızda, göçler (köyden kentte, bölgeden bölgeye ve kent içi hareketlilik), ekonomik dönüşüme dayalı işsizlik (tarımdan sanayiye, sanayiden hizmet sektörüne geçişte yaşanan işsizlik), endüstriyel dönüşüm sonrası işsizlik (emek yoğun sektörden, sermaye yoğun sektöre oradan da bilgi yoğun sektörlere geçiş), kayıt dışı istihdamın ve sosyal güvencesi olmayan işlerin yaygınlaşması, beşeri sermaye azlığı, istihdamda ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği, sermaye ve girişim eksikliği, makro ekonomik dalgalanmaların yarattığı krizler, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kentsel hizmetlerin paylaşımındaki adaletsizlik, ailenin demografik özellikleri(hızlı nüfus artışı, hanedeki birey sayısının fazlalığı), hak ve sorumluluk bilincinin gelişmemiş olması vb. etkenler dizisiyle karşılaşmaktayız (Aile Şurası, 2004).

Kent yoksulluğu; kapitalizm, modernleşme, küreselleşme ve buna dayalı sınıfsal eşitsizliklerin de somut sonuçlarından biridir. Kentler yoğun kapitalist ilişkiler ağı içerisinde, refahla birlikte yoksul ya da yoksunluk görünümleri de üretmektedir. Kentli yeni yoksullar, kenttin üretim sürecine katılmadıkları gibi tüketim ortamlarında da yerleri olmamaktadır (Aytaç & Akdemir, 2003).

Kentsel yoksulluk, çeşitli yokluklardan acı çeken yoksulları, sosyal korunmayı, sağlık, eğitim, konut, kişisel güvenlik, alt yapı gibi yoklukları kapsayan dinamik ve potansiyelleri olan bir sorundur. Son yıllarda literatüre giren “kentsel yoksulluk” kavramı, belli bir sürecin ürünüdür. Kentleşme olgusu sağlıksız yaşandığından çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Sağlıksız kentleşmeyle birlikte kentte taşınan, ancak kentlileşemeyen nüfus, akla gelebilecek her anlamda hayata tutunamayanlar sınıfına girmekte ve tüm kentsel toplumsal yapıdan kopan ve kendine özgü yaşam alanları oluşturmaktadır. Gelir, eğitim, sağlık ve yaşam kalitesindeki yetersizlikler sonucunda kendine yetemeyen ve kentsel toplumsal yapıya yabancılaşan bir sınıf doğmaktadır. Bu durum, hem gelişmiş ülkeler hem de azgelişmiş ülkeler için geçerlidir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde durum çok daha ciddi boyutlardadır.

Temel gereksinimlerini bile karşılamaktan yoksun sınıflar her türlü sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal hastalığın kaynağı durumuna gelmektedirler (Çukurçayır, 2003).

Yoksulluk her gün onu yaşayan için, bölünemeyen bir bütündür. Yoksulluk deyimi sadece bir gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden mahrum olma değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent mekanında marjinalleşme, sağlıksız çevre koşullarında yaşamını sürdürme, adalet, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma, yeterli güvenliğe sahip olamamaktır. Bu bütünlük hem mekânsal düzeyde hem bireysel düzeyde yoksulluğun sürekli olarak yeniden üretilmesinin koşullarını yaratmakta, onu yaşayanlar için bir kader gibi algılanmasına yol açmaktadır (Tekeli, 2000: 145).

“Görelî yoksulluk” tanımı içerisine giren ‘kent yoksulu’ kentte göç etmeyi kırdaki göreceli yoksulluğundan kurtulmak için tek seçenek olarak gören kişidir. Burada yoksulluk, nesnel ölçütlerin dışında, toplumsal olarak kent yaşamına katılamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Yani, bir kentin sunduğu hak ve olanaklara o kent halkının ulaşım ulaşamaması kent yoksulluğu düzeyini ortaya çıkarmaktadır (Cebeci & Çakılcıoğlu, 2002).

Kentte olan göçler kırsal alanda yoksulluğu görelî olarak azaltmakla beraber geçiş süresi içinde kentlerin çevresinde yarı kırsal melez bir yapı oluşmaktadır. Buralarda yaşayanlar ne tam kentli ne tam köylü tanımına girmektedirler. Bunlar yoksulluğu kırsal alandan kentlere taşımakta, kırsal ekonomik ilişkisini devam ettirirken, kentleşmenin getirdiği nimetlerden de yararlanmaya azami özen göstermektedirler. Kentsel yerlerde sosyal hizmetler de dâhil olmak üzere her türlü imkân ve kentleşme maliyeti yüksek olduğundan bu gruplar için yararlanma imkânları bazı durumlarda malî imkânsızlıklar nedeniyle oldukça güçleşmektedir (Dumanlı, 1996).

Bugün için kentlerin kıyısında yaşayanlar için yoksulluk önemli bir toplumsal sorundur. Kentte yakın olmamak, bir bakıma kentin ekonomik, sosyal, kültürel olanaklarının dışında olmak kentin üretim sürecine katılamamak anlamına

gelmektedir. Dolayısıyla bütün bunlar yeni kentlilerin kentte entegre olmalarını engellemektedir. Kentte yaşamak büyük ölçüde maddi yeterlilik istemektedir. Yeni gelenler, kısıtlı servetlerini çok kısa sürede tükettiklerinden onları bekleyen en temel sorun biyolojik ihtiyaçlarını giderme telaşı olmaktadır. Örneğin, Türkiye’de son dönemlerde kentlere olan zorunlu göçler, çoğu göçmen için hayatın altüst olması, yaşamın yeniden kurulması, kurgulanması anlamına gelmektedir. Bu kesimler için yoksulluk kalıcılışmakta, kentte uygun iş deneyimden yoksunluk işsizliği kronikleştirmekte, aile ekonomisine destek için çocuklar çalıştırılmakta, kısacası yoksulluk bu kesim için yerleşik bir kültür haline gelmektedir.

Söylemsel bir oluşum olarak yoksulluk ekonomik, sosyal ve siyasal iktidar merkezlerinden uzaklaştırılmayı, çevreye atılmayı, marjinalleştirmeyi tanımı gereği barındırmaktadır. Bu durumda yoksulun toplumla ilişkisi de müphemdir. Ne içinde ne dışındadır. Toplumun merkezi ile toplum dışı arasındaki ara bölgede arafta konumlanır yoksul ve yoksulluk. Köyden kentte göç ise araftalığı daha da keskinleştirir. Yoksul köylünün en azından bağlanabileceği geleneksel değerleri varken, göçmen kent yoksulunun üzerinde duracağı zemin iyice daralmıştır (Tekin, 2007).

3.1. Kent Yoksulluğunun Mekânsal Tezahürleri:

Kentsel yoksulluğun mekânsal tezahürü, derme-çatma gecekondu, sıvasız-boyasız birbirlerine bitişik evler, insanların kentte uygun olmayan giyim, kuşamı, dilsel ve kültürel kodları kısacası, kentin fiziksel yapısından, kentte yaşayan insanların ekonomik, sosyo-kültürel ve eğitim özelliklerinin kentle bütünleşmeyen eğreti duruşunun dışı vurumu olarak görülmektedir. Göçlerle artan nüfusu kaldıramayan kentlerde, yapısal sorunların yanı sıra, yoksul göçmenlerin ekonomik problemlerinden ötürü kentte her türlü sorunla baş etmek zorunda kalması kentsel yoksulluğun manzaralarını gözler önüne sermektedir.

Kent yoksulları, kentte yaşayan diğer sınıflara göre aynı araçlara ve olanaklara sahip olmayan kesimlerdir. Barınma, sağlık, eğitim ve diğer kamusal

hizmetlere erişmede dezavantajlı ve eşitsiz durumdadırlar (McGee, 1979 akt. Demir, 2001: 8).

Kentsel yaşamın ağır koşullarına ayak uyduramayan kent yoksullarının işsiz, parasız oluşları, konut sıkıntıları, sosyal güvenlik olanaklarına sahip olmayışları ve düşük eğitim gibi nedenlerden ötürü kentin çeperlerinde yaşama imkanı bulan bazen kiralarını bile ödemekte zorlanan, formel sektörlerde iş bulabilecek eğitim ve hünere sahip olmadıklarından geçici işlerde çalışan, kazandıklarıyla geçinemedikleri gibi sağlık problemleriyle ilgili hastaneye yatırıldıklarında hastane masraflarını ödeyemediklerinden rehin alındıkları hatta bu yüzden mahkemelik oldukları, yine yiyecek yardımı kuyruklarında bir kamyonetten atılan bulgur, pirinç ve makarnayı kapmak için birbirleriyle kapışan genç, yaşlı ve çocukların görüntüleriyle hemen her kentin yoksul semtlerinde göz göze gelmekteyiz.

Yoksulluğu kritik kılan, derinleşen toplumsal eşitsizlik ve maddi sefaletin yanında yoksulların duygusal-sembolik şiddetinde de kurbanları olmalarıdır. Yani sadece açlık, hastalık, evsizlik, işsizlik gibi durumlarla karşı karşıya değiller; aynı zamanda onurlarına, öz saygılarına ve özgüvenlerine yönelen tehditle, sembolik şiddetle karşı karşıyadırlar (Erdoğan, 2002: 45).

Kentleşme belirli bir zamana ve ülkeye göre, kent olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde nüfusun yoğunlaşma hızı veya oranını vermektedir. Bu nüfusun değişimi ile birlikte görülen ekonomik ve toplumsal değişmeyi de belirleyen süreçtir (Tatlıdil, 1989: 4). Kentleşmeyi dar anlamda, kent sayısının ve kent nüfusunun artması olarak tanımlayabiliriz. Kentsel nüfus, doğumlarla ölümler arasındaki farkın doğumlar lehine olmasından ve aynı zamanda köylerden ve kasabalardan gelenlerle yani göçlerle artar. Kentleşmenin bu manadaki tanımı, demografik yani nüfus artışıyla ilgilidir. Oysa kentleşme yalnız bir nüfus hareketi olarak görülürse eksik kavranmış olur. Çünkü kentleşme bir toplumun ekonomik ve doğal yapısındaki değişimlerden de kaynaklanabilir. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken, nüfus hareketinin kaynağını oluşturan ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekir (Keleş, 1984: 41).

Kentleşme hareketi zaman içinde bir değişmeyi de anlatır. Bir ülkenin, ya da bölgenin kentleşme oranı ise, o ülke ya da bölge nüfusunun belli bir anda, belli bir tanıma göre kent sayılan yerleşme birimlerinde yaşayan oranıdır. Yani, kentleşme hareketi demografik tanımı ile belli bir süre içinde kentleşme oranında meydana gelen değişiklik olarak algılanabilir (Keleş, 1984).

Dünya kentleşiyor ve kentlileştikçe yoksullaşiyor. Dünyada, 1950’de kentlerde yaşayan nüfus oranı % 39,2’ye 2000 de ise % 47,1’e yükselmiştir. 2010’da ise dünya nüfusunun yarısından çoğunun kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Kentsel nüfustaki bu artışın % 60’ı doğal artıştan % 40’da değişik nedenlerle yaşanan göç dalgalarından kaynaklanmaktadır (Şengül, 2007: 93).

Kentsel yoksulluk, egemen sermaye birikim süreci ve kentsel sınıflar arasındaki bölüşüm ilişkilerinin ürettiği eşitsizliklerinin ürünüdür. Kent yoksulları, Birleşmiş Milletler HABİTAT Raporunda (1996), nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafik olarak belirlenmiş asgari bir geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamamasını, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek bir konumda olma durumunu anlatmaktadır (HABİTAT, akt. Kalaycıoğlu & Rittersberger-Tılıç, 2002: 201).

Kentleşme sürecinde teknolojinin gelişmesi ve işbölümünün yaygınlaşmasıyla kentliler, kendilerinin ve ailelerinin en temel gereksinimlerin üretimi dışında kaldılar. Kendi gereksinimlerinin piyasa koşullarında alıcısı durumunda ve yaşamsal gereksinimler için piyasaya bağımlı nüfus, kentlerde giderek artan bir biçimde birikmekte kapitalizmin kent mekânlarında oluşturduğu ikili yapı ve gelir dağılımı eşitsizlikleri giderek daha büyük kitlelerin yoksullaşmasına ve kent yoksulluğunun kır yoksulluğunu gerilerde bıraktığına tanıklık etmekteyiz (Şengül, 2007: 92-93).

Türkiye’deki kentleşme olgusundan söz ederken; ne yazık ki ideal bir kentleşme sürecinde, yaşanması gereken süreçlerin yaşanmadığı belirtilmektedir (Kıray, 1998). Bunun sonucunda literatürümüze giren “kentsel yoksulluk” olgusunun

boyutları tartışılmaktadır. Kentlerin özellikle büyük kentlerin ‘yoksulluğun yeniden üretildiği mekânlar’ haline gelmesi işlenen sürecin sonucudur. Sanayileşmeye dayalı kentleşmelerin görülmediği azgelişmiş ülkelerde kırsal alanda çözümlenin ve kentsel alana birikmenin, kentli olmak için yeterli olmadığını görmekteyiz. Yeterince sanayi kuruluşunun bulunmadığı kentlere, göç eden insanlar umduklarını bulamamışlar ve önemli sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunların başında işsizlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk gelmektedir.

Üretim şeklindeki değişimin, yani ekonomik ögenin kentleşme tanımında önemli bir yeri vardır. Kentleşmenin tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçiş olarak tanımlanabilmesinin asıl nedeni de budur. Kentleşme bir yandan kent nüfusunu artışı anlatırken, öte yandan kent kültürü olarak nitelendirebileceğimiz davranış ve tutumların benimsenmesi olarak da görülebilir.

Kentlileşme kavramı, kentin sahip olduğu özelliklerin benimsenmesi ve kentli hayat tarzına uyulması manasına gelmektedir. Kentli yaşam tarzı oldukça uzmanlaşmış bir işbölümü, toplumsal ilişkilerde aracılığın gelişmesini, akrabalık ilişkilerinin zayıflamasını, gönüllü birliklerin çoğalmasını, normatif çoğunluğu, sekülerleşmeyi, toplumsal çalışmaların artışı ve kitle iletişim araçlarının, hayat içerisinde, gün geçtikçe daha önemli bir rol oynamasını sağlamaktadır (Marshall, 2005: 400).

S. Kemal Kartal, (1992) kentleşme üzerine yaptığı ‘*Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentlileşme*’ adlı çalışmasında kentlileşmeyi “ekonomik” ve “sosyal” boyutlarıyla açıklamaktadır. Ona göre “ekonomik bakımdan kentlileşme” kişinin geçimini tamamen kentte ve kentte özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşmektedir. “Sosyal bakımdan kentlileşme” ise, kır kökenli insanın çeşitli konularda kentte özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşir. Kartal’a göre bunlara paralel olarak kentlileşme ekonomik ve sosyal mekânda oluşur. “Ekonomik mekân” kişinin ‘alt yapısı’nı oluşturan tüm ekonomik ilişki ve faaliyetlerken, “sosyal mekân” kişinin ‘üst yapısı’nı oluşturan benimsediği-özümlediği tüm sosyal ve tinsel değerlerini, tavır ve davranışlarını kapsamaktadır. Herhangi bir zaman kesitinde, kentlileşme sürecini

yaşayan bir kişinin “ekonomik mekânı” ve “sosyal mekânı” değişik oranlarda, kırsal ve kentsel öğeleri içerebilir. Kırsal insanın kentsel insana dönüşmesi sürecinde yani kentlileşme sürecinde bu iki mekânın kapsamı kırı yavaş yavaş dışlayarak, kenti adım adım kapsar duruma gelmektedir (Kartal, 1992: 43).

3.2. Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri

Kentlileşme, kentte göç edenlerin yeniden sosyalizasyon sürecini de anlatır. Sosyalizasyon sürecinde birey, içinde bulunduğu aile, meslek grubu, arkadaş grubu vb. sosyal grupların ve toplumun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme tarzını, davranış biçimlerini ve giderek yaşama kalıplarını benimser. Bu süreç her bireyin ya da grubun geçmiş yaşam tecrübesi, kentte bulunma süresi, etkileşim halinde olduğu sosyal çevreler, yaptığı iş/meslek, aldığı eğitim, yaş vb. birçok değişkenle ilişkilidir. Doğal olarak genel bir kentli insan ideal tipi oluştursa da esas olarak belli bir zamanda belli bir toplumda belli bir kentte bağlı olarak gerçekleşen bir kentlileşme süreci ve bunun sonunda kabul gören bir kentli insan tipi oluşur. Bu doğrultuda düşündüğümüzde her kentin kentleşme ve kentlileşme süreci farklıdır. İstanbul ile Van’ın, Ankara ile Londra’nın ya da Kahire’nin ve kentlileşme kaderleri farklıdır (Bal, 2006: 70).

Üçüncü dünya kentlerinde yaşayan iki milyar insan gerçekten kentli olma vasfını taşımakta mıdır? Bu soru kentleşme ve kentlileşme bağlamında önemli bir sorudur. Gerçekten bizleri hep düşündüren bir soru olmuştur. Bu sayının yarısı kentte yakın tarihlerde göç edenleri teşkil etmektedir. Büyük hayallerle kentin çeperine yerleşenlerin yarısı asgari yaşam seviyesinin altında yaşamakta ve bu insanların karınlarını doyurmaktan başka seçenekleri olmamaktadır. Bu insanların çoğu işsizdir, rantı düşük bölgelere yerleşirler ve olumsuz yaşam koşullarında ikamet ederler (Sophie, 1992: 18).

Toplumsal yaşamdan dışlanmış kitlelerle dolup taşan ve yoksullara yaşayabilecekleri yerler olarak varoşlarını sunan bugünün kentlerinde, bireylerin kendilerini kentli olarak hissetmesi ve kentli olarak hayat sürdürmeleri mümkün görünmektedir. Toplumsal ayrımcılık, dışlanma ve kronikleşmiş yoksulluğun, kent

içinde coğrafi olarak yoğunlaştığı yoksul mahallelerdeki insanları günlük yaşam pratikleri anlamında ne kentli ne de köylü olarak nitelendirmek yanlış olacaktır.

Kendini kentle özdeşleştirmek, kenti yalnızca konut, işyeri ve ulaşım olanakları sunan bir yer olanın ötesinde algılayıp onun politik düzlemdeki temsiline de sağlıklı bir yaklaşım geliştirmek kentlilerin giderek daha da çoğuna zor gelmektedir. Kent yoksulları da bu konuda çok daha zorlanmaktadırlar (Helle, 1996: 71) Kent yoksullarının içinde bulunduğu olumsuzluklar, toplumda gizlenmeyecek boyutta kendini resmetmektedir.

“Kentin yeni yoksulları”, “mağduriyet psikolojisi”, “yoksulluk kültürü” veya “mağduriyetin istismarı” gibi kavramlarla açıklamaya çalışılan bu sosyal çevrenin bireyleri, kentin eski yoksul veya dar gelirli kesimlerinden daha farklıdır. Gerçek bir sosyal kırılmanın oluştuğu özellikle büyük kentlerde, sosyal görünüm hızla değişmiş, bireysel kalıplar da bunların bir parçası olarak yapıyı yeniden üretmeye başlamıştır (Özgen, 2000: 9).

Yeni kentli yoksulluk, kendisini belki de en fazla konut piyasasında göstermektedir. Artık onlar tek ya da iki göz odalı gecekondulara bile sahip değillerdir. Bu bağlamda yapılan bir araştırmaya göre Türkiye genelinde gecekonduların % 70’inde kiracılar oturmaktadır. İstanbul’da ise gecekonduda oturanların % 82’si oturdukları konutu gecekondu mafyasından kiralayarak kullanmaktadır (Şen, 2003).

Yeni kentli yoksullar genelde işsizdirler. Formel sektöre uygun emek gücüne sahip olmadıklarından genelde düşük, geçici, gününbirlik işlere yatkındırlar. İşsizlik beraberinde yoksulluğu, yoksulluk da bireyin kendisine yönelik umarsızlık, hiçlik duygularını ve hatta örneklerine son yıllarda tanık olduğumuz öz yıkım gibi bireyin hayati faaliyetlerine engel olan eğilimleri de besler. Yonca Ürol Al’ın da (1998: 80) vurguladığı gibi, gerçekte “iş olmayanın evi, yiyeceği, sağlığı ve okulu da yoktur. Ev artık ev değildir. Bu evlerde eskisi gibi yemek yapılmaz, çamaşır yıkanmaz. Ev işi yoktur. Kadınlar evde boş oturur kocalarını beklerler”.

Yeni kentli yoksulluk kadınlar için daha dramatiktir. Onlar, kentte yoksullar, kocalarının ekmek getirmesini beklerler, gelenekçi yargılar gereği evde oturmak zorundadırlar. Yokluk, yoksunluk, çocukların eğitimi, sağlık sorunları, artan pahalılık, ümitsizlik, gelecek korkusu, güven kaybı, aile içi şiddet vb. tüm bunlar kentli kadının yeni yoksulluk hallerini oluşturmaktadır. Bu durum çocuklar için de geçerlidir. Kentte göç eden ailelerde yaşanan toplumsal yarılmalar kimi aileler için de çocukların sokaklarda çalıştırılması sonucunu doğurmuştur. Bu aileler için mekânsal bir yer değişikliği yanında ve aynı zamanda hayata bakışın her noktasında bir dönüşümü getirmiştir. Çocuklarını sokaklarda çalıştıran bu nüfus için bu oldukça belirgindir. Çünkü yeni kentlilerin ayakta kalma stratejileri içerisinde çocuğun çalıştırılması başta gelen bir uygulama olmaktadır (Aytaç & Akdemir, 2003).

Yeni kentliler arasında hemşerilik, akrabalık dayanışmasının yüksek olması kentin yıkıcı rüzgârlarına karşı onları bir arada tutarak dağılmaktan kurtardığı söylenebilir. Ayrıca etnik, kültürel ya da dini mensubiyet de yeni kentlilerin kendi aralarında tesis ettikleri dayanışmacı ağ ilişkilerine hayatiyet vermiştir. Yeni kentli yoksullar eskiden olduğu gibi akraba, aşiret ve hemşerilik dayanışmasından da uzaktırlar. Dayanışmacı/ yardımlaşmacı enformel ağlar giderek zayıflamakta ve herkes kendi yoksulluğunu tüketmekle meşgulken, geleneksel bağlar, artık kişilere kentte kalmak için asgari güveni vermemektedir (Aytaç & Akdemir, 2003: 63). Yeni kentli yoksullar, çoğunlukla düşük eğitimsel düzeye sahiptirler. Kırsal kesimde genelde ya hiç eğitim almamışlar ya da zorunlu eğitimin ilk basamaklarında kalmışlardır. Böyle bir kültürel sermayeden yoksun bireyler bugünü algılamakta yetersiz kalmaktadırlar. Bu yüzden bu kesimde, çocuklarını okula vermek yerine çalıştırma, kısa yoldan iş, uğraş ve kazanma isteği daha ağır basmaktadır.

Yeni kentli yoksullar genelde, sosyal güvenlik ve sağlık olanaklarına da sahip değildirler. Formel iş piyasasında yerleri olmadığından resmi ya da özel bir güvenlik çatısı dışındadırlar (Ocak, 2002: 104).

Türkiye’de yeni kentsel yoksulluk olgusu son yıllarda öne çıkan önemli bir toplumsal sorundur. Yoksulluğun kronikleşmesi ve eski yoksulluk algısının dönüşmesine işaret eden bir yoksulluk türüdür. Marshall (1999: 826)

“yoksullaşma”yı ekonomik krizden kaynaklanan bir sorun olmanın ötesinde toplumdan soyutlanmayı, toplum dışına itilmeyi içeren bir kavram olarak tanımlamaktadır. Yoksulluğun çekilmezliği, taşınmazlığı, kıyıya kenara itilmişliğini resmeden bir yoksulluk olgusudur. Yeni yoksullaşma olgusu, en dramatik görünürlüğünü kentte yeni göç eden, ancak var oluşsal sorunlar yaşayan kesimler üzerinde etkilidir. Türkiye’de son yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve yüksek enflasyon daha çok kentli nüfusun belini bükmüştür (Aytaç & Akdemir, 2003).

3.3. Dünya’da ve Türkiye’de Kent Yoksulluğu

Yoksulluk kavramının tanımlanmasında yaşanan tartışmalar kentsel yoksulluk alanında da kendini göstermiştir. Birçok çalışma kentsel yoksulluğu kırsal yoksullukla karşılaştırmalı olarak anlatmaktadır. Bazı yazarlar bu kavramın problemli olduğunu düşünmektedir, çünkü kırsal-kentsel kavramlaştırmasının keyfi olduğunu ve mekâna dayalı ikili bir ayrımın yoksulluğun yapısal nedenlerini tartışmada istenilmeyen etkileri olabileceği, ulusal ve uluslararası çözümlere odaklanan dikkatleri dağıtabileceği ileri sürülmektedir (Wratten, akt. Körükmez, 2008: 208).

Kapitalizmin 1970’lerdeki ekonomik krizin aşılması doğrultusunda dünya ölçeğinde gündeme gelen yapısal değişimler, kentlerdeki sosyo-mekânsal eşitsizliklerin artmasına yol açarken yoksulluk olgusuna yeni bir içerik kazandırmıştır. Bununla yoksulluğun hem daha geniş toplumsal kesimleri etkilemesi hem de daha kalıcı niteliğe sahip olması bakımından ‘yeni’ olarak nitelendirilmektedir. Bugün yaşanan yoksulluk, geçmişten farklı olarak sadece yeni göç edenleri değil, toplumun daha geniş bir kesimini etkisi altına alarak sürekli bir biçimde yaygınlaşan ‘yeni kentsel yoksulluk’ olarak kavramlaştırılmaktadır.

Buna karşın “kentsel yoksulluğun” yeni ve önemli bir olgu olduğunu kabul eden ve bu konuda yapılan tartışmalardan oluşan yaygın ve geniş bir literatür bulunmaktadır. Buna göre bu olgu, nüfusun kentte yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafik olarak belirlenmiş asgari bir geçinme standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile

beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek bir konumda olma durumudur (Kalaycıoğlu & Rittersberger-Tılıç; 2002: 212).

Çok sayıda araştırmacı bugün kentlerde yaşanan yoksulluk olgusunun geçmiştekenden farklılaştığını ve toplumun büyük bir kesimini etkisi altına alan yoksulluğun bugünkü biçimini “*yeni kentsel yoksulluk*” olarak tanımlamaktadır (Mingione, 1993;324 akt. Kaygalak, 2001: 126). 1980 sonrasında özellikle makroekonomik alanda uygulanan politikaların yoksulluğun tüm dünya ölçeğinde yaygınlaşmasına yol açtığını ve sadece kentlerin içinde değil, dünya ölçeğinde de sermaye birikiminin dengesiz olarak dağılımı sonucunda bir kutuplaşmanın ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu süreç beraberinde, bireylerin toplumsal olarak dışlanmalarını ve toplumun alt ve üst kesimlerinde yer alan gruplar arasındaki gelir uçurumunu derinleştirmiştir. Mingione göre tüm bu olgular “yeni kentsel yoksulluk”u ortaya çıkarmıştır (Chossudovsky & Mingione’den, akt. Körükmez, 2008: 209-210).

Geçmişteki kentsel yoksulluk, ülke deneyimleri dikkate alındığında, kapitalist kentlerin yapısal bir özelliği olarak görülürken; Lewis’in “*yoksulluk kültürü*” izahıyla kentlerde kendisini sürekli üreten bir olguyla karşı karşıya olduğumuz göz önüne serilmektedir. Çöküntü alanları (slum) bu olgunun yoğunlaştığı mekânlar olarak belirginlik kazanmaktadır (Türkdoğan, 1996:18).

Az gelişmiş ülkelerdeki kentsel yoksulluk, düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak tartışılmaktaydı. Kırdan koparak kente gelen ve mülksüzlükten dolayı kapitalist ekonomi içerisinde kendisine yer bulamadığı için düzensiz işlerde düşük ücretle çalışmak durumunda kalan ve gecekondualarda yaşayan emekçi kesimlerini etkileyen bir olgu olarak kentsel yoksulluktan söz edilmekteydi (Güler, 1999: 58).

Yeni kentsel yoksulluk ise eskiden nüfusun küçük bir kısmı açısından durağan bir olgu olarak tartışılan ve düşük sanayileşme, hızlı kentleşmeyle bağlantılı bir olgu olarak açıklanırken; neo-liberal politikalar sonucu enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin, esnek üretim adı altında ekonomideki

ağırlığının artmasıyla daha da yaygınlaşmasını ve kronikleşmesini temel alarak daha geniş bir çerçevede kullanılmaktadır. Bu anlamda olgu, az gelişmiş ülkelerin yansırı gelişmiş ülkeleri de kapsayacak bir biçimde sadece toplumsal bir kategori olarak yedek emek ordusunun parçası olan kent yoksulları kategorisinin değil, son yıllarda görelî olarak yoksullaşan daha geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını anlatmaktadır (Mingione, 1993: 326, akt. Kaygalak, 2001: 127).

1950'lerden bu yana, Türkiye Batı'yı biçimlendiren süreçlere eklemlenmesiyle ortaya çıkan kırdan kentte göçlerle gelen kentlerde yoksulluk biçimlerine ve gecekondular ile de yoksul mekânlara aşınaydı. Yoğun göç ve gecekondulaşma ile yeniden yapılanmış kentlerin ötekilerini ve öteki mekânlarını herkes biliyordu. Hatta bu ötekilere karşı, "kentli-köylü" ayrımı ekseninde ifade edilen bir tiksinti de televizyon ve gazete sayfalarından dışarı taşıyordu. Diğer yandan akademik çevrelerde gecekondular, kentsel ve kırsal biçimler arasında geçiş sağlayan bir köprü olarak görülüyordu. Böylesi yaklaşımlar, gecekonduların kentte eklemlenmesinin sorunlu olduğu sonucuna varsalar da, gecekonduları getiren göç bir rasyonalizasyon ve uyum süreciyle gerçekleşiyordu (Arslan, 1998: 185).

Türkiye'de 1980'lere kadar görece ulusal ekonomi, yani devlet merkezli ekonomik politikalara dayalı bir iktisat rejimi yürütülmüştür. Ancak 1980'lerden sonra bu ulusal kalkınmacı ekonomi terk edilmiştir. Bu tarihten sonra bölgesel eşitsizliklerin arttığı ve sınıfsal ayrımların giderek kutuplaştığı görülmüştür. Dengesiz sermaye yatırımları, coğrafik ayrımcılık, liberal ekonomi politikaları, son dönemlerde yenedünya düzeni ve küreselleşme rüzgârı, 1980'lerden bu yana giderek verili yoksulluğu derinleştirmiştir. Küresel bir yörüngede yapılan ekonomik, politik ve bölgesel yeniden örgütlenme, yeni kentli yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Arslan, 1998: 175).

1980'li yıllardan itibaren, Türkiye artık, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir toplum olmaktan çıktı. Zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum niteliğini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline geldi. Ancak bundan da kötüsü toplumsal kesimlerin artık birbirlerinden kopmakta olduğu bir yapıyla karşı karşıya kalındı. Kentteki gündelik yaşam, steril oturma ve iş merkezleri artık zenginlerle

yoksulların birbirlerini görmediği, birbirleriyle temas edemeyecekleri bir şekilde yeniden örgütlendi (Işık & Pınarcıoğlu, 2003: 42).

1980 sonrası yaşanan akut eşitsizlik süreci 90'larda kronik yoksulluğa bıraktı. 1990 sonrasında kırsal kesimde olduğu kadar kentlerde özellikle büyük kentlerde olanca çıplaklığıyla kendisini gösteren bir yeni yoksullaşma süreci başladı. Bu dönemde görünür olan şey; yaşanan ekonomik krizler, istihdam sorunları, yüksek enflasyon, hızını kesemeyen iç ve dış göçler, mafya ve terör organizasyonları, suçlu çeteler vs. yoksulluğun hem nedenleri hem de yoksulluk üzerinden boyutlanan toplumsal sorunlar olarak önemlerini korudular (Aytaç & Akdemir, 2003: 55).

Türkiye'de son on yılda kır yoksulluğu azalmış buna karşılık kent yoksulluğu artmıştır. Kentin yeni yoksulları, kentin eski yoksul ve dar gelirli kesimlerinden daha farklıdır. Kentsel yoksulluk durumu; kırsal alandaki sosyal destek politikalarından yoksunluk nedeniyle çok daha ağır bir durumdur. Kentte tutunma savaşı veren ve yoksulluğun ağır güçsüzlükle eşdeğer olduğu görülmektedir (Özgen, 2000: 66).

Türkiye son yıllarda giderek kendisi gösteren yeni kentli yoksullukla karşı karşıyadır. Farklı toplumsal, kültürel, ideolojik bağlam ve sosyal güvence sistemleri altında farklı anlamlar kazansa da kent yoksulluğu, etnik ve cinsiyet ayrımcılığıyla yakından ilişkili, uzun süreli işsizlik, motivasyon eksikliği, moralsizlik, AIDS (Acquired Immuno Deficiency Syndrome), madde bağımlılığı, kadınların yoksullaşması, çocuk/genç anneler, evlilik dışı annelik, çocuk suçluluğu vb. sorunlarla birlikte anılan bir kavramdır (Güvenç, 2000: 91).

Son yirmi yılda Türkiye'de çok hızlı ve önemli ekonomik değişimler, buna bağlı olarak da önemli toplumsal değişimler meydana gelmektedir. Özellikle son on yılda kentlere olan göç, dünya ölçeğinde ortaya çıkan yeni ekonomik olgular ve bunların Türkiye'de görülen etkileri kentlerde tahribatı ve yeni sosyal olguları da beraberinde getirmiştir. "Kentte yeni yoksulluk" ya da "kentli yeni insan" olarak adlandırılan bu yeni yapıyı anlamaya yönelik çok sayıda çalışma yapılmıştır (Özgen, 2000).

Bu çalışmalardan biri, içinde bulunulan zamanda var olan sosyal yapının ve yapının tipoloji olarak yeni insanı belirleyebilmenin bir yolunun da ütopyalardan hareket etmek olduğu üzerinde durmaktadır. Amaç, kentsel yoksul olarak tanımlanan insanların ‘yaşam kurgularını yok edip etmediklerini’ sorgulamak ve bundan hareketle ‘insanoğlunun gelecekteki yepyeni bir toplumsal hayatı öngörme yetisini ne oranda muhafaza edebildiğini’ anlamaya yöneliktir. Bireysel olarak ütopyaların üretilip üretilmediğı ve bunların hangi toplumsalı yansıttığı tartışılmaktadır (Özgen, 2000).

Ekonomik büyümeye rağmen kent yoksulluğunun 25 yılda birçok ülkede yaygınlaştığı, Türkiye’nin de bu sürecin dışında kalmadığı saptanmaktadır. Yeni kent yoksulları arasında sürekli işsizlik oranının yüksek olduğu ve konjonktürdeki iyileşmelerden etkilenmediğı saptanmıştır. Kent yoksulluğı yerel olumsuzlıklardan etkilenir. Türkiye gibi çevre ülkelerinde mekânsal eşitsizlikler, bireyin kaderini etkileyen bir tuzağı dönüşmekte, dışlanmışlıklar ve toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten mekanizmalar oluşmaktadır. Sosyal güvenlik kurumlarının yetersiz, kısmi veya hiç bulunmadığı çevre metropollerinde yoksulluk çok daha yaygındır (Güvenç, 2000: 91–92).

Kent yoksulluğı, yoksulluğun kent mekânında görünen yüzüdür. Yoksulluğun genel toplumsal görümleri içerisinde yer alan kent yoksulluğunu, toplum bünyesinde barındıran birçok ülke için yoksulluğı yaratan temel sebeplerden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir.

Yoksulluk, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Türkiye kişi başına düşen milli gelir açısından dünyanın orta sıralarındaki ülkelerinden biridir. Milli gelir bölüşümündeki dengesizlik sayıca fazla olan yoksul nüfusun milli gelirden çok az pay almasına neden olmuştur. Ülkenin her yerinde yoksul sayısı hızla artmaktadır. Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, öte yandan ulusal gelirin paylaşımındaki düşüklük, son yıllarda art arda yaşanan ekonomik krizler, başarısız politikalar yoksulluğı daha şiddetli bir boyuta taşımaktadır (Tekeli, 2000: 140)

Yoksulluk uzun zamandan beri, üstesinden gelinmesi gereken ekonomik, sosyal ve siyasi bir sorun olmuştur. Esasen kişilerin yaşayabilecekleri minimum yaşam standartlarının bulunmaması anlamına gelen ve beşeri ihtiyaçlar kavramına dayanan yoksulluk, Dünyada ve Türkiye'de bütün boyutlarıyla incelenmesi gereken bir alan teşkil etmektedir. Yoksulluk sorunu, yoksulluk ve sosyal dışlanmadan etkilenen kırsal yaşamdan kopup kent yaşamına eklenmeye çalışan göçmen gruplar için birçok olumsuz sonucu da beraberinde getirmektedir.

4. ARAŞTIRMA TASARIMI

4.1. Araştırmanın Amacı

Göçler, ülkelerin ve toplumların özellikle sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal yapısını biçimlendiren en önemli olgulardan biridir. Sosyo-kültürel yetersizlikler, sıkıntılı ekonomik durumlar ve bunların yaşam alanlarına yansıyan yüzlerini biçimlendiren göç hareketleri toplum yaşamında sorunlara yol açmaktadır. Yaşam yerlerinden sökülüp dağınık bir şekilde, kendisine yabancı olan başka bir yerde yaşamak zorunda kalan insanların, yaşamlarına tanıklık etmek tamamen mümkün olamamaktadır. Göçlerin, çalışma alanıyla ilintili olarak özellikle zorunlu göçe maruz kalanların göç sonrası yaşamlarındaki kırılmaları, yakından görmek araştırmanın en kritik amaçlarından biridir.

Özellikle göçlerin sonuçları arasında yer alan kent yoksulluğunun araştırıldığı Türkiye’de, Doğu Anadolu’nun nüfus açısından ikinci büyük kenti olan Van'a bağlı Bostaniçi Beldesi’nin yoksulluk profilini çıkarmak amaçlardan bir diğeridir. Bu çalışmada yaşanan zorunlu göçlerden kaynaklanan toplumsal sorunların en bariz örneklerinden biri olan yoksulluğun, toplumsal görünümüne değinmek amaçlanmaktadır.

Göçün ve yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaştığı Van’a bağlı merkez belde olan Bostaniçi Beldesine, zorunlu göç edenlerin sosyo-ekonomik/demografik özelliklerini ortaya koymak hedeflenmektedir. Çalışma ayrıca Türkiye’nin Batı kentlerinde kent çeperlerinde yaşayanlarla Van’ın çeperinde yer alan beldede yaşayanlar arasındaki yoksulluk durumuna dikkat çekerek, Türkiye’de yoksulluk ve göç ilişkisinin kentler özelinde ele alınması gerektiğini ortaya koyarak, yapılacak araştırmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

4.2. Araştırmanın Önemi

Diyarbakır ve Batman ile birlikte Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde hem göç veren ve hem de en fazla göç alan üç kentten biri olan Van'da şu andaki mevcut nüfusun üçte birini, zorunlu göç yoluyla kentte yerleşmiş insanlar oluşturmaktadır (TMMOB, 2007). Van kentinin sahip olduğu sınırlı sosyal, ekonomik ve kültürel dinamikler zorunlu göçle yerleşmiş olan ve kentli özelliklerden yoksun bu kadar kalabalık bir nüfusun kent tarafından hazmedilmesi oldukça zor görünmektedir. Kentin boş alanlarına yerleşen nüfus, fiziksel olarak kentte yakın; ancak kültürel ve ekonomik olarak kentte uzak bir özellik taşımaktadır. Ekonomik yetersizlik ve geldikleri yerlerde sürdürdükleri yaşama yakın bir yaşantıyı kentte kurmaya çalışan, zorunlu göçe maruz kalan bireyler kendilerini kentin çeperlerinin kucağına atmışlardır. Çalışma alanı olan Van'ın çeperinde kalan Bostaniçi Beldesi de göçmenlerin, geldikleri yere benzer yaşam alanı, yeni köyleri olmuştur. Söz konusu belde bu açıdan da önemli bir mekândır.

Araştırmanın önemi açısından belirtilmesi gereken ilk durum, seçilen çalışma alanının özgünlüğüdür. Türkiye'nin fazla nüfuslu ve yoksul beldelerinden biri olan Bostaniçi, 1990 sonrası göçlerle beslenen ve belde statüsü kazanan bir göç beldesidir. Yani varlığını göçe borçlu olan bu beldenin asıl problemi, var oluşuna kaynaklık eden göç olgusu olmuştur. Son yirmi yılda sınırları içerisinde yer aldığı Van iliyle birlikte yoğun göçlere tanıklık eden Bostaniçi Beldesi, ani oluşan göç rüzgârına kötü yakalanmış, verimli arazilerine konan gecekondularla verimliliğini kaybetmiştir. Van ilinde, söz konusu belde mekânsal, ekonomik, sosyo-kültürel problemleriyle "sorunlar diyarı" olarak tanınmıştır. Ayrıca göç hareketiyle beldeye yerleşen ve kentte eklemleme çalışan yeni kentli yoksulların toplumsal görünümüne ilişkin değerlendirmeler çalışma alanıyla sınırlıdır.

4. 3. Araştırmanın Problemleri

Kent, göç ve yoksulluk ilişkisini merkeze alan bu çalışmanın temel araştırma problemleri şunlardır:

- 1- Kırdan kentte doğru gerçekleşen göç, yerleşik bir pozisyon aldığı kent yerleşimlerinde nasıl bir sosyo-mekânsal yapı oluşturmaktadır?
- 2- Kırdan kentte göç eden grupların kentte tutunma stratejilerinde hangi dinamikler belirleyici olmaktadır?
- 3- Göç eden grupların sahip olduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel bileşenler kentte tutunmalarında ne tür stratejilere yol açmaktadır?
- 4- Kent yoksulluğunda göç edenler ne tür göstergelere sahiptir?
- 5- Yeni yaşam alanını kendilerine göre yeniden inşa eden göçmen nüfus, yoksullukla baş etmek için ne tür stratejiler geliştirmektedir?
- 6- Göç ve yoksulluk kişilerin beklentilerine ve hayata tutunma arayışlarına nasıl yansımaktadır?

4. 4. Araştırmanın Metodolojisi

Bir yerleşim yerinin nüfus yapısını ve nüfus artış hızını etkileyen en önemli faktörlerden biri de nüfus hareketleri, yani göçlerdir. Araştırma alanı olan Bostaniçi Beldesi, son 20–25 yıl içerisinde aldığı yoğun göçle büyüyen 2010 ADNKS veri tabanına göre 21.077 nüfusuyla Türkiye'de il merkez belde nüfusu açısından en büyük beldedir Van merkeze bağlı 22 köy ve 1 beldenin toplam nüfusu 46.565'tir. Van merkeze bağlı Bucak toplamının neredeyse % 50'sini Bostaniçi Beldesi oluşturmaktadır (TUİK, 2010).

2009 verilerine göre, belde sınırları içerisinde 5 mahalle bulunmaktadır. Yerleşmenin henüz olmadığı Serhat Mahallesi dışında 4 mahallenin hane sayılarına baktığımızda; Esen dere: 859, Gün doğdu: 681, Şafak: 404, Yalım Erez Mahallesi de ise 285 hane olmak üzere toplam 2249 olarak verilmektedir. Beldeye bağlı mahalle muhtarlarının verdiği bilgilere göre hane sayısı her geçen gün artmakta belde hala nüfus olarak artış göstermektedir.

4.4.1. Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, Van'a bağlı Bostaniçi Belde sınırlarında yer alan Esendere, Şafak, Gündoğdu ve Yalımerez mahalleleridir. Belde sınırları içerisinde yer alan köyler çalışmanın dışında tutulmuştur. Araştırmanın örnekleme, beldede yer alan 4 mahallenin toplam hane sayılarından temsili olarak seçilen haneler oluşturmaktadır. Mahallelerin cadde ve sokaklarının haritalar üzerindeki konumu ve mahallerde yer alan hane sayılarından hareketle örneklem belirlenmiştir. Örneklem tekniği, kümelendirilmiş oransal örneklemedir. Araştırma birimi olan haneler, söz konusu teknikle belirlenmiş olup evreni yansıttığı söylenebilir.

Bu çalışmanın örnekleme, son yirmi yıllık zorunlu göç süreci sonucunda Van kent sınırları içinde oluşmuş Merkez Belde olan Bostaniçi Beldesine bağlı Esendere, Şafak, Yalım Erez ve Gün doğdu mahallelerinde oturan 205 haneyi içermektedir. Örneklem oluşturulan hane seçiminin birinci aşamasında dört mahallenin her birindeki hane sayıları ve hane numaraları Belediye ve Muhtarlıklardan temin edilmiştir.

İkinci aşamada ise, kapı numaralarından çift sayılı olan haneler saptanarak, her mahallede anket uygulanacak olan hane sayıları belirlenmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise, dört mahallenin her birindeki toplam hane sayısından hareketle oransal olarak bu mahallelerde anket uygulanacak hane sayısı belirlenmiştir. Araştırma örneklemini oluşturan hanelerin dört mahalleye göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo-2: Anket uygulanan hanelerin sayıları ve mahallelere göre dağılımları:

Esen Dere	Şafak	Yalım Erez	Gün Doğdu	TOPLAM
Sayı 85	35	25	60	205
% (40)	(17.5)	(12.5)	(30)	(100.0)

4.4.2. Veri Toplanması

Bu çalışmanın verilerinin toplamasında anket ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Ankette oluşturulan sorular, beldenin yoksulluk ve göç profilini yansıtabilecek betimsel çalışmaya yöneliktir. Bu bağlamda örneklem grubunun demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini yansıtan anket sorularına yer verilmiştir.

Bu araştırmanın verileri, aralarında sosyoloji bölümünde okuyan ve çoğunun Kürtçe bildiği, toplam 10 anketörden oluşan bir veri toplama ekibi tarafından 25.07.2010 ile 10.08. 2010 tarihleri arasında toplanmıştır. Ortalama günde 15 hane ile görüşülmüştür. Anketleri uygulayacak öğrencilerin seçiminde, dil konusunda hanedeki kişilerle iletişim sorunu yaşamamalarına dikkat edilmiştir. Anketlerin uygulanması aşamasından önce anketörlere anketlerin uygulanması sırasında uyulması ve dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda anketör eğitimi verilmiştir. Anketlerin uygulanması sürecinde, her aile veya haneye biri kız biri erkek olmak üzere, ikili gruplar halinde gidilmiştir. Anketörler bu şekilde daha kolay görüşmeleri gerçekleştirerek anket formlarını kodlamışlardır.

Bu araştırmanın verilerinin toplanmasında kullanılan Hane Halkı Anketi 93 sorudan oluşmaktadır. Soruların bir kısmı açık uçlu sorulardır. İlk başta hane bilgilerini bölgenin genel toplumsal yapısının ataerkil olması nedeniyle hane reisi konumunda olan erkeklerden almayı hedeflemişken, ancak genellikle erkeklerin araştırma süreci içerisinde evde olmamalarından ötürü hane bilgilerine sahip söz konusu erkeklerin eşleriyle görüşülmüştür.

5. GÖÇ VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BOSTANIÇI

5.1. Araştırma Alanının Bağlı Olduğu Van İli

Van ilinin nüfusu, 2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 1 022 310 kişidir. Nüfusun 527 525 kişisi kentte yaşarken, 494 785 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. Kentte yaşayanların oranı % 52, köyde yaşayanların oranı % 48'dir. Yine aynı nüfus sayımı sonucuna göre, il merkezi nüfusu 360 810, ilin nüfus yoğunluğu ise km2 başına 53 kişidir. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Merkez, Erciş, Özalp, Çaldıran, Başkale ve Muradiye'dir. Nüfus bakımından en küçük ilçe ise Bahçesaray'dır. Yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi Gürpınar, en küçük ilçe ise Edremit'tir. Van'da ki ilçe sayısı 12, belediye sayısı 20 ve köy sayısı ise 578'dir (TÜİK, 2009).

Van ili hızlı nüfus artışı, göç, kentleşme sorunları, gecekondulaşma, işsizlik gibi yoksulluğun neden olduğu sorunları yaşayan kentlerimizden biridir. İl ve ilçelerinin nüfusu 1930 öncesi dönemlerde düşüş ve yükseliş gösterse de, 1935'ten sonra nüfusta bazı yıllar haricinde sürekli bir artış görülmektedir. 2009 TÜİK verilerine göre, Doğu'nun Malatya'dan sonra ikinci büyük kenti, Van ilidir.

Tablo-3: Van ve Bazı İlçe Merkezlerinin Yıllara Göre Nüfusları:

	VAN	ERCİŞ	MURADIYE	GEVAŞ	GÜRPINAR	EDREMİT
1935	9562	4669	710	1750	559	792
1940	11785	5841	1960	2015	570	824
1945	14266	6054	1548	2258	812	911
1950	15664	7048	1197	2442	865	911
1955	17254	9181	1450	2855	805	954
1960	22045	9927	1864	5580	1006	1062
1965	51451	14072	2518	4019	1004	1401
1970	46751	19552	4015	4944	1957	2595
1975	65665	22551	6654	6555	2057	2276
1980	92801	27582	10521	7410	2866	2569
1985	110655	56582	12085	8607	5556	5557
1990	155623	40481	11167	9994	3994	4790
2000	284464	70881	19702	10988	6211	6481

Kaynak: TÜİK, 2009.

Belirtilen nüfuslar kent merkez nüfusları olup, köy nüfusları dâhil değildir. 2009 da TÜİK verilerine göre, Van ili ve ilçe merkezleri toplam nüfus: 527.525, belde ve köylerin toplam nüfusu 494.785 olarak verilmektedir.⁴

2008 yılına ait Van şehrinin nüfus bilgileri, TÜİK'ten alınan bilgiler doğrultusunda, söz konusu çalışma alanı olan Bostaniçi Beldesi'nin toplam nüfus büyüklüğü, Van ilçe belediyesi olan Erciş Belediyesinden sonra ikinci sırayı almıştır. Söz konusu beldenin Van ilinin diğer ilçe belediyelerinden daha fazla nüfusa sahip olduğu aşağıdaki Tabloda görülmektedir. Yine TÜİK'in 2009 belediye nüfus istatistiklerine göre, Bostaniçi Beldesi nüfusu 19.647'dir. 2010 TÜİK verilerine göre ise aşağıdaki Tabloda da görüldüğü gibi 21.077 olarak verilmektedir.

⁴ Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı

Tablo-4: İl ve ilçelere göre belediye nüfusları – 2010:

İl	İlçe	Belediye	Toplam	Erkek	Kadın	
Van	Merkez	Bostaniçi	21.077	10.806	10.271	
		Erçek	3.929	2.006	1.923	
		Van	367.419	185.497	181.922	
		Bahçesaray	Bahçesaray	3.208	1.648	1.560
		Başkale	Başkale	12.942	7.129	5.813
		Çaldıran	Çaldıran	14.544	7.719	6.825
		Çatak	Çatak	6.978	3.935	3.043
		Edremit	Çiçekli	4.871	2.453	2.418
	Edremit		12.918	6.394	6.524	
		Erciş	Çelebibağı	13.853	7.103	6.750
			Erciş	77.065	40.002	37.063
			Kocapınar	4.604	2.346	2.258
		Gevaş	Akdamar	2.491	1.218	1.273
			Gevaş	10.309	5.188	5.121
		Gürpınar	Gürpınar	5.446	2.897	2.549
		Muradiye	Muradiye	14.685	7.511	7.174
			Ünseli	3.227	1.671	1.556
		Özalp	Özalp	10.687	5.708	4.979
			Sağmal	5.260	2.690	2.570
		Saray	Saray	3.418	1.792	1.626

Kaynak: TÜİK, 2010.

Van ili, tüm yerleşim birimlerinin artan nüfusuna yönelik göç ve iskân politikalarının yetersizliğiyle, kentte gelen nüfusa hazırlıksız yakalanan kentlerden biridir. Konut, istihdam gibi olanaklarının çok sınırlı olması ve özellikle son yıllarda yaşanan göç olayları nedeniyle ciddi anlamda bir yoksulluk problemiyle karşı karşıya kalmıştır.

Van ilinde göç ve yoksullukla ilgili; Üniversite, Valilik, Belediyelerin, Dernek ve Vakıf gibi Sivil Toplum Kuruluşlarının çalışmaları mevcuttur. Üniversite elemanlarının çalışmaları var olan toplumsal sorunlarının boyutlarını görünür kılmaya yönelik belli odaklara çözüm konusunda öneriler sunmaktadır. Diğer kurum ve kuruluşlar çalışmalarını iki farklı yöntemle sürdürmektedir. İlk olarak nakdi, gıda, giyim, yakacak gibi ayni yardımlar yoksul vatandaşlara ulaştırılmaktayken, ikinci yöntem olarak da kalifiye özelliklere sahip olmayan yoksul vatandaşlara yönelik düzenlenen meslek edindirme faaliyetleridir. İlde yürütülmekte olan projeler yoksullukla mücadelede önemli katkılar sağlamakla birlikte, benzeri projelerin sürekliliğinin sağlanması ve sayılarının çoğaltılmasının gerekliliği düşünülmektedir.

5.1.1. Van'la İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar

“Nüfus Hareketleri ve Yaşam Standartları” adlı çalışma, Van kent merkezinin 1990’larda aldığı beklenmedik ve yoğun göç yüzünden kentin taşıma kapasitesinin her yönden ötesine geçildiğine işaret etmekte. Araştırma bulguları, Van’ın aldığı göçe rağmen, önemli bazı ekonomik ve toplumsal göstergeler bakımından metropollerdeki kadar derin bir toplumsal farklılaşmaya sahip olmadığına ayrıca, kentteki yaşam standartlarının oldukça düşük düzeyde olduğuna ve bu durumun değiştirilmesi için gerekli toplumsal örgütlenmenin gerçekleşmediğine, yani kentli yaşam biçiminin oldukça dar kalıplar içinde sürdürüldüğüne işaret etmektedir (Açıklım, 2005).

Van iline çevre il ve ilçelerden göç edenlerin sorunlarına yönelik yapılan tez çalışmasında da, örneklem alanı olarak seçilen Yalınerez mahallesinden toplanan veriler ışığında, mahalle sakinlerinin kentlileşemediği gibi, böyle bir gayret içinde olmadıkları, göçenlerin kent ilişkilerinin göç sonrası büyük kentlerde yaşanan

göçmenlerden farklı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca göçmenlerin getirdikleri sermayeyi kısa sürede tükettiklerinden, tarım ve hayvancılık dışında beceriye sahip olmadıklarından, marjinal işlere yöneldikleri görülmüştür. Sağlıksız mekânlarda yaşayan bu göçmenlerin ciddi sağlık problemlerinin de olduğu söz konusu çalışmada yer alan bulgular arasındadır. Kentte eklenememiş ve kentten adeta yalıtılmış Yalımerez mahallesinde yaşayan göçmen grubunun problemlerinin her geçen gün kronikleştiği vurgulanmıştır. Söz konusu tez, zorunlu göçün, araştırma alanında güvensiz, uyumsuz, hazırlıksız, geri döndürülemez ve zor bir göç olduğunu iddia etmektedir (Şensoy, 2005:139–145).

Yıldız'ın “Öteki Kentin Öteki İnsanlarını Anlamak” adlı çalışmasında göç olgusu ile yoksulluk arasındaki ilişkiler tespit edilmiş ve kent yoksulluğunun sosyal, ekonomik ve mekânsal görünümü Hakkâri ili örneğinden hareketle incelenmiştir. Söz konusu çalışmada Hakkâri iline yapılan olan göçlerin büyük çoğunluğunun % 70,6'sının güvenlik güçleri ile (PKK) arasındaki çatışmaların en şiddetli dönemini oluşturan 1990–2000 yılları arasında gerçekleştiği ve bu göçlerin temel nedeninin güvenlik nedeniyle köy ve mezraların boşaltılmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada yapılan mülakatlarda 1990 döneminde devlet yetkililerinin ‘korucu ol’ ve PKK'nın ‘ korucu olma’ baskıları arasında sıkışan halkın ya tüm köy halkı olarak ya da tüm aile bireyleri ile beraber göç ettikleri ortaya çıkmıştır. Çalışmada göç eden ailelerin % 77,5'i zorunlu göçe tabi tutulduklarını ifade etmişlerdir (Yıldız, 2009: 221).

Deniz ve Etlan'ın (2009) kırdan kentte göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine Van örneğinde yaptıkları çalışmada Van'daki göçmenlerin genellikle Hakkâri, Siirt, Bitlis ve Van'ın kendi kırsalından gelerek kentin kenar mahallelerine yerleştirildiklerinden söz edilir.

TMMOB'un hazırladığı “Zorunlu Göç Raporu”nda zorunlu göçün nedenleri, sebep olduğu toplumsal ve ekonomik sorunlar, göçe zorlanan ailelerin ve bireylerin durumları örneklerle aktarılmış, sivil toplum örgütleri ve meslek örgütleri ve diğer toplumsal aktörlerin göç karşısında alması gereken önlemler öneri olarak sunulmuştur (TMMOB, 2003).

TMMOB'nin Mayıs 2003 Van ilinde düzenlenen seminerdeki katılımcıların, mimar ve mühendislerin görüş ve önerileri doğrultusunda ve saha incelemesi sonucunda elde edilen verilerin ışığında ortak önerilerde göz önüne alınarak yayınlanan “zorunlu göç raporunda” “zorunlu göç” göçün en acımasız yüzü olarak ele alınmıştır. Ve şu ifadelere yer verilmiştir: “Zorunlu göç, bir insan hakkı ihlalidir. Kişiler sadece maddesel olarak yer değiştirmekle kalmamış manevi olarak da değişimlere maruz kalmışlardır. Kişilik yapılarında ve ailelerindeki bu değişim, kendi öz yaşamlarının dışında eski ve yeni arasında tanımlanamayacak ölçüde yıpratıcı olmuştur. Yeni yaşantıya uyum sağlamada; geçimini toprağını işleterek sağlayan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan bireyler ve ailelerini evlerinden ve topraklarından ayrı olmalarından dolayı işsizlik sonucu geçimini sağlayamama gerçekliğiyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Ataerkil yapıya sahip olan bu ailelerin kadın ve çocukları da zorunlu göçün yarattığı bu olumsuzluklarla, daha fazla korunmasız ve içe dönük bir yaşamın parçaları haline gelmişlerdir” (TMMOB, 2003). Söz konusu çalışmada Van ili özellikle ele alınmış, kentin tarım ve hayvancılık bölgesi olduğu, ancak göçle bu özelliğini kaybettiğini üretimden kopan/koparılan insanların yaşamlarını sürdürme güçlükleri ve bu durumun başta bölge olmak üzere ülke ekonomisi açısından yarattığı olumsuzluklara da değinilmiştir.

H. Namık Demir'in “Sosyal Yardım Hizmetleri ‘Sosyalizasyonu’: Van Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) Örneği” dir. Çalışmada Van Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı incelenmiş, nitelikli personel sorunu, hedef kitleye ulaşmada karşılaşılan güçlükler, müteveli heyetin çalışma sistemine ilişkin teknik işlemlere dair hizmet sunumunda karşılaşılan fiziksel ortamdan kaynaklanan sorunlar ortaya konulmuş ve vakfin sosyalizasyon projesi tanıtılmıştır (2003: 32–48).

Başka bir çalışma, Mimarlar Odası Genel Merkezi tarafından yapılan TMMOB İnsan Hakları Komisyonu “Zorunlu Göç Raporu” dur. Bu çalışmada zorunlu göçün nedenleri, sebep olduğu toplumsal ve ekonomik sorunlar, göçe zorlanan ailelerin ve bireylerin durumları örneklerle aktarılmış, sivil toplum

örgütleri ve meslek örgütleri ve diğer toplumsal aktörlerin göç karşısında alması gereken önlemler öneri olarak sunulmuştur (TMMOB, 2004).

Mustafa Sönmez'in "Doğu-Güneydoğu'da Yoksullaşma ve Çözüm: Barış" adlı araştırmasında ise, bölgenin göç, işsizlik, yoksullaşma, yatırım, kamu harcamaları ve yerel yönetim ekonomileri ele alınırken, bölge ekonomisinin günümüzde daha da geriye gittiği savunulmuştur. Devletin bölge için ayırdığı kaynakların çoğunluğunun asker polis harcamalarına ayrıldığını, bu harcamalar, Türkiye genelinde % 13 olarak tespit edilirken, bölgede % 30'a ulaştığının altını çizmiştir (Sönmez, 2007).

Van İlinde, TMMOB'nun Van İl Koordinasyon Kurulu'nun Ekim 2009'da düzenlediği 'Kent Sempozyum' unda yer alan bildirimler, Van kentine bütünlüklü bir bakış açısını sunmayı amaçlamış, Van kentinin göç ve kentleşme sorunlarını, ulaşım ve enerji sorunlarını, çevre kirliliği, su, tarım, toprak gibi konuları tartışmaya açmıştır (TMMOB, 2009: 5-6).

Van kent merkezindeki göç olgusuna baktığımızda, uzun yıllardan beri değişik nedenlerden dolayı nüfus artışıdaki düşüşlerin ve yükselişlerin görülmesinin yanında, almış ve vermiş olduğu göçlerin belli bir dönemden sonra yoğunlaştığını görüyoruz. Bu dönemlere baktığımızda il dışına olan göçler yani sanayileşmiş illere doğru gerçekleştirilen göçler, 1980-1985 dönemlerinde yoğunluk kazanıyor. Denilebilir ki Van, 1990'lara kadar, özellikle metropollere göç veren bir kentken, 1990 sonrasında da göç vermeye devam eden ancak terör dolayısıyla 1990'larda göç almaya başlamıştır. Bu artışın kaynağının zorunlu göç süreci olduğu tahmin edilmektedir. Van kent merkezinin demografik açıdan gerçekleşmiş fakat sosyo-ekonomik anlamda bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirmediği için, kent olarak sorunlarla karşılaşmıştır. Bu olgu ise Ahmet Özer'in anlatımlarında "sanayi dışı aşırı kentleşme" olarak görülür. Hızla göç almış olduğu dönemler gelişmemişliğine rağmen 1990 ve sonrası dönemler olduğundan, bu dönemlerde göçün yoğunluk kazanmasındaki en büyük etken terör ve güvenlik sorunudur. Göç yeri olarak Van'ın tercih edilmesinin nedenleri arasında; göç edenlerin sınır köylerden olması, devlet

yetkililerinin Van'ı göstermesi, kendi akrabalarının ve çevrelerinin buraya yerleşmeleri gibi göç nedenleri gösterilmiştir (DİE, 1997: 330).

Ekonomik kapasitesi giderek daralan bir kentte zorunlu göç hareketine ekonomik, toplumsal ve psikolojik açıdan hazırlıksız haldeyken katılan grupların büyük kısmının bugün Van kent merkezinin yoksullarını oluşturdukları gözlenmektedir. Yapılan az sayıda çalışma bu grupların olumsuz yaşam koşullarına ve kentli yaşam hakkındaki algılarına ışık tutacak özelliktedir (Açıklım, 2005).

5.2. Araştırma Alanı Bostaniçi Beldesi

Bugün Bostaniçi olarak anılan yerleşim yeri adını çok önceleri burada yetiştirilen ve çok lezzetli olduğu söylenen 'Sihke' kavun bostanlarından almıştır. İlk önceleri Sihke adıyla anılan ve yerleşim statüsü köy olan bu yerin adı, yerleşim biriminin belde statüsü olmasıyla 1993 yılında Bostaniçi olarak değiştirilmiştir.

Bostaniçi Beldesi, Van kent merkezinin doğusunda, Van kent merkezine 3 km uzaklıkta, merkez ilçeye bağlı bir belde yerleşimidir. Bostaniçi'nin kuzeyinde Sihke Baraj Gölü, doğusunda Kıratlı Karpuzalanı köyleri, güneyinde Kevenli Köyü, batısında ise Van merkeze bağlı Karşıyaka Mahallesi bulunmaktadır. Yerleşim Van ili'nin doğusunda bulunan Erek Dağı batı etekleri ve Van kentinin arasında düze yakın bir arazi üzerinde yer almaktadır.

Van ve çevresinin tarihi ile ilgili yapılan araştırmalarda Bostaniçi Beldesi'ne ait bir tarihçeye rastlanmamıştır. Ancak eğitim kurumları ve belediyeden alınan bilgilerden 1918'den önce Ermeniler tarafından yerleşilen bir yer olduğu söylenmektedir. Cumhuriyetle birlikte Van kenti civarında oluşan kırsal yerleşimlerden biri olduğu ve yine bu dönemlerde halk tarafından '*Küresini*' olarak bilinen İran menşeli Azerilerin yerleştiği bir yer olduğu belirtilmektedir (Kalafat, 2005).

Belde 1993 yılından önce merkeze bağlı bir köy iken, göçlerle gelen hızlı nüfus artışına bağlı olarak yerleşme sahasının giderek yoğunlaşması ve ihtiyaçların

artmasıyla 1993 yılında belediye olmuş 27 Mart 1994 mahalli seçimlerinde tüm idari organları oluşmuştur. 1940 öncesi yerleşimin bir kaç haneyle sınırlı olduğu alan 1940- 1950 yılları arasında göçle birlikte hızlı bir yerleşmeye sahne olmuştur. 1970-1980 yılları arasında normal seyrinde bir artış söz konusudur. Fakat 1990'dan sonra özellikle 1993 yılından sonra hızlı nüfus artışı dikkati çekmektedir. 1990'dan sonra nüfus artışının en önemli nedeni zorunlu göçlerdir. Beldenin Van il merkezine olan yakınlığı, daha kolay ve ucuz yerleşme olanaklarına sahip olması ve verimli arazileri nedeniyle de nüfus çektiği belirtilmiştir. Son dönemdeki zorunlu göçlerle nüfusu kat kat artan belde geniş bir alana yayılmış. Göçlerden büyük ölçüde nasiplenen Van iliyle birlikte Bostaniçi beldesi de bu hızlı göçün ve nüfus artışının büyük oranda yaşandığı yerlerden biri olmuştur (Bostaniçi, 1997).

Belde nüfusu, 1990 sayımında 2499 iken, 1997'de 11534'e yükselmiş 2000'de 14364 olan beldenin 2008'de nüfusu 17.917 olmuştur. Bu nüfusun 8729 kadın 9188 erkek olarak belirtilmektedir. 2009 TÜİK verilerine göre nüfus, 19.647, 2010 yılında ise 21.077'lik nüfusuyla kentin ilçe nüfuslarını geride bırakmıştır (TÜİK, 2008, 2009, 2010).

Tablo-5: Bostaniçi Beldesi'nin Göç Aldığı Yerleşim Yerleri:

Yıllar	Göç Bölgeleri
1990	Çatak ve Gürpınar'dan
1991-92	Çatak'tan
1994	Çaldıran, Çatak, Hizan, Hakkâri, Bahçesaray, Uludere'den
1995	Çatak, Hakkâri, Şırnak ve Çaldıran'dan

Kaynak: Bostaniçi Belediyesi, 1997

Yukarıdaki Tabloda yer alan veriler, Bostaniçi Belediyesi'nin beldeye yönelik çalışma raporlarından alınmıştır. Raporlarda beldeye olan göçlerin yanı sıra beldeden çevreye olan göçlerden de söz edilmektedir. Dışarıya göçün büyük çoğunluğunu, büyük kentlere mevsimlik işçi olarak çalışmaya gidenler oluşturmaktadır. Göç edenlerin büyük kısmının yaş gruplarına bakıldığında, bu grubun genç nüfus olduğu görülmektedir. Yine aynı rapordaki diğer bulgular,

beldede 1997 yılı itibari ile 1289 hane vardır. Hane halkının ikamet ettiği konutların % 90'ını tek katlı evler, % 10'luk kısmını da 2 ve 3 katlı evler oluşturmaktadır. Bazı evlerde 10–15 nüfusa rastlanıldığı belirtilmektedir (Bostaniçi, 1997). Raporda geçen kalabalık nüfus bilgisi bu çalışmanın verilerine de yansımıştır. Çalışma da beldedeki hanelerin % 57'sinin hane halkı büyüklüğünün 6-10 arasında değiştiği görülmüştür.

Büyük bir köy görünümünde, yeşil alan açısından oldukça geniş düzlüklere sahip beldede çoğunlukla sulu tarım olmak üzere kuru tarım da yapılmaktadır. Belde'nin toprağının verimli ve Van merkeze yakın bir mesafede olması, cüzi bir yol ücreti ödeyerek şehre gidilip gelenebilmesi, köydeki geleneklerini aynen devam ettirebilecek tarım ve hayvancılık yapabilme imkânı, çevresindeki insanların aynı kaderi paylaşmış ve aynı kültürden gelmiş olması ve benzeri birçok etmen, köylerinden kentte gelen insanların Bostaniçi beldesini birinci derecede tercih etmelerine sebep olmuştur. Belde halkının % 80'ini köylerinden göç ederek yerleşen insanlar oluşturmaktadır. Köylerinden göç ederken araçlarla getirebildikleri kadar yakacak, küçük ve büyük hayvan, halı-kilim vb. kısaca paraya dönüştürebilecekleri taşınırları beraberlerinde getirmişlerdir. Beldede en az maliyetle inşa edebilecekleri her türlü lüksten uzak, çoğunlukla sıvasız, derme-çatma kâgir (taş ve tuğladan) yapılar inşa ederek beldede yerleştikleri belirtilmektedir (Bostaniçi, 1997).

Belde'nin eğitim göstergelerine bakıldığında, okuma yazma bilmeyenlerin oranı oldukça fazladır. 1998 itibarı ile nüfusun % 33,6'sı okuma-yazma bilmemekte, % 41,4'ü okuma-yazma bilmekte, % 25'i de okuma çağının altında olduğu belirtilmiştir. Nüfusun geneline bakıldığında okuma-yazma bilenlerin çoğunu beldenin yerli halkı oluşturmaktadır. Göçle gelen halkın çoğunluğu, özellikle kadınlar, okuma-yazma bilmemektedir. 1997 yılında kadınlarda bu oran % 75–80, erkeklerde % 40–50 civarındadır. Belde de yerleşmenin artmasıyla 1948 yılında ilk olarak tek derslik bir ilkokul açılmıştır. Nüfusun giderek artmasıyla 1992'de ikinci bir ilkokul daha açılmıştır. 1996 yılında da Sağlık Ocağı ilk olarak faaliyete geçmiştir (Bostaniçi, 1997).

Bostaniçi Beldesi'nin arazilerinin % 56'sını verimli araziler oluşturmaktadır. Ancak bu araziler hızlı göçün etkisiyle hızla bölünmeye ve parçalanmaya başlamıştır

ki bu da verimi olumsuz etkilemiştir. Toplam ekilebilir arazi 1999'da 8314 dekadır. Önceleri verimli arazilerin hepsi meyve ve sebze bahçeleri ile dolu iken; zamanla nüfusun artması, iklimdeki değişimler ve ekonomik nedenlerle yetiştirilen ürünlerde değişimler olmuştur. Beldede tarımsal faaliyetler iklimin ve ekonomik nedenlerin etkisi altında sürdürülmektedir. 1999 itibarı ile % 90'ı tarımsal faaliyetle uğraşmaktadır. Tarımın başlıca sorunu arazilerdeki göçle meydana gelen parçalanmadır. Beldede ticari anlamda hayvancılıkla uğraşan ailelerin sayısı çok azdır. Çoğunluğu kendi ihtiyacı için hayvan beslemektedir. Beldede çok az da olsa arıcılık yapılmaktadır. Besicilik, arıcılık, kümes hayvancılığı yanında beldenin kuzeyinde yer alan Sıhke baraj gölünde de kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik balık avlanmaktadır (Bostaniçi, 1999).

1999'da yapılan bir araştırmada ise beldede ekonomik faaliyetin temelini tarım olduğu görülmüştür. Bu yüzden de nüfusun büyük bir kısmı üretim sektöründe çalışmaktadır. Bunun yanında az sayıda da olsa hizmetler sektörü ve imalat sektöründe de çalışan nüfus vardır. Üretimde çalışanlar (Tarım) % 85'lik kısmı oluşturur. Hizmet sektöründe ise % 10,7'lik bir paya sahiptir. Geri kalan % 4,3'lük kısım da imalat sektöründe çalışmaktadır. Yerli halk daha çok hizmet ve iş sektöründe çalışırken, göçle gelen halk üretimde çalışmaktadır (Bostaniçi, 1999).

Belde'de yapılan toprak etüdü raporuna göre; etüt arazilerinin Van merkeze çok yakın olması nedeni ile çevre il ve ilçelerden gelen göçler sonucu gecekondular ve yeni yerleşim alanına dönüşmüştür. Söz konusu arazilerin sulama imkânlarının olması nedeni ile dışarıdan gelen göçler için cazibe merkezi olmuştur. Bu durum tarım arazilerinin 1-2 dönüm gibi parsellere bölünerek satılmasına ve üzerinde yapılar yapılmasına yol açmıştır. Mevcut sulama kanalları bulunan bu arazilerin tarım dışına çıkmaması ve amaçları dışında kullanılmaması için gerekli tedbirler alınmadığından, arazilerin büyük bir kısmı kısa zamanda tarım dışı kullanıma dönüştürmüştür (Bostaniçi, 1999).

Zorunlu göç öncesi köyünde sadece tarım ve hayvancılıkla uğraşan halk beldede bu alışkanlıklarını sürdürmekte zorlandıkları gibi Van ilindeki ticari faaliyetlerle uğraşacak beceriden yoksun olduklarından günlük işlerde çalışarak

küçük gelir elde etmeyi hedeflemişlerdir. İşsizlik oranının yüksek oluşu, Van ilinin istihdam alanlarının sınırlılığı iş bulamayan erkekleri büyük kentlere gidip iş aramaya ve inşaatlarda çalışmaya, bazı kadınları da evlerde pek fazla ekonomik getirisi olmayan halı-kilim dokumacılığını yapmaya zorlamaktadır (Bostaniçi, 1999).

Beldenin genelinde kanalizasyon sistemi bulunmadığından halen fosseptik kuyular kullanılmaktadır. Mutfak suları fosseptiklere bağlanmayıp yol kenarındaki açık kanallara akıtılmakta bu kanallar özellikle yaz aylarında çok kötü kokmakta ve bazı bulaşıcı hastalıklara zemin hazırlamaktadır. Beldedeki temizlik hizmetleri de sağlıklı bir şekilde yapılamamaktadır (Bostaniçi, 1999). O dönemin raporlarına ve çalışma sonuçlarına yansıyan sorunların bir kısmının bugün çözüldüğü görülmüştür. Son 5-10 yılda belde yollarının düzeltilmesi ve mahallelere döşenen kanalizasyon sistemi bitmemekle birlikte hala devam etmektedir.

Bostaniçi Belde sınırları içerisinde yetersiz ve ihtiyaca cevap vermekten uzak bakkal, fırın ve bir kaç kahvehane bulunmaktadır. Büyük market, lokanta eczane, hastane ve postane gibi ihtiyaca yönelik hizmet veren yerlerin olmaması belde halkının günlük yaşamını zorlaştırmaktadır. Söz konusu kurum ve kuruluşların yokluğu belde insanını Van kent merkezine itmektir.

Geniş arazisi ve tarıma elverişli verimli toprağı ve bazı yatırımlarla belde tarımına aktarılacak sulama suları ile zengin olan belde arazisi şu anda çok ilkel metotlarla ve kısıtlı bir şekilde bağ, bahçe, yer yer şeker pancarı, buğday ve bostan ekenekleriyle değerlendirilmektedir(Bostaniçi, 1999).

15168 hektarlık alana kurulmuş olan belde, (Bostaniçi, 1997) Van kent merkezine yakınlığı itibariyle Van kenti ile hemen hemen birleşmiş bir durumdadır. Beldenin ulaşım ağı da sınırlıdır. Ulaşım ağı beldenin bu kalabalık nüfusunun ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir. Van iline olan yakınlığı nedeniyle ticari ve ekonomik alanlarda Van iline bağımlı bir yapı kazanmıştır. Ticari fonksiyonu yok denecek kadar azdır. Tarım ilk sırada olmak üzere hayvancılıkla birlikte ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturur. Ekonomi dışında yerleşme ve sosyal faaliyet açısından da Van iline bağımlılığı dikkat çeker. İlk ve orta eğitim dışında hastane,

kütüphane, tiyatro vb. ihtiyaçları da Van iline bağımlılık arz eder. Sürekli karşı karşıya kaldığı göçler ile de yapısı daima bir değişme ile karşı karşıya kalmıştır.

Zorunlu göçle gelen insanlar, önce Van kent merkezine daha sonra geniş araziye sahip, ama kırsal bu sebeple ucuz arazi bulunan Bostaniçi'ne gelip, derme-çatma kerpiçten evler yaparak barınmışlardır. Yoğun göç alan belde, bu haliyle Türkiye'nin en fazla göç almış ve yine Türkiye'nin en fazla nüfusuna sahip tek beldesidir. İlk olarak Gün Doğdu ve Esendere adlı iki mahalleden müteşekkil iken, daha sonra gelen göç nüfusunun büyük bir kısmına ev sahipliği yapan Yalım Erez ve Şafak mahallerini de kendine bağlamış en son olarak da Kavuncu, Beşçatak, Sarmaç, Köşebaşı, Değirmen köylerini de sınırlarına katarak geniş bir alana yayılmıştır. Genel itibariyle şu anda 5 mahalleden oluşan bir beldedir. Merkez mahalle olan Esendere'nin büyüklüğünden ötürü, mahalle ikiye bölünmüş yukarı-aşağı Esendere olarak adlandırılmaktadır (Bostaniçi, 2010).

Bostaniçi Beldesi, kentin yeni yoksullarının zorunlu göç sürecinde en önemli mekânlarından biri olmuştur. Van kentine yakınlığı ve ucuz arazileriyle kentin yeni sakinlerinin yerleşim alanı olan belde, göçün ve yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaştığı, kentli yeni insanların yoksulluk hallerine ev sahipliği yapmaktadır. Bugün TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) adrese dayalı nüfus kayıt sistemi veri tabanına göre, Bostaniçi Beldesinin toplam nüfusu 21.077'dir (TUİK, 2010). Türkiye'nin en fazla nüfusa sahip ve en yoksul beldesi olarak bilinen Bostaniçi Beldesi Van iliyle içi içe geçmiş fiziksel yakınlığının yanı sıra, göçün yarattığı toplumsal sorunlarla Van ilinin adeta kamburu olmuştur.

5.3. Araştırma Bulguları

Araştırma bulgularının yer aldığı bu bölümde bulgular hanelerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri, göç süreci ve kent yaşamıyla ilgili durumları, oturulan konutun özellikleri ve kentte göçenlerin hayattan beklenti ve memnuniyet durumları şeklinde sıralanmıştır.

5.3.1 Hanelerin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri

Tablo-6: Cinsiyet durumu

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	62	30,2
Kadın	143	69,8
Toplam	205	100,0

Yukarıdaki Tabloda görüldüğü gibi hanede anketimize katılanların % 30,2'si erkek, % 69,8'i kadındır. Anketörlerin daha çok kadınlarla görüşmelerinin nedeni, anket çalışmasının yapıldığı gündüz saatlerinde erkeklerin büyük bir çoğunluğunun özellikle iş aramak, iş için işçi kahvelerinde beklemek ya da geçici/enformel işlerde il içinde ve dışında çalışıyor olmalarıdır. Hane reisine ulaşılmadığında hane bilgilerini alabileceğimiz eşleriyle görüşmeler yapılmıştır.

Tablo-7: Medeni durumu

Medeni hal	Frekans	Yüzde
Evli	197	96,1
Boşanmış	1	0,5
Dul	7	3,4
Toplam	205	100,0

Hane bilgisi alınan bireylerin medeni durumlarına baktığımızda, % 96'sı evli, % 3,4'ü dul, % 0,5'inin ise boşanmış⁵ oldukları görülmektedir.

⁵Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanından, Bostaniçi Beldesinde medeni duruma göre nüfusun cinsiyet dağılımına baktığımızda, boşananların 23 kişi olduğunu görmekteyiz

Tablo-8: Hanenizde yaşayanların sayısı

Hanedeki kişi sayısı	Frekans	Yüzde
1-5	45	22,0
6-10	118	57,5
10 ve üzeri	42	20,5
Toplam	205	100,0

Hanede yaşayan toplam nüfus sorulduğunda, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, aile büyüklüğü 1 ile 5 kişi arasında değişen nüfusa sahip, % 22 oranında 45 hane vardır. Yine Tabloda aile büyüklüğü 6 ile 10 kişi arasında değişen % 57,5 oranında 118 hane, 10 ve üzerinde kişi barındıran % 20,5 oranında ise 42 hane görülmektedir. Daha çok kırsal yaşamın bir parçası olan büyük aile yapısının kentte de büyük oranda varlığı sürdürdüğünü görmekteyiz. Ayrıca 10'un üzerinde nüfusa sahip ailelerle, alanda yapılan görüşmelerde, birden fazla ailenin aynı çatı altında yoksulluktan dolayı yaşadığı⁶ öğrenilmiştir. Göç eden bireylerin kısıtlı ekonomik koşullarının, evlenen çocuğun haneden ayrılarak yeni bir aile kurmasına yetmemesi bir yoksulluk göstergesi olarak yorumlanabilir. Çoğu kırsal kökenli ve zorunlu göçle gelen kalabalık ailelerin, göç sonrası yeni mekânları olan Bostaniçi, artık onlar için çok yeni olmasa da aradan geçen 15-20 yıllık zaman diliminde büyük aile yapılarında ciddi bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Bu yapıyı devam ettiren, geleneksel yaşam tarzının kentte de sürdürüldüğünün yanı sıra ekonomik nedenlerle bir arada yaşamak ve çok kişinin çalıştığı tek haneler oluşturarak, geçinme sorunlarını çözmek amaçlı bir yaşam stratejisi geliştirmek zorunda kaldıkları görülmüştür.

(TÜİK,2008). Boşanma oranının düşük çıkması çalışmaya da yansımış. Görüşülen hanelerin sadece birinde boşanmış bireylerin olduğu görülmüştür. Söz konusu kişiyle mülakat da yapılmış verdiği bilgilerden, kendisinin ve boşandığı eşinin eğitim seviyesinin yüksek oluşu ve ekonomik olarak kendilerini idame ettirecek iş ve gelire sahip oldukları öğrenilmiştir. Araştırma alanında, eğitim ve mesleki becerisi iş sahibi olmaya yetmeyen özellikle kadınların evliliklerini, sorun yaşasalar da sürdürme zorunluluğu, boşanmanın nadiren görülmesinde önemli bir etkidir.

⁶ Örneğin, alanda yapılan mülakatların birinde, 27 nüfusa sahip bir haneye karşılaşılmıştır. Bu kalabalık hanede 3'ü de kardeş olan 3 ayrı ailenin yaşadığı görülmüştür. Bu ailelerin toplam 6 odalı bir evi 2'şer oda şeklinde paylaştıkları öğrenilmiştir. Ekonomik şartların kendilerine başka imkân sunmadığını söylemeye çalışan evin hanımlarından biri: "şimdilik bu şekilde yaşamaya çalışıyoruz, ilerde belki aynı arsa üzerinde ev yapıp ayrı haneler olarak ayrılabiliriz" şeklindeki ifadeleri durumlarını anlatmaktadır.

Tablo-9: Hanedeki çocuk sayısı

Çocuk sayısı	Frekans	Yüzde
1-3	46	24,2
4-8	112	58,9
9-15	32	16,8
Toplam	190	100,0

Yukarıdaki tabloda hanelerin çocuk sayısı görülmektedir. Çocuk sayısı 1 ve 3 arasında olan % 24,2 hane, 4-8 arasında çocuğu olan % 58,9 hane varken, 9 ile 15 arasında çocuğa sahip olan % 16,8 hane görülmektedir. Tabloda çocuk sayısı 4 ile 8 arasında değişen hanelerin yüzdeler oranlarının fazla oluşu dikkat çekmektedir. Çocuk sayısı, beldede doğurganlık oranının fazla olduğunu, çok çocuklu geniş aile yapılarına sahip hanelerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Bostaniçi Sağlık Ocaklarında çalışan ebe ve hemşirelerin⁷ hazırladığı aylık çalışma bildirim formlarından alınan bilgilerde beldede doğum oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo-10: Görüşülen kişinin eğitim durumu

Görüşülen kişinin eğitim durumu	Frekans	Yüzde
Okuryazar değil	128	62,4
Okuryazar	32	15,6
İlkokul	36	17,6
Ortaokul	3	1,5
Lise	5	2,4
Yüksekokul	1	,5
Toplam	205	100,0

⁷ Görüşülen ebe ve hemşirelerden alınan bilgilerden, doğum kontrolü vb. konularda bilgilendirme seminerleri verildiğini ancak bunların yeterli düzeyde olmadığından ve yeterli katılımcı bulunmadığından söz konusu durumun pek de önüne geçilmediği ifade edilmiştir.

Tablo-10, tablo-6'daki cinsiyet dağılımı dikkate alınarak yorumlandığında, yüzdelerin % 70'inin kadınlara ait bilgiler olduğuna dikkat çekmek gerekir. Görüşülen kişilerin eğitim durumlarına baktığımızda, % 62,4 okuryazar olmayanlar, % 15,6 okuma ve yazmayı kendi çabalarıyla öğrenen ve diplomasız olanlar, toplamda % 22'si çoğunluğu ilkokul olmak üzere ortaokul, lise ve yüksekokul diplomasına sahip olanları görmekteyiz. Buradan çıkan sonuç beldede okur-yazar olmayan nüfusun, anne-baba olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu kesimin % 62,4'ünün herhangi bir eğitim formasyonu dahi almadıkları görülmektedir. Bu Tablo, çoğu kadın/anne olan bu bireylerin, eğitim odaklı kültürel sermayeden yoksun oldukları gerçeğinin yanı sıra onların yetiştirecekleri yeni nesillere sunacak yoksulluk/yoksunluklarından öte bir şeylerinin olmadığını da göstermektedir.

Tablo-11: Görüşülen kişinin eşinin eğitim durumu

Eşinizin Eğitim durumu	Frekans	Yüzde
Okuryazar değil	82	40,0
Okuryazar	55	26,8
İlkokul	45	22,0
Ortaokul	7	3,4
Lise	14	6,8
Yüksekokul	1	0,5
Üniversite	1	0,5
Toplam	205	100,0

Tablo-11, Tablo-6'daki cinsiyet dağılımı dikkate alınarak okunduğunda, bu yüzdelerin % 70'inin erkeklere ait bilgiler olduğuna dikkat çekmek gerekir. Nitekim eş eğitim durumlarının yer aldığı tablo 11, önceki tablo ile karşılaştırıldığında erkeklerin eğitim durumlarının kadınlara nazaran daha iyi olduğu görülmektedir. Çünkü okuryazar olmayan % 40, okuryazar ve diplomalıların oranı ise % 60'dır. Beldedeki özellikle orta yaş grubu kadınların okuryazar olmayışının nedeni, göç öncesi kırsal yaşamda hâkim olan toplumsal yapı ve ekonomik koşulların elverişsizliği yanında erkeklere verilen eğitim önceliğinden kaynaklı nedenlerle, (günümüzde bu durumda kırılmalar yaşansa da) geçmişte ihmal edilen eğitimin sonuçlarının Tablolardaki yansımalarını görmek mümkündür.

Tablo-10 ve 11 birlikte değerlendirildiğinde, görüşülen 62'si erkek 143'ü kadın olmak üzere toplam 205 kişinin eğitim durumuna baktığımızda, toplamda % 50'den fazlasının okur-yazar olmadığı, % 20'sinden fazlasının sonradan okuma-yazmayı az-çok öğrendiği okuryazar grubunda olduğu görülmektedir. % 23'e yakınının ilköğretim düzeyinde olduğu, % 5'inden azının lise düzeyinde olduğu, % 1,5'in yüksekokul ve üniversite öğrenimi gördüğü Tablolardan okunmaktadır. Bu oranlar iki Tabloda da hane reisi ve eşinin eğitim durumlarının alt seviyede olduğunu göstermekte kadın ve erkek karşılaştırmasında ise, kadının erkeğe oranla daha çok eğitimin gerisinde kaldığı görülmüştür.

Bostaniçi'nde % 70'leri bulan okur-yazar olmayan kadın vardır.⁸ Yapılan mülakatlarda bu durumun yarattığı sorunlar kadınlar tarafından dillendirilmiştir. Türkçe bilmeyen ya da az bilen kadının kentteki yaşamını tek başına sürdüremeyeceği, yanında çocuğu, eşi veya okur-yazar olan ve Türkçe konuşup anlayabilen biri olmadan kamusal yaşamda kendilerini ifade etmekte zorlandıkları ve kendi işlerini tek başına yapma noktasında sıkıntılar yaşadıklarına yönelik ifadeleri dikkat çekmiştir.

Tablo-12: Cinsiyete göre eğitim durumu

Cinsiyet		Eğitim durumu						Toplam
		Okuryazar değil	Okuryazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	
Erkek	Sayı	20	13	22	2	5	0	62
	%	32,3	21	35,5	3,2	8,1	0	100
Kadın	Sayı	108	19	14	1	0	1	143
	%	75,5	13,3	9,8	0,7	0	0,7	100
Toplam	Sayı	128	32	36	3	5	1	205
	%	62,4	15,6	17,6	1,5	2,4	0,5	100

⁸ Araştırma alanında yapılan hane görüşmelerinde kadınların çoğunun okuryazar olmadığı, okuryazar ve ilköğretim mezunlarının sayılarının çok az olduğu gerçeğinin yanı sıra, sadece 1 kadının ortaokul mezunu 1 kadının da yüksekokul mezunu olduğu öğrenilmiştir. Bu durum belde kadınlarının eğitim önceliğinin aciliyetini göstermektedir.

Tablo-13: Cinsiyete göre eş eğitim durumu

Cinsiyet		Eşin eğitim durumu						Toplam
		Okuryazar değil	Okuryazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	
Erkek	Sayı	49	6	6	1	0	0	62
	%	79	9,7	9,7	1,6	0	0	100
Kadın	Sayı	33	49	39	6	14	2	143
	%	23,1	34,3	27,3	4,2	9,8	1,4	100
Toplam	Sayı	82	55	45	7	14	2	205
	%	40	26,8	22	3,4	6,8	1	100

Yukarıda cinsiyet ve eğitim durumu değişkeninin yer aldığı çapraz tablolarda, kadın ve erkek arasındaki eğitim farklılaşmalarının eğitimin ileri aşamalarında daha belirgin olduğu görülmektedir. Görüşülen kadınlardan sadece 1 kadının yüksekokul mezunu olduğu öğrenilmiştir. Bu örnek dışında lise mezunu kadına rastlanılmamıştır. Görüşülen kadınlardan 2'si ortaokul mezunu ve 20'si de ilkokul mezunuydu. Okuryazar olmayan erkek ve kadınlar da kıyaslandığında erkeğin önde olduğunu eğitim aşamasında kadınlardan daha ileride olduğunu görmekteyiz. Bu durumun, göç öncesi kırsalda kadının eğitim konusundaki yeri ve göç sonrası genelde kadından çok erkek lehine işleyen kent koşullarıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Tablo-14: Meslek durumu

Görüşülen kişinin mesleği	Frekans	Yüzde
Memur	1	0,5
İşçi	7	3,4
Çiftçi	4	2,0
Esnaf	1	0,5
Emekli	5	2,4
İşsiz	25	12,2
Ev hanımı	142	69,3
Enformel işler ⁹	18	8,8
Şoför	2	1,0
Toplam	205	100,0

⁹ Enformel işler: İstihdam açısından kural dışı, korunmasız, güvencesiz çalışmayı ifade ediyor. Hamal, işportacı, seyyar satıcı vs.

Meslek dağılımlarını yansıtan yukarıdaki tablo, görüşme yapılan kadınların % 69,3'ünün ev hanımı oldukları görülmektedir. Araştırma alanında kadınlardan çoğunun ev hanımı olması, çoğu kırsal yaşamdan yakın bir zamanda kopmuş hanelerin içinde buldukları toplumsal yapı ve kültürün kadının kamusal alanda çalışmasına izin vermediği gerçeğini göz önüne getirmektedir. Araştırma alanında yapılan görüşmelerde kadınların sadece 16'sının ev hanımlığı dışında bir başka mesleklerinin olduğu görülmüştür. Ancak bu mesleklerin hiçbirinin kamu sektöründe icra edilen mesleklerden olmayıp, ev içi üretim ya da evlerine yakın mekânlarda sürdürülen mesleklerden¹⁰ olduğuna dikkat çekmek gerekir. Kadınların ücret karşılığı ekonomik faaliyette bulunamamalarının önündeki en büyük engel; eğitim durumlarının düşük düzeyi iken, düşük eğitim durumlarına rağmen enformel sektörde çalışmak isteyen kadınların önündeki engel ise egemen erkeğin "kadın çalışmaz", "kadın kısmı evinde oturur" gibi bu konudaki olumsuz tutumudur. Kadınlar için, mevcut çocuk sayısının gerektirdiği yoğun ev içi çalışma "Anca çocuklarımıza bakabiliyoruz, nasıl çalışalım" ve çalışma koşulları "başkasının evinde hizmetçi olamam" gibi gerekçeler de gösterilmektedir. Çoğu kadın da zaten ev işi, çocuk bakımı derken zamanın çoğunu ev içinde (domestik işlerde) geçirmektedir.

Tablo-15: Hanenizdeki kadınların ekonomik faaliyet durumu

Hanede kadınların ekonomik faaliyet durumları	Frekans	Yüzde
Herhangi bir ekonomik faaliyet yok	189	92,1
Günelik temizlik	2	1,0
Ücretli işçilik	2	1,0
El sanatları	6	2,9
Kuaför	4	2,0
Bakkal	2	1,0
Toplam	205	100,0

Yukarıdaki Tablo da görüldüğü gibi, Bostaniçi'ndeki kadınların % 92,1'i herhangi bir formel ya da enformel sektör içerisinde ekonomik faaliyette bulun(a)mamaktadır. Gelir getirici bir işi bulunmayan bu kadınların eğitim ve meslek formasyonundan kaynaklı engellerinin yanı sıra kadının sınırlı enformel piyasa ve bu

¹⁰ Domestik işler: evlerinde yaptıkları el sanatları (kilim dokumacılığı, el işleri, terzilik gibi). Aynı zamanda eve yakın bir mekânda sürdürdükleri bakkal ve kuaförlük gibi meslekleri icra ettikleri görülmüştür.

sektördeki işlere girmesini engelleyen toplumsal ve kültürel nedenler görülmektedir. Eşleri çalışmadığı için veya eve ek gelir olsun diye çalışan kadınların oranı % 8'i geçmemektedir. Kadınların ekonomik faaliyet içerisinde olmamaları, yaşanan olumsuz ekonomik koşulları daha da zorlamakta aynı zamanda hane yoksulluğunun, kadının ekonomik faaliyet içerisinde bulunarak hafifletebileceğinin önüne geçmektedir.

Fotoğraf-1: Ev ekonomisine destek olmak için evlerinde kilim dokuyan kız çocukları.

Tablo-16: Görüşülen kişinin eş meslek durumu

Eş meslek durumu	Frekans	Yüzde
Memur	6	2,9
İşçi	19	9,3
Çiftçi	1	0,5
Esnaf	1	0,5
Emekli	9	4,4
İşsiz	37	18,0
Ev hanımı	57	27,8
Enformel işler	66	32,2
Şoför	6	2,9
Arıcılık	2	1,0
Diğer	1	0,5
Toplam	205	100,0

Yukarıdaki Tablonun, % 70'i erkeklerin meslek bilgilerini içermektedir. Çünkü görüşmelerinin % 70'i kadınlarla gerçekleştirilmişti. Tablo-14 ve Tablo-16'da görüldüğü gibi, görüşülen kadın ve erkeklerin verdikleri bilgilerden toplam kamu sektöründe memur olarak çalışanların oranı % 3,4, işçilerin oranı % 12,7, emeklilerin ise % 6,8'dir. Kamu sektöründe çalışan veya emekli olanların daha çok Van'ın yerli halkı olduğu görüşmeler sırasında dikkati çekmiştir. Toplamda daha çok hane reisi erkeklerin % 30,2'si işsiz, % 41'i ise enformel sektör çalışanlarıdır. Herhangi bir işi olmayanlar ile geçici enformel sektörde çalışanların çoğunluğunu, Van'a özellikle 1990 sonrası zorunlu göçle gelen grubun oluşturduğu görülmüştür. Toplam % 71,2 gibi yüksek oran içinde hiçbir işi olmayanlar ile geçici/enformel işler yapan kişiler yer almaktadır. Çoğu inşaat işçisi olan erkeklerin mevsimlik ve dönemsel işleri, genellikle Van kenti dışındaki büyük illerde yaptıkları öğrenilmiştir. Enformel olarak yaptıkları mevsimlik ve dönemsel işler dışında, seyyar satıcılık (çorap ve sigara satan), hamallık, işportacılık gibi işlerde de çalışanların olduğu öğrenilmiştir. İşsizlerin bir kısmının Van kent merkezinde yer alan 'işçi kahvesi' dedikleri mekânlarda iş beklemedikleri de mülakatlarda ifade edilmiştir. Enformel sektör içinde çalışan hane reislerinin bazıları kendilerini işsiz kabul etmekte ve işsizlik nedenlerini açıklamaya giriştikleri görüşmeler esnasında dikkati çekmiştir. Tablolarda (14 ve 16) yer alan diğer oranlar ise % 2,5 ile çiftçi, % 1 ile esnaf, % 3,9'la şoför¹¹ iken % 1'lik bir oranla da arıcılık mesleğiyle uğraşanlar görülmektedir.

Tablo-17: Aile reisinin işsizlik nedeni

Aile reisinin işsizlik nedeni	Frekans	Yüzde
Piyasada uygun iş yok	64	58,1
Mesleğinin olmaması	17	15,5
Sosyal güvenceli iş olmaması	7	6,4
Sağlık sorunları	15	13,6
Yaşlılık	7	6,4
Toplam	110	100,0

Tablo 17'de hane reislerinin işsizlik nedenleri görülmektedir. % 58'i piyasada kendilerine uygun iş olmadığını, % 15,5'i mesleğinin olmayışını, % 14'ü sağlık

¹¹ Bu grupta da göçle gelen ve şoförlüğü sonradan öğrenen, Van-Bostaniçi minibüs güzergâhlarında bir gün arayla ayda 15 gün çalışan günlükleri 30 TL olan, geniş aileye sahip aile reisleri olduğu görülmüştür.

sorunlarını, % 6'sı sigortasız iş ve yaşlılık kaynaklı nedenlerden ötürü işsiz olduklarını belirtmektedir.

Keyder'in belirttiği gibi, Türkiye'nin son 15 yılında yaşanan göçün siyasi, ekonomik ve tarıma yönelik istihdamla ilgili politikalarının büyük bir neoliberal ekonomik dönüşümle çakışması işsizlerin durumunu oldukça kötü etkilemiştir. Özellikle de göç sonrası ülkenin doğusunda kalan grup göç eden grup içerisinde en şansız grup olarak değerlendirilmektedir (Buğra & Keyder, 2008: 52). Tarım ve hayvancılık dışında genelde başka bir beceriye sahip olmayan ve kentte göçmek zorunda kalan nüfusun, kentsel iş deneyimine sahip olmaması ve piyasa koşullarının yanı sıra yoksulluğun yarattığı güç yaşam koşullarında hem fiziksel hem de ruh sağlıklarını koruyamayan hane reislerinin herhangi bir iş yapabilmeleri de güçleşmektedir.

Tablo-18: Hanenizde gelir getirici işi olanların sayısı

Hanede gelir getirici işi olanların sayısı	Frekans	Yüzde
1 kişi	118	57,6
2 kişi	32	15,6
3 Kişi	7	3,4
Yok	48	23,4
Toplam	205	100,0

Tabloda % 57,6'lık dilimde yer alan 118 hanede sadece bir kişinin gelir getirici bir işi bulunduğu görülmektedir. Yoksulluğun görünmez yüzlerinden biri de beldede yaşayan geniş ailelerin yaşamlarını 1 kişinin kazancıyla sürdürdüğüdür. Hanelerin % 15,6'sında 2 kişinin gelir getirici bir işi varken, % 3,4 gibi çok düşük bir oranla gelir getirici işi olanların sayısı 3'e çıkmaktadır.

Tablo-19: Hanenin aylık net geliri

Hanenizin aylık net geliri	Frekans	Yüzde
Gelir yok	113	55,1
100 TL az	1	,5
100–250 TL	9	4,4
251–500 TL	18	8,8
501–750 TL	35	17,1
751–1000 TL	14	6,8
1001 ve üstü TL	15	7,3
Toplam	205	100,0

Tabloda hanelerin % 55,1'inin bir gelirinin olmadığı geriye kalan % 44,9'unun değişik oranlarda gelirlere sahip olduğu görülmektedir. 1001 ve üstü TL gelire sahip olanlar % 7, 501–1000 TL arası geliri olanlar % 24, 100 TL'den az 500 TL'ye kadar gelir elde edenler % 14 olarak görülmektedir. 751 ile 1000 TL üzerindeki gelire sahip % 14 hane dışında % 31'e yakın hane gelirlerinin değil bir aileye, tek kişilik bir bireyin bile yaşamını idame ettirmesini sağlamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Beldede yaşamını sürdüren % 85 hanenin açlık sınırının dahi altında bir gelire yaşamlarını sürdürdüklerini söylemek mümkündür.

TÜRK-İŞ tarafından yirmi beş yıldan bu yana aralıksız olarak her ay hesaplanan “açlık ve yoksulluk sınırı” çalışmasının 2012 Mart ayında 4 kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapılması gereken gıda harcaması tutarı, (açlık sınırı) 954 TL'dir. Gıda harcamasının yanı sıra giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamalarla birlikte toplam harcama tutarı (yoksulluk sınırı) ise 3 bin 108 TL olarak açıklandığı bilinmektedir. (TÜRK-İŞ, 2012).

Alan çalışması sırasında beldenin en yüksek gelir grubunun beldenin yerli halkı olduğu dikkat çekmiştir. Beldeye bir asır önce yerleşen yerli nüfusun yaşam standardının göç eden nüfusa göre daha iyi olduğu gözlenmiştir. Ayrıca yerli nüfusunun beldenin merkezinde kümelenildiği görülmüştür. Belde'nin merkezinde bulunan Esen dere ve Gün doğdu Mahallesi'nin Barış ve Hürriyet Caddesinde ikamet

eden, kamu sektöründe çalışan veya emekli olan aile reisleriyle yapılan görüşmelerde, hane bireylerinin özellikle erkeklerin eğitim seviyelerinin yüksek olduğu, hanede çalışan bireylerin hane gelirini yükselttiği öğrenilmiştir.

Tablo-20: Gelire göre alışveriş yapılan yer

Hanenizin aylık net geliri ne kadardır?		Alışverişinizi nerede yaparsınız?					Toplam
		Mahalle bakkalı	Belde semt pazarı	Van merkez toptancı	Van merkez marketler	Diğer	
Düzenli geliri yok	Sayı	34	26	40	8	5	113
	%	30,1	23	35,4	7,1	4,4	100
100 TL'den Az	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100	0	0	0	0	100
100-250 TL	Sayı	3	2	3	0	1	9
	%	33,3	22,2	33,3	0	11,1	100
251-500 TL	Sayı	5	5	6	2	0	18
	%	27,8	27,8	33,3	11,1	0	100
501-750 TL	Sayı	8	7	14	5	1	35
	%	22,9	20	40	14,3	2,9	100
751-1000 TL	Sayı	3	2	6	3	0	14
	%	21,4	14,3	42,9	21,4	0	100
1001 ve üstü TL	Sayı	3	2	1	9	0	15
	%	20	13,3	6,7	60	0	100
Toplam	Sayı	57	44	70	27	7	205
	%	27,8	21,5	34,1	13,2	3,4	100

Çapraz tabloda belde genelinde düzenli geliri olmayan hanelerin çoğunlukta olduğu ve bu hanelerin her zaman nakit paraya sahip olmadığı düşünülmektedir. Bu durum onları tanıdık ve akrabalarının veresiye imkânı buldukları işyerlerine, toptancı ve mahalle bakkalına, itmektedir. Bu grup alışverişlerini kent merkezindeki toptancılardan veresiye ve daha uygun fiyatlara alarak paraları olduğunda ödeme yaptıklarını belirtmişlerdir.

Tablo-21: Sosyal güvenceleriniz

Sosyal güvence durumu	Frekans	Yüzde
Yeşil kart	148	72,2
SSK	42	20,5
BAĞ-KUR	3	1,5
Emekli sandığı	4	2,0
Yok	8	3,9
Toplam	205	100,0

İşsiz ve yoksul hanelere sağlanan yeşil kart uygulaması birçok aileye sosyal güvence sağlamıştır. Araştırma alanındaki hanelerin de % 72,2'sinin yeşil kart uygulamasından yararlandığı görülmektedir. % 20,5'i SSK, % 2'si Emekli Sandığı % 1,5'inin ise BAĞ-KUR güvencesine sahip olduğu Tabloda görülmektedir. % 3,9 hanenin ise hiçbir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Yeşil kart sahipliğinin Bostaniçi'nde yaygınlığı Beldede yaşayan hanelerin ekonomik ve sosyal gerçekliğini yansıtan önemli bir göstergedir.

Tablo-22: Görüşülen kişinin eğitim durumuna göre sosyal güvence durumu

Eğitim durumunuz nedir?		Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?					Toplam
		Yeşil Kart	SSK	BAĞ-KUR	Emekli sandığı	Yok	
Okuryazar değil	Sayı	95	23	2	3	5	128
	%	74,2	18	1,6	2,3	3,9	100
Okuryazar	Sayı	22	9	0	0	1	32
	%	68,8	28,1	0	0	3,1	100
İlkokul	Sayı	27	6	1	1	1	36
	%	75	16,7	2,8	2,8	2,8	100
Ortaokul	Sayı	2	1	0	0	0	3
	%	66,7	33,3	0	0	0	100
Lise	Sayı	1	3	0	0	1	5
	%	20	60	0	0	20	100
Üniversite	Sayı	1	0	0	0	0	1
	%	100	0	0	0	0	100
Toplam	Sayı	148	42	3	4	8	205
	%	72,2	20,5	1,5	2	3,9	100

Tablo-22’ de belde genelinde yeşil kart sahiplerinin oranı % 70’in üzerindedir. Tabloda yeşil kartı daha çok okur-yazar olmayan kesimin ağırlıkta kullandığı görülmektedir.

Tablo-23: Paraya ihtiyaç duyduğunuzda kimlerden destek alırsınız

Maddi destek alanları	Frekans	Yüzde
Aileden	42	20,5
Akrabalardan	87	42,4
Arkadaşlardan	23	11,2
SYDV'den	1	,5
Bankalardan	8	3,9
Komşulardan	7	3,4
Destek alamayanlar	37	18,0
Toplam	205	100,0

Yukarıdaki Tabloda görüldüğü gibi haneler genellikle parasal sıkıntılarını çözmek için borç alabilecekleri akrabalarının kapılarını çalmaktadırlar. Kendi aile bireylerinden ve akrabalık ilişkilerini kullanarak maddi zorluklarını gidermeye çalıştıklarını belirtmektedirler. Aile içinden ve akrabalarla çözülemeyen nakit sıkıntısını erkekler yakın arkadaşları sayesinde çözdüklerini belirtmişlerdir. Kamu sektöründe çalışan iş ve ödeme teminatı olan bireyler ise nakit sıkıntılarını bankalardan kredi çekerek gidermektedirler. Komşularına maddi ihtiyaçları için başvuran haneler % 3,4’dür. Herhangi bir destek alanına sahip olmayan % 18 hane “herkesin maddi durumu aynı kimsede para yok” diyerek sıkıntılarını anlatmaya çalışmaktadırlar.

Tablo-24: Kış aylarında ısınmak için hangi yakıt türlerini kullanırsınız

Isınma durumu	Frekans	Yüzde
Oduun	2	1,0
Kömür	65	31,7
Kalorifer	1	,5
Oduun ve Tezek	11	5,4
Kömür ve Tezek	20	17,1
Kömür ve Oduun	83	40,5
Kömür ve Elektrikli Soba	8	3,9
Toplam	205	100,0

Tabloda görüldüğü gibi, kış aylarında 65 hane % 31,7 sadece kömürle ısınmakta, % 1 sadece odun, % 1'inden azı ise kaloriferle ısınmaktayken, tezek ve odunla ısınan % 5,4, kömür ve tezekle ısınan % 17,1 odun ve kömürle ısınan % 40,5 kömürün yanında elektrikli soba kullananların oranı % 3,9 olduğu görülmektedir. Isınmak için ailelerin çoğu kömür yardımıyla faydalanmaktadır. Alandaki çalışma esnasında çoğu ailenin evlerinin önünde üzerinde “yardım kömürüdür satılmaz” yazan kömür torbalarına rastlanmıştır.

Tablo-25: Hanenizde kredi kartı kullanımı

Kredi kartı kullanımı	Frekans	Yüzde
Evet	20	9,8
Hayır	185	90,2
Toplam	205	100,0

Kentte göç ederek gecekondu bölgesinde yaşayanların kentleşme süreci kent yaşamına eşlik eden alışkanlıkların benimsenmesine göre de ölçülebilir. Günümüzde kent yaşamının ve ekonomik ilişkilerinin önemli bir parçası haline gelen kredi kartı kullanım durumuna baktığımızda örneklemin % 90,2 gibi büyük bir oranının kredi kartı kullanmadığını görmekteyiz. Kredi kartı kullananlar ise % 9,8 gibi düşük bir oranda kalmaktadır. Bunun sebeplerinden birisi kredi kartının geleneksel yöntemlere nazaran daha yüksek bir bilinç düzeyi gerektirmesidir ki, örneklemin eğitim düzeyine bakıldığında bu düşük oranın sebebi anlaşılmaktadır. Bir diğer neden ise kredi kartına sahip olmak için gerekli ekonomik koşulları taşıyamamalarıdır.

Tablo-26: Gelire göre kredi kartı kullanma oranı

Hanenizin aylık net geliri ne kadardır?		Hanenizde kredi kartı kullanan var mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
Düzenli geliri yok	Sayı	3	110	113
	%	2,7	97,3	100
99 TL'den Az	Sayı	0	1	1
	%	0	100	100
100-250 TL.	Sayı	0	9	9
	%	0	100	100
251-500 TL.	Sayı	2	16	18
	%	11,1	88,9	100
501-750 TL.	Sayı	1	34	35
	%	2,9	97,1	100
751-1000 TL.	Sayı	4	10	14
	%	28,6	71,4	100
1000 ve üstü TL.	Sayı	10	5	15
	%	66,7	33,3	100
Toplam	Sayı	20	185	205
	%	9,8	90,2	100

Yukarıdaki tabloda düzenli geliri olmayanların kart kullanımının düşük olduğu görülmektedir. Kredi kartı kullanan yaklaşık % 10 hanenin gelir durumu diğer hanelere göre yüksektir. Kart kullanımının yaygın olduğu hanelerin gelirlerinin 1000 TL. ve üstünde olduğu görülmektedir.

Tablo-27: Günlük yaşamda herhangi bir sorun karşısında ilk kimlerden yardım alırsınız

	Frekans	Yüzde
Komşulardan	33	16,1
Arkadaşlardan	15	7,3
Akrabalardan	111	54,1
Belediye'den	6	2,9
Muhtardan	1	,5
Hiç kimseden	37	18,0
Başka	2	1,0
Toplam	205	100,0

Hanelerin birbirlerine yakınlıkları, yaşamsal problemlerinin benzer oluşu ve aralarındaki güçlü akrabalık bağlarından kaynaklanmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, % 54,1'i günlük yaşamdaki problemlerini akrabalarından yardım alarak çözmeye çalışmaktadır. % 16,1'i komşulardan, % 7,3'ü arkadaşlarından, % 3'ü resmi kurumlardan % 1'i başka kanallardan, yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Yani % 82'lik büyük bir oran hala sorunları için farklı kanallardan yardım alabilmekteyken, % 18'i ise yardım konusunda yalnız olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo-28: Hanenizde kronik bir hastalığı olanlar

Hastalık Durumu	Frekans	Yüzde
Evet	137	66,8
Hayır	68	33,2
Toplam	205	100,0

Zorunlu göç ile gelen grupların psikolojik sarsıntılarının yanı sıra psikosomatik rahatsızlıklarının da yaygın olduğu görülmüştür. Hanelerin % 66,8'inde en az bir kişinin kronik hastalığı olduğu öğrenilmiştir. Bostaniçi Beldesinde en sık rastlanan sağlık problemlerinin, sağlık ocağından alınan bilgiler doğrultusunda, zatürre, ishal, üst solunum enfeksiyonu, uyuz, bağırsak kurdu, yumuşak doku enfeksiyonu, ülser, gastrit, bağırsak enfeksiyonları, kanser ve baş ağrıları başta olmak üzere sinirsel ve psikiyatrik hastalıklar olduğu öğrenilmiştir.

Tablo-29: Hanenizde sürekli ilaç kullananlar

Sürekli ilaç kullanımı	Frekans	Yüzde
Evet	116	56,6
Hayır	89	43,4
Toplam	205	100,0

Kronik sağlık problemlerinin ilaç kullanımını devamlı hale getirdiğinden, hanelerin % 56,6'sı sürekli ilaç kullananlar olarak görülmektedir. Kronik sağlık problemi olup da ilaç alacak maddi gücü olmayan aynı zamanda yeşil kart dâhil olmak üzere herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan hanelere de Belde içinde rastlanılmıştır. Kronik hastalık ve sürekli ilaç kullanımını arasındaki % 10'luk fark,

kronik sağlık problemi yaşayan bireylerin ilaç alamadıkları ya da almak istemediklerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo-30: Hastalandığınızda ya da ailenizden biri hastalandığında ilk olarak ne yapılmaktadır?

Hastalık Durumunda yapılanlar	Frekans	Yüzde
Çok rahatsız olmazsam iyileşinceye kadar beklerim	2	1,0
Bitkilerle tedavi olurum	1	0,5
Sağlık ocağına giderim	48	23,4
Eczaneye giderim	1	0,5
Devlet hastanesine giderim	144	70,2
Özel hastane/özel muayene	9	4,4
Toplam	205	100,0

Nüfusu 21.077 olan beldenin Yalım Erez ve Esendere mahallelerinde yer alan iki adet sağlık ocağı vardır. Beldenin nüfusu ve sağlık problemlerinin yoğunluğu düşünöldüğünde, Belde de Devlet Hastanesinin olmaması, sağlık ocakları dışında sağlık hizmeti sunan sağlık merkezlerinin de yokluğu beldenin önemli problemleri arasında yerini almaktadır. Belde içinde yeterli sağlık hizmeti alamayan sakinler sağlık hizmeti alabilmek için Van kent merkezine gitmek zorunda kalmaktadır. Durum dolayısıyla Van Devlet Hastanesi, belde sakinlerinin en önemli uğrak alanlarından biri olmuştur. Yukarıdaki tabloda, hanelerin % 70,2'sinin hastalık durumlarında devlet hastanesine gittiklerini görmekteyiz. Hanelerin % 23,4'ü ise Beldedeki sağlık ocaklarını gidilen ilk yer olarak tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Belde sakinleri, sağlık ocaklarının kısıtlı imkânlarından kaynaklı sebeplerden ötürü devlet hastanesine yönelimin daha fazla olduğunu belirtmektedirler. % 4,4'lük ve genellikle yeşil kart dışındaki sosyal güvenceye sahip hanelerin özel hastaneye muayeneye gittikleri/gidebildiklerini tabloda görmekteyiz. Gelir durumuyla doğrudan ilgili olan özel muayeneden çoğu hanenin yararlanamadığı görölmektedir. Hastane seçiminin, sağlık güvencesi ve ekonomik durumla ilgili olması, araştırma alanındaki hanelerin çoğunun düşük sosyal güvence durumları ve düzensiz ekonomik

gelirlerinden kaynaklı nedenlerle daha az muayene ücreti ödeyerek, Devlet Hastanelerini tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo-31: Hanenizde okul çağına gelmiş veya bu çağı aşmış okumayan çocuk sayısı

Okumayan çocuk sayısı	Frekans	Yüzde
1	46	57,4
2	19	23,8
3 veya daha fazla	15	18,8
Toplam	80	100,0

Okul çağına gelmiş ve bu çağı aşmış çocukların hane dağılımına baktığımızda, % 57,4 hanede 1 çocuk, % 23,8 hanede 2 çocuk, % 18,8 hanede ise 3 veya daha fazla çocuk okul oku(ya)mamaktadır. Toplamda görüşülen hanelerin 80'inde zorunlu eğitimi tamamlamayan çocuklara rastlanılmıştır. Bu durumun nedenlerine baktığımızda, % 17'yle ekonomik sebepler, % 4,9 ile genellikle kızlar için geçerli olan geleneksel ve dini nedenler, söz konusu iki nedenden kaynaklı okumayanların oranı ise % 8,3'dür. % 5,4'ü çalıştığı için okuyamamakta, % 3,4'ü ise okumak istemeyenlerin oranıdır. Düzenli gelire sahip olmayan haneler, çocuklarını okutmakta zorlandıklarını, okuyan çocukları için devletten aldıkları parasal desteğin düzensiz ve yetersiz olduğunu sıklıkla vurguladıkları görülmüştür.

Tablo-32: Hanenizde hem okuyan hem çalışan çocuk sayısı

Okuyan ve çalışan çocuk sayısı	Frekans	Yüzde
1 kişi	24	88,9
2 kişi	1	3,7
3 veya daha fazla kişi	2	7,4
Toplam	27	100,0

Toplam 27 hanede hem okuyan hem de çalışan çocukların olduğunu görmekteyiz. Okul ile çalışmayı birlikte götürmeye uğraşan çocuklar, aile ekonomisine destek olurken okul hayatından uzaklaşmakta oldukları öğrenilmiştir.

Çalışan çocukların ev dışındaki dünyaları ile okul hayatları çakışmakta ve bir süre sonra ikisi birlikte götürülemediğinden genellikle çocuğun okul hayatı bitmektedir.

Tablo-33: Çocuklarınızdan okumayıp çalışarak aile bütçesine katkısı olanlar

Çalışan çocuk sayısı	Frekans	Yüzde
1 kişi	32	68,1
2 kişi	8	17,0
3 veya daha fazla kişi	7	14,9
Toplam	47	100,0

Çocukların çalışarak ev ekonomisine katkıda bulunması, yoksulluk stratejisi olabilmektedir. Kentte göç eden hanelerin yeni yaşam alanlarında var olabilmek için, çocuklarının da para kazanmaya yönlendirildiği bilinmektedir. Bu hanelerin uzun dönem yatırım gerektiren çocuk eğitime para harca(ya)madığı görülmektedir. Beldede 47 hanede çalışan çocuk olgusuna rastlanılmıştır.

Tablo-34: Çocuklarınızdan kaçınılköğretimde okumakta

İlköğretimde Okuyanlar	Frekans	Yüzde
1,00	41	27,0
2,00	52	34,2
3,00	32	21,1
4,00	16	10,4
5,00	8	5,3
6,00	3	2,0
Toplam	152	100,0

Tabloda görüşülen hanelerin 152'sinde zorunlu sekiz yıllık eğitimden geçmekte olan ve sayıları 1 ile 6 arasında değişen ilköğretim sıralarındaki çocuklar görülmektedir.

Tablo-35: Çocuklarınızdan kaç lisede okumakta

Lisede okuyanlar	Frekans	Yüzde
1,00	45	66,2
2,00	18	26,5
3,00	4	5,9
4,00	1	1,5
Toplam	68	100,0

İlköğretime oranla lise öğretimin daha düşük olduğunu görmekteyiz. Alanda yapılan mülakatlarda çalışmaya erken başlayan erkek çocuklar ile okutulmayan kız çocuklarının öğretimden uzaklaşmalarının liseleşme oranını düşürdüğü söylenebilir.

Tablo-36: Çocuklarınızın kaç Açık Öğretimde okumakta

Açık Öğretim okuyan	Frekans	Yüzde
1,00	10	100,0
Toplam	10	100,0

Toplam 10 hanede Açık öğretime kayıtlı 1 öğrenci bulunmaktadır.

Tablo-37: Hanenizde kaç kişi Yüksekokulda okumakta

Yüksekokul Okuyanlar	Frekans	Yüzde
1,00	10	83,4
2,00	1	8,3
3,00	1	8,3
Toplam	12	100,0

Belde genelinde Yüksekokul okuyanların sayısı oldukça düşüktür. Daha çok gelir ve eğitim seviyesi iyi olan hane çocuklarının Yüksekokul okuyabildikleri görülmektedir.

Tablo-38: İhtiyacınız olan ekmeği kendiniz mi pişirirsiniz?

Ekmeğin Yapımı	Frekans	Yüzde
Evet	174	84,9
Hayır	31	15,1
Toplam	205	100,0

Tabloda görüldüğü gibi hanelerin % 85'i temel gıda olan ekmeği toptan aldıkları ucuz unlarla kendileri yapmakta ve böylece çok tükettikleri ekmeği hazır almaktan ziyade aldıkları unlarla ekmek ihtiyaçlarını karşılayıp yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu durum kırsal kesimden göç eden hanelerin önceki yaşam pratiklerini yansıtanın yanı sıra, yoksul hanelerin yaşam stratejisi haline gelmiştir. Düzensiz geliri olmayan göçle kent alanına yerleşenlerin kendi evlerini de kendilerinin inşa ettiklerini görmüştük. Temel ihtiyaçlarını satın alamayan yoksul nüfus, az gelire kendi yuvalarını kurmakta ve beslenme sorunlarını kendi tandırlarında, bahçelerinde, bostanlarında çalışarak çözmeye çalışmaktadırlar.

Fotoğraf-2: Bostaniçi'nde kadınların ekmeği pişirdikleri tandır evinin içinden bir görünüm.

Tablo-39: Düzenli gelire göre ekme  pişirme oranı:

Hanenizin aylık net geliri ne kadardır?		İhtiyacınız olan ekmeği kendiniz mi pişirirsiniz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Düzenli geliri yok	Sayı	103	10	113
	%	91,2	8,8	100
99 TL'den Az	Sayı	1	0	1
	%	100	0	100
100-250 TL.	Sayı	8	1	9
	%	88,9	11,1	100
251-500 TL.	Sayı	12	6	18
	%	66,7	33,3	100
501-750 TL.	Sayı	27	8	35
	%	77,1	22,9	100
751-1000 TL.	Sayı	11	3	14
	%	78,6	21,4	100
1000 ve üstü TL.	Sayı	12	3	15
	%	80	20	100
Toplam	Sayı	174	31	205
	%	84,9	15,1	100

Düzenli geliri olmayan haneler temel gıda olan ekmeği genelde tandırda kendileri pişirmektedirler. Bu uğraş ekmeği pişiren kadınlar için oldukça zahmetli olsa da çok tüketilen ve hazır alındığında aile ekonomisi zorlayacak olan temel ihtiyaçlarını bu şekilde karşılamaktadırlar. Gelirle doğrudan ilintili olan bu uğraş, genelde yoksulluk stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski alışkanlıkları devam ettirme, damak zevki gibi başka faktörlerin etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo-40: Ekmek pişirirken kullanılan yakacak türü

Yakacak Türü	Frekans	Yüzde
Tezek	128	73,6
Odun	13	7,4
Tezek ve Odun	33	19,0
Toplam	174	100,0

Görüşülen 205 hanenin 174'ü, tükettikleri ekmeği satın aldıkları un ile kendileri hazırlamakta ve pişirmektedirler. Tablo 38'de görüldüğü gibi hanelerin % 85'i ekmeklerini kendileri pişirmektedir. Hanelerin hepsi de ekmeklerini tandırda yaptıklarını belirtmişlerdir. Yukarıdaki tabloda hanelerin % 73,6'sı tandırda ekmek pişirirken yakacak olarak tezek, % 19'u tezek ve odun, % ,4'ü ise sadece odun yaktıklarını belirtmektedirler. Alandaki görüşmelerde ekmek pişiren kadınlar, tandırı tutuşturmak için genellikle Türkçe "geven" olarak bilinen Kürtçe "güni/gunı" dedikleri kurutulmuş kalın, uzun saplı ve dikenli, otun yanı sıra kozalak ve çalı çırpıyı da yakacak olarak tezek ve odunla birlikte kullandıklarını da ifade etmişlerdir.

Fotoğraf-3: Yere kazılarak yapılan tandırların derinliği 130-150 cm, çaplarıysa 50-65 cm arasında değişmektedir. Sıkı çamur, saman ve keçi tüyü ile hazırlanan karışımla yapılan tandırlar, güneşte kurutulur. Daha sonra yere kazılan çukura yerleştirilir. Ekmek yapılan Beldede ki tandırlarda tezek, odun, geven gibi yakacaklar kullanılmaktadır.

Fotoğraf-4: Yöre halkının yakacak olarak kullandığı tezek, kurutulmuş küçükbaş ve büyükbaş hayvan mayısı(hayvan gübresi)dır. Boş arazilerde düzenli bir şekilde istif edilmekte ve ıslanmaması için naylonlarla örtülüp muhafaza edilerek kullanıma hazır hale getirilmektedir.

Fotoğraf-5: Genelde hayvan gübresi kolay tutuşsun diye içine biraz ot, saman karıştırılarak iki el kullanılarak yuvarlaklaştırılır ve daha sonra kuruyunca kolayca kaldırılabilsin diye düz bir zeminde kurutulup kullanılır.

Tablo-41: Neden ekmeğinizi kendiniz pişiriyorsunuz?

Ekmek Pişirme Nedeni	Frekans	Yüzde
Ekonomik Neden	156	89,7
Tandır ekmeğini tercih ettiğinden	11	6,3
Yılların alışkanlığı	7	4,0
Toplam	174	100,0

Hanelerin % 90'ının ekmeğ pişirme zorunluluğunun ekonomik nedenlerden kaynaklandığını tabloda görmekteyiz. Bu durum, beslenmedeki ana katığı ucuza mal etmek adına yapılan en önemli yoksulluk stratejisi olarak değerlendirile bilinir. Hanelerin % 6,3'ü ekmeğ türleri içerisinde tandır ekmeğini özellikle tercih ettiklerini, % 4'ü ise tüketim alışkanlığından kaynaklı tandır ekmeğini yapıp tükettiklerini belirtmektedirler. Zorunlu göçle kentte gelen hanelerin kırsal yaşamın alışkanlıklarından kolayca kopamadıkları gerçeğinin yanı sıra tandır, yoksulluğun göstergelerinden biri olarak alınmalıdır. Beldede çoğu evin tandırı vardır. Tandırı olmayanlar ise akrabalarının, arkadaşlarının ve komşularının tandırında ekmeğlerini pişirmektedirler. Örneğin Beldenin Yalımeraz Mahallesi'nin uzun sokaklarında en fazla iki tandır evininin olduğu görülmüştür. Burada yaşayan kadınların az sayıdaki tandır evlerini sırayla kullandıkları gözlenmiştir.

Fotoğraf-6: Kadınların ekmeek pişirmek için kullandıkları mekân olan “Tandır Evi”. Evin duvarının önüne dizilen torbalar da Valilik tarafından dağıtılan yardım kömürleri görülmektedir.

Tandırdaki ekmeek pişirmek, alanda gözlemlendiğimiz kadarıyla yoksulların zorunlu uğraşları olmaktadır. Aynı zamanda bu uğraşın en önemli gerekçesi, bir defa yakılan tandırdan bir hafta boyunca 8-10 kişilik bir ailenin ekmeek ihtiyacını karşılayarak yoksulluğun hafifletilmesidir.

Tablo-42: Şimdiki gelir durumunuz, Bostaniçi'ne gelmeden önceki gelir durumunuza göre nasıl?

Gelir durumunu karşılaştırma	Frekans	Yüzde
Daha iyi	66	32,2
Aynı	26	12,7
Daha kötü	113	55,1
Toplam	205	100,0

Gelir durumu değişen ve göç etmeden önceki tarım ve hayvancılık uğraşlarını kentte bırakmak zorunda kalan işsiz ve ya geçici işlerle uğraşan göçmenlerin gelir durumlarının iyi olmadığı söylenebilir. Göç etmeden önce gelir durumlarının daha iyi olduğunu belirten hanelerin % 55,1 olduğunu tabloda görmekteyiz. Hanelerin yarısından fazlasının şimdiki gelir durumlarının iyi olmaması, göçün yarattığı ekonomik sorunlarla ilgilidir. Alanda yapılan mülakatlarda iş, eğitim ve sağlık gelirlerini karşılayamayan hanelerin yanı sıra, hane içi temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlanan hanelerin olduğu öğrenilmiştir. Göç edenlerin % 32,2'si de kentte buldukları iş imkânı ve ya aynı haneden kentte çalışabilecek bireylerin sayısının fazla olmasından kaynaklı nedenlerle şimdiki gelir durumlarının daha iyi olduğunu belirtmektedirler. % 12,7'si gelirlerinde hissedilebilir bir değişikliğin olmadığını aktarmaktadırlar.

Tablo-43:Şimdiki beslenme durumunuz, göç etmeden öncekine göre nasıl?

Beslenme Durumu	Frekans	Yüzde
Daha iyi	81	39,5
Aynı	32	15,6
Daha kötü	92	44,9
Toplam	205	100,0

Göçle gelenlerin, göç öncesi ve sonrası beslenme durumlarını karşılaştırıldığında, hanelerin % 39,5'i şimdiki durumlarının daha iyi, % 44,9'u daha kötü olduğunu belirtirken, beslenme durumlarında değişiklik olmadığını belirtenler ise % 15,6'dır. Göç öncesi kırsal yaşamlarında tarım ve hayvancılıkla uğraşan haneler, başta hayvansal gıdalar olmak üzere daha organik ürünleri tüketebildiklerinden daha iyi beslendiklerini belirtmektedirler. Çoğu hane göç ettikten sonra tarım ve hayvancılık gibi uğraşlarını köydeki kadar kentte devam ettiremediğinden iyi beslenememektedir. Yeterli ve sağlıklı beslenemeyen hanelerin en büyük sorunu, işsizlik ve yoksulluğun yarattığı düşük alım gücü neticesinde tüketememektir.

Tablo-44: Meyve ve sebze yetiştirme durumu

Yetiştiricilik	Frekans	Yüzde
Evet	127	62,0
Hayır	78	38,0
Toplam	205	100,0

Hanelerin % 62'si evlerinin önündeki boş alanları değerlendirip, meyve ve sebze yetiştirmektedir. % 38'i ise, sebze ve meyve yetiştirmek istemelerine karşın, elverişli boş alana sahip olmadıklarını belirtmektedirler. Bu Tablo düşük alım gücüne sahip haneler için, yoksulluğu hafifletme stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Tablo-45: Meyve ve sebze yetiştirme nedeni

Yetiştiriciliğin Nedeni	Frekans	Yüzde
Kendi tüketimimiz için	124	97,6
Satmak için	3	2,4
Toplam	127	100,0

Tablo-44 ve 45'te görüldüğü gibi toplamda 127 hane meyve-sebze yetiştirmektedir. Hanelerin bu uğraşının temel nedeni ekonomiktir. Parayla satın al(a)madıkları meyve ve sebzeyi kendileri yetiştirmektedirler. Sadece hane ihtiyacını karşılamak için bu uğraşmayı gerçekleştirenlerin oranı yukarıdaki tabloda % 97'dir. % 2,4'ü ise üretim gerekçesinin ekonomik kazanç olduğu görülmektedir. Bu grup, hem kendi tüketimlerini karşılamakta hem de fazla üretim gerçekleştirerek bu uğraştan para kazanmaktadır. Özellikle kadınlar tarafından, genellikle de evlerinin önündeki bostanlarda yetiştirilen ürünler: salatalık, patlıcan, domates, soğan, patates, fasulyedir. Bunların yanı sıra meyvelerden ise daha çok elma, armut, kayısı, erik yetiştirilmektedir.

Tablo-46: Büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanı besleme durumu

Hayvan Besleme Durumu	Frekans	Yüzde
Evet	109	53,2
Hayır	96	46,8
Toplam	205	100,0

Yoksullukla mücadelede önemli bir geçim kaynağı olan hayvancılık azımsanmayacak bir oran oluşturmaktadır. Beldede daha çok geçimlik düzeyde sürdürülen kümes hayvancılığı olduğu söylenebilir. Hanelerin % 53,2'si hayvan beslemektedir. Hanelerin % 13,2'si büyükbaş hayvan beslemektedir. Birden fazla büyükbaş hayvanı olanlar bu uğraşı para kazanmak için yapmaktadırlar. Özellikle büyükbaş hayvan beslemenin yarattığı olumsuz tablonun rahatsızlık verici olduğunu sürekli dile getirmektedirler. Bu yüzden eskiden sayıları fazla olan büyükbaş hayvan besleyen hanelerin yıllar içerisinde bu uğraşlarını sürdürmedikleri söylenmektedir. Küçükbaş hayvanı olan % 2 hane vardır. Bu hanelerde genellikle ekonomik kazanç amaçlı hayvancılık yapanlardır. Yukarıda söz edilen durumun aynısı küçükbaş hayvan besleyicileri içinde geçerlidir.

Tablo-47: Büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanı besleme nedeni

Hayvan Besleme Nedeni	Frekans	Yüzde
Kendi tüketimimiz için	104	95,4
Satmak için	2	1,8
Her ikisi de	3	2,8
Toplam	109	100,0

Hanelerin % 95'i kendi tüketimleri için, % 2'si piyasaya satmak için, % 3'ü de hem tüketim hem satmak için hayvan beslemektedir. Tıpkı ekmek pişirmek, meyve-sebze yetiştirmek gibi hayvan beslemek de yoksulluğu hafifletmek için başvurulan uğraşlar olmaktadır. Et, süt, yumurta gibi hayvansal ürünleri tüketmenin tek yolunun hayvan beslemek olduğunu söyleyen hanelerin bu uğraşları ekonomik zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

Fotoğraf-7: Belde içerisinde köy hayatı yaşayan ve hayvancılıkla geçimini sağlamaya çalışan yoksul haneler görülmektedir.

Tablo-48: Belediyeden yardım alma durumu

Belediye yardımı	Frekans	Yüzde
Evet	24	11,7
Hayır	181	88,3
Toplam	205	100,0

Belde sakinlerinin birçoğu kendilerine yapılan yardımların yaşamlarını devam ettirmede önemli bir yanının olduğunu ifade etmektedirler. Belde Belediye'sinden yardım bekleyen ve yardım talebi için beldeye her gün çok sayıda müracaat olduğu yetkililerinden öğrenilmiştir. Yetkililer, beldenin yoğun nüfusuna vurgu yaparak, belediye'nin kısıtlı maddi kaynaklarından ötürü sınırlı sayıda insana yardım edebildiklerini belirtmişlerdir.

Tablo-49: Valilikten veya vakıflardan yardım alma durumu

Valilik / Vakıf yardımı	Frekans	Yüzde
Evet	127	62,0
Hayır	78	38,0
Toplam	205	100,0

Belde sakinleri, Valilikten sağlık ve eğitime destek amaçlı verilen ekonomik yardımların yanı sıra yakacak(kömür) yardımı da almaktadırlar. Valilik ve Vakıf (SYDF) yardımı alan hanelerin oranı % 62'dir.

Yoksul ailelerin çocuklarının okul ve sağlık kontrolleri için ayrılan nakdi yardım olan Şartlı Nakil Transferinin (ŞNT) hedef kitlesi, düzensiz gelir sahipleri ve SSK, BAĞ-KUR ve Emekli sandığına tabi olmayan yoksul anne-babalardır. Bostaniçi Beldesi'nde ŞNT kapsamında yardım alan hanelerin olduğu görülmüştür. Yine yoksul ailelere kömür yardımına ilişkin 2009'da Bakanlar Kurulundan çıkan karar ile yakacak yardımı alan haneler de bulunmaktadır.

Bu yardımların uygulamaya konulma sürecine bakacak olursak; 2001 'de yaşanan finansal kriz sonrası işsizliğin artması, yoksulluğun görünür nitelik kazanması, hükümeti yoksulluk konusunda harekete geçirmiş, fona aktarılan kaynaklar artırılmıştır. Ülkedeki yoksul kesimin daha sistematik bir yardıma gereksinimi, Dünya Bankası'nın finansal ve teknik desteği ile Sosyal Riski Azaltma Projesi başlatılmış ve 500 milyon \$ tutarındaki proje ile Şartlı Nakit Transferleri (ŞNT) uygulamasına geçilmiştir. Türkiye'de düzenli bir nakit sosyal yardım sistemini yerleştirmek açısından ilk örnek uygulama olan ŞNT ile temel eğitim ve sağlık hizmeti alabilmeleri için nüfusun en yoksul yüzde 6'lık kesimi hedef alınmakta, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıklarının koordineli çalışması ile düzenli sağlık kontrollerinin sürdürülmesi koşulu ile 0-6 yaş grubu çocuğu olan ailelere ayda 17 YTL, hamilelere 55 YTL ödeme yapılmaktadır. Bu kapsamda 2003 yılında 21 trilyon TL, 2004 yılında 22,8 trilyon olmak üzere toplam 43.8 trilyon TL ödeme yapılmış ve bu nakit desteğinden Türkiye genelinde toplam 418.786 kişi yararlanmıştır. Gene bu kapsamda yapılan bir başka nakit desteği ise eğitim yardımı adı altında, sürdürülmektedir. İlköğretimdeki kız çocuklar için ayda 22 TL, erkek çocuklar için 18 YTL olarak yapılan yardımlar, ortaöğretimde erkek çocuklar için 28 TL, kız çocuklar için 39 TL'ye çıkmaktadır. Eğitim yardımı kapsamında da toplam 68,3 trilyon lira ödeme yapılmış ve 879.043 kişi bu hizmetten yararlanmıştır. 2009 yılı içinde 345,05 Milyon TL kaynak ŞNT eğitim desteği için aktarılmış; sistemde aktif olarak faydalanan eğitim fayda sahibi çocuk sayısı 2.118.821'e ulaşmıştır (SYDF, 2007-2009-2010).

Tablo-50: Herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşundan yardım alma durumu

Dernek ya da STK yardımı	Frekans	Yüzde
Evet	7	3,4
Hayır	198	96,6
Toplam	205	100,0

Hanelerin % 97'sine yakını dernek ve STK' lardan yardım al(a)mamakta % 3,4'ünün söz konusu kuruluşlardan destek gördüğü öğrenilmiştir.

Tablo-51: Haneler yaşam alanlarında kimlerden destek görmektedir?

Yakınlık durumu	Frekans	Yüzde
Aşiret	4	2,0
Akraba	76	37,1
Komşu	66	32,2
Aile	50	24,4
Arkadaş	4	2,0
Cevapsız	5	2,4
Toplam	205	100,0

Hanelerin yaşam alanlarında en çok destek gördükleri kimseler akrabalarıdır. Hane bireyleri göç edilen mekânda karşılaştıkları sorunları akrabalarının kendilerine olan yakınlıklarıyla aştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo-52: Cinsiyete göre yakınlık durumu

Cinsiyeti?		Yaşadığınız yerde kimleri kendinize daha yakın hissediyorsunuz?						Toplam
		Aşiret	Akraba	Komşu	Aile	Arkadaş	Diğer	
Erkek	Sayı	1	22	20	15	2	2	62
	%	1,6	35,5	32,3	24,2	3,2	3,2	100
Kadın	Sayı	3	54	46	35	2	3	143
	%	2,1	37,8	32,2	24,5	1,4	2,1	100
Toplam	Sayı	4	76	66	50	4	5	205
	%	2	37,1	32,2	24,4	2	2	100

Hanelerin yaşadıkları mekânda geliştirdikleri ilişkileri anlamak için hangi grupları kendilerine yakın gördüklerini sorduğumuzda, kırsal yaşamda belirleyici olan aşiret ilişkisine dayalı birlikteliklerin zayıfladığını tablodan okumaktayız. Göç ve kentleşme sürecinde farklı dayanışma ilişkilerinin anlam kazanması, göç eden nüfusun kentte adaptasyonu sürecinde görülmektedir. Bostaniçi Beldesinde hanelere yakınlık denildiğinde direkt aile dışında akrabalığın ön plana çıktığı görülmüştür. Kan bağına dayalı bu ilişkinin belde de güçlü olması, genellikle göçün toplu olarak gerçekleşmesi sonucunda yerleşimlerin yakınlığından ötürüdür. Genellikle aynı soyadını taşıyan, aynı yerden kopup gelen haneler birbirlerine yakın oturduklarından akrabalar aynı zamanda hem komşu hem de hemşeri olabilmektedir. Bostaniçi'nin tamamı için olmasa da büyük bir çoğunluk için komşuların genelinin aynı köyden, aynı ilçeden, aynı ilden aynı bölgeden olduğu söylenebilir. Genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç alan Bostaniçi Beldesinde kentleşme sürecinin yavaş işlemesi, büyük kent olmaya aday Van'a yakın söz konusu beldenin her bir mahallesinin hemşeriliğe dayalı gecekondu bölgesi olmaya aday olduğu söylenebilir. Bağlılıklar; akraba, hemşeri, komşu, aile, arkadaşlık, gibi ilişki ağları içerisinde gerçekleşmektedir. Bostaniçi Beldesi'nde söz konusu ilişki ağları beldeye zor olan yaşamı daha katlanabilir kılmaktadır.

5.3.2. Göç Süreci ve Kent Yaşamı:

Göç eden hanelerin, Van'a ve Bostaniçi'ne olan göç sürecini anlatan göç edilen yer, zaman ve nedenin yanı sıra şu anki yerleşim yerindeki yaşam şartları, kullanılan kaynaklar, geldikleri yer ve kentle ilişkilerine kadar birçok konuya dair bulguya yer verilmiştir.

Tablo-53: Van'a illerden gelen göç oranları

Van'a hangi ilden göç ettiniz	Frekans	Yüzde
Van	141	71,6
Bitlis	8	4,1
Hakkâri	39	19,8
Şırnak	3	1,5
Batman	1	0,5
Siirt	5	2,5
Toplam	197	100,0

Şuan Bostaniçi Beldesi'nde yaşayan hanelerin % 71,6'sı Van'ın kendi ilçe, köy ve mezralarından Van'a göç edenlerdir. Zorunlu göç sürecinde göçe hazırlıksız yakalanan nüfus, beklendiği gibi kendine en yakın mekânı tercih etmiştir. Sosyo-ekonomik koşullar, ulaşım rahatlığı, dayanışma ve akrabalık ilişkilerinden kaynaklı nedenlerle Van, göç etmek zorunda kalanlar için bir göç merkezi olmuştur. Van kenti, kendi il sınırından daha fazla göç almış olsa da, kendine yakın illerden de göç aldığı görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, % 20 Hakkâri'den, % 4'ü Bitlis'ten, % 2,5'i Siirt'ten, %1,5 Şırnak'tan, % 0,5'nin ise Batman'dan olmak üzere toplam % 28,5'i Van'a yakın illerden göç etmişlerdir. Hakkâri ilinden toplu olarak göç edenlerin yüksek oranına dikkatleri çekmek gerekirse, bu durum Bostaniçi Beldesinin mahallerinden biri olan Yalım Erez Mahallesi¹²'ne devlet tarafından yerleştirilen Hakkârililerden kaynaklanmaktadır. Örneklem içerisinde yer alan Van'ın yerli halkı olarak bilinen 8 hane de görüşülen hane reisi veya eşinin, iki üç kuşak önce Van'a yerleştiklerini belirtenler olduğu gibi söz edilen bir asırı aşkın göçle ilgili detaylı bilgi veril(e)mezken, bazı haneler ise göç etmediklerini belirtmişlerdir.

¹² Söz konusu mahalle sakinleriyle yapılan mülakatlarda, 1995 yılında Hakkâri'nin Çukurca ilçesine bağlı ve Irak sınırına 0 km olan Uzundere köyünden Van'a göç etmek zorunda kaldıkları, bir süre Van içinde kaldıktan sonra Valilik tarafından 75 m² 2 oda bir salon olarak inşa edilen ve işçiliğini de göç eden nüfusun erkeklerinin yaptığı evlere yerleştirildikleri öğrenilmiştir. Söz konusu mahalleyle ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz. Şensoy, 2005.

Tablo-54: Van'a ilçelerden gelen göç oranları

Van'a hangi ilçeden göç ettiniz?		Frekans	Yüzde	
VAN	Çatak	63	32,0	
	Başkale	11	5,6	
	Bahçesaray	16	8,1	
	Edremit	2	1,0	
	Özalp	4	2,0	
	Gürpınar	15	7,6	
	Muradiye	2	1,0	
	Çaldıran	2	1,0	
	Erciş	2	1,0	
	Gevaş	14	7,1	
	Van-Merkez			
	Köylerden	13	6,6	
	SIİRT	Pervari	4	2,0
		Eruh	1	0,5
ŞIRNAK	Beytüşşebap	1	0,5	
	Uludere	2	1,0	
HAKKÂRİ	Şemdinli	2	1,0	
	Çukurca	25	12,7	
	Yüksekova	12	6,1	
BİTLİS	Hizan	6	3,0	
	Tatvan	2	1,0	
	Toplam	197	100,0	

Tablo- 54'de görüldüğü gibi, % 32 hane Van'a Çatak İlçesinden göç etmiş bulunmaktadır. Van'ın diğer ilçelerinden alınan göç oranları da şu şekildedir: % 8'i Bahçesaray ve Gürpınar, % 7'si Gevaş ve Van'a bağlı merkez köylerinden % 6'sı Başkale ilçesinden, % 2'si Özalp, % 1'i Muradiye, Çaldıran, Erciş ve Edremit ilçelerinden olmak üzere Van'ın kendi ilçelerinden ve Van'a bağlı merkez köylerden alınan göç oranı toplamda % 73'ü bulmaktadır. Tablo 'da Van'a yakın çevre illerden alınan göç oranlarına bakıldığında: % 12,7'si Hakkâri'nin Çukurca ilçesinden, % 6,1'i Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinden, % 1'i Hakkâri'nin Şemdinli ilçesindedir. % 3'ü Bitlis'in Hizan ilçesinden, % 1'i ise Bitlis'in Tatvan ilçesinden, % 2'si Siirt Pervari ilçesinden, % 1'i Şırnak'ın Uludere ilçesinden göç aldığı görülmektedir. Sözü edilen illerin bazı ilçelerinde % 1'den az olsa da göçün olduğu görülmektedir.

Göç edenlerin¹³ % 78,5'i köy ve mezralardan göç ettiklerini, % 21,5'i ilçe ve ya kent merkezlerinden göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Önceki yerleşim birimlerinin köy olduğunu öğrendiğimiz haneler, özellikle 1990 sonrası kırsal alanda yaşanan çatışmalar, köy boşaltılmaları ve yayla yasağı gibi sorunlar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo-55: Van'a göç tarihi

Van'a göç tarihi	Frekans	Yüzde
1980 öncesi	13	6,6
1980–1990 arası	35	17,8
1990–2000 arası	132	67,0
2000 sonrası	25	12,7
Toplam	197	100,0

Tabloda görüldüğü gibi, 1980 öncesi beldeye gerçekleşen göç hareketleri % 6,6'dır. Bu oranın büyük çoğunluğunun 1910–1920 arası İran'daki Azeri Türklerinin yerel tabirle “Küresiniler¹⁴”in” göçü olduğu yönünde bilgiler vardır. Tablodaki göç zamanlarını değerlendirdiğimizde, 1980–1990 arası % 18 oranında göç gerçekleşirken, göçün en çok yaşandığı ve zorunlu göçlerin yoğunlaştığı döneme denk düşen 1990–2000 arası dönemde ise % 67 oranında göç gerçekleşmiştir. Yakın dönemde de Van'a göçlerin devam ettiğini görmekteyiz. Nitekim tabloya 2000'den bugüne % 12,7 oranında gerçekleşen göç verisi yansımıştır.

¹³ Görüşmelerde hanelere ait göç yeri bilgisi hem il, hem ilçe hem de köy olarak alınmıştır. İl ve ilçe adları veri tabanına girilmiş, ancak Van'da 500 civarında köyün ve çok sayıda mezranın olması nedeniyle bu yerleşim yerlerinin adları veri tabanına girilmemiştir. Bunun yerine göç edilen yerleşim biriminin kırsal olup olmadığına bakılmıştır.

¹⁴ Görüşülen kişilerin, kendilerinden önceki kuşakların söz konusu dönemin göç olayını yaşadıklarından, şuan alanda yaşayanlar ve çalışma örneğine dâhil olan 8 haneden alınan göç zamanı ile ilgili bilgi konusunda hanelerin göç edilen tarihi tam net olarak bilmedikleri görülmüştür. İran Türklerinin, Küresiniler”in, göç nedenlerinin siyasi olduğu, söz konusu grubun İran'da Şia baskısından kaynaklı sorunlardan kaçtıkları bilgisi verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Kalafat, 2005).

Tablo-56: Van'a göç nedeni

Van'a göç nedeni	Frekans	Yüzde
Köy boşaltılmaları ve güvenlik güçlerinin baskısı	108	54,8
Ekonomik nedenler	57	28,9
Kan davası	10	5,1
PKK ve Güvenlik Güçleri arasındaki çatışmalar	22	11,2
Toplam	197	100,0

Hanelerin göç nedenlerine baktığımızda, % 5'i kan davası, % 29'u ekonomik, % 11'i Türkiye'de 1980'lerde başlayan 1990'larda hızlanan ve günümüzde de devam eden PKK ile Güvenlik Güçleri arasındaki çatışmalardan kaynaklı nedenlerle göç edenlerdir. Tabloda görüldüğü gibi, % 53'ü ise göç nedenini, köy boşaltılmaları ve güvenlik güçlerinin baskısı olarak belirtmiştir.

Göç edenlerin göç etme biçimi sorulduğunda, ailenin ortak kararıyla göç edenler ile toplu olarak (köyce, akrabalarla birlikte) göç etmek zorunda kalanların olduğunu görmüştük. Bostaniçi Beldesine aynı zamanda Van kentine göç edenlerin, % 73,7'sinin toplu olarak, % 26,3'ünün ise ailecek geldikleri öğrenilmiştir. Ailece gelenlerin daha çok bireysel kararlarının ön planda olduğu, toplu olarak göç edenlerin/etmek zorunda kalanların ise iradeleri dışında bir göç süreci yaşadıkları öğrenilmiştir.

Tablo-57: Göç sürecinde Van'da tanıdık ve akrabaların varlığı

Van'da tanıdık akraba varlığı	Frekans	Yüzde
Evet	84	41,0
Hayır	121	59,0
Toplam	205	100,0

Van'ın çevre il, ilçe ve köylere fiziksel yakınlığı ve sosyo-ekonomik nedenler göç edenler için önemli gerekçeler olsa da tanıdık varlığı da bir başka hayati gerekçe olmaktadır. Göç eden bireyler için, tanıdık ve akrabaya fiziksel yakınlık, yaşanılacak yeni mekânın deneyimlenmesi ve karşılaşılabilecek problemlerin çözümü için çoğu zaman istenilir bir şey olmuştur.

Göç edenler arasında yaşadıkları yerleri ilk terk edenler ile son terk edenler arasında da hem göç süreci, hem geldikleri yerde geliştirdikleri dayanışma ağları da farklı olabilmektedir. Yaşam alanlarında başlayan problemlerle oralarda yaşamayacaklarını anlayan bireyler veya gruplar, kendi olanakları ölçüsünde yaşam yerlerini terk edip ne yapacaklarına nereye, nasıl yerleşeceklerine karar verme sürecinde, etkili olan tanıdık akraba varlığı ve onlarla sürdürülen iletişim ve etkileşim neticesinde yol haritalarını çizmektedirler. Göç sürecine hazırlanan ve daha rasyonel kararlarla göç eden birey ve ya gruplar ile hazırlıksız bir şekilde göç etmek zorunda kalanlar arasında göç algısı farklı olabilmektedir. Özellikle 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenen, güvenlik gerekçeleriyle evini köyünü boşaltıp terk etmek zorunda kalan hanelerin irade dışı hazırlıksız yaşadıkları göç süreci hane bireyleri için ciddi travmatik sonuçlar yaratmıştır. Bu tür göç sürecini birey ve gruplar, ne hatırlamak ne de çok fazla dillendirmek istememektedirler. Araştırma alanında görüşülen hane reisleri ve eşlerinin %59'u hazırlıksız yakalandıkları göç hareketine tanıdık ve akrabaları olmadığı ve herhangi bir konuda yardım edilmediği için, kendileri Van'a veya Bostaniçi'ne başka seçenekleri olmadığından attıklarını, göç süreci ve sonrasında problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo-58: Van'a yerleşirken yardım alma durumu

Van'a yerleşirken yardım aldınız mı?	Frekans	Yüzde
Evet	57	27,8
Hayır	148	72,2
Toplam	205	100,0

Tabloda göç ettikten sonraki süreçte tanıdık olsun olmasın herhangi birilerinden yardım almayan hanelerin oranı % 72 iken, yardım alan hanelerin oranı ise % 28'dir. Van'a daha sonrada Bostaniçi'ne yerleşme konusunda göç edenlerin büyük bir çoğunluğunun, gerek kamu kuruluşları gerek sivil toplum örgütleri ve gerekse hemşeri dayanışma dernekleri gibi yapılardan destek görmemeleri göçten sonraki yaşamda karşılaşılan problemlerde yalnızlığa itildikleri anlamına gelmektedir.

Tablo-59: Kimlerden yardım alınmakta

Yardım kaynağı	Frekans	Yüzde
Akrabalardan	34	59,6
Arkadaşlardan	1	1,8
Devlet yetkililerinden	22	38,6
Toplam	57	100,0

Görüldüğü gibi göç eden hanelerin 57'si yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Bu hanelerin % 59,6'sı akrabalarından, % 38,6'sı devlet yetkililerinden, % 1,8'i ise arkadaşlarından yardım almışlardır. Göç eden hanelerin bir kısmı göçten sonra yardım kaynağına ulaşmışken, büyük bir kısmı ise göç sonrası herhangi bir yardım kaynağından yararlan(a)mamış, her türlü destekten yoksun kalmışlardır.

Tablo-60: Hangi konularda yardım alınmakta

Destek türü	Frekans	Yüzde
Ev bulma	15	26,3
Arazi bulma	10	17,3
Borç para	4	7,0
Ev yapımına yardım	6	10,5
Diğer	22	38,6
Toplam	57	100,0

Yukarıdaki tabloda yardım kaynaklarından alınan destek türünü görmekteyiz. Göçle gelen hanelerin % 26'sı ev bulma, % 17'si arazi bulma, % 10,5'i ev yapımına yardım, % 7'si ise borç para temini konusunda yardım aldıklarını belirtmektedirler. Toplamda kişisel ilişkilere dayanan akraba ve arkadaşlardan yerleşme konusunda desteklenen 31 hane, maddi açıdan desteklenen 4 hane görülmektedir. Tablodaki en yüksek oran % 38,6 ile önceki tabloda da gördüğümüz devlet yetkililerinden yardım alan hanelerdir.

Devlet tarafından yapılan destek konusunda en önemli gelişme, Hakkâri'nin Çukurca İlçesi Uzundere Köyü'nden göç edenler için belde mahallerinden biri olan Yalımız Mahallesinin inşası olmuştur. Valilik 1996 yılında söz konusu yerden

Van'a göç eden ailelerin barınmaları için, arazi tahsisi, malzeme temini ve inşaa sürecinde destek sağlanmıştır. Hanelerle yapılan görüşmelerde, kendileri için yapılan evlerin inşaa sürecinde erkeklerinde gruplar halinde ustalara yardım ettikleri öğrenilmiştir. Evlerin yapım aşamalarında işçilik yaptıklarını, daha sonra evlerin eksikliklerini kendi bütçeleriyle kapatmaya çalıştıklarını belirten hanelerin, oturdukları evlerin tapularına sahip olmadıklarından uzun süre yerleştirildikleri yerde kalamayacaklarına dair kaygı ve endişelerinin olduğu görülmüştür.

Tablo-61: Van'a gelir gelmez ilk olarak Bostaniçi'ne yerleşme durumu

Beldeye yerleşenler	Frekans	Yüzde
Evet	123	60,0
Hayır	82	40,0
Toplam	205	100,0

Çalışmanın evreni olan Bostaniçi'ne göç edenlerin durumuyla ilgili yukarıdaki Tabloda, Van'a göç edenlerin % 60'ının Van'a gelir gelmez eski adı Sıhke olan araştırma alanına yerleştikleri görülmektedir. % 40'ının ise, ilkin Van'ın başka yerleşim noktalarına yerleşmiş oldukları görülmektedir. Göç süreci ve sonraki yaşamsal problemler düşünüldüğünde, Bostaniçi seçiminin gönüllükten ziyade zorunluluktan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo-62: Bostaniçi'ne yerleşme zamanı

Bostaniçi'ne ne zaman geldiniz?	Frekans	Yüzde
1980 öncesi	13	6,3
1980-1990 arası	35	17,1
1990-2000 arası	132	64,4
2000 sonrası	25	12,2
Toplam	205	100

Yukarıdaki tablo, Bostaniçi Beldesinin hangi yıllarda ne oranda göç aldığını göstermektedir. Bu oranlar; 1980 öncesinde % 5, 1980–1990 arasında % 11,8, 1990–2000 arasında, % 56,6, 2000 den bugüne ise %26,6 olarak görülmektedir. Göç edenler için Van'ın merkez Beldesi olan Bostaniçi, 25-30 yılı aşkın bir süredir göç

çekim merkezi olmuştur. Söz konusu beldenin yerleşim alanlarının genişliği ve yerleşime uygun boş alanların varlığının yanı sıra sosyolojik nedenlerden ötürü göç almaya devam eden bir yerleşim yeri olduğu görülmektedir. Belde'nin kent merkezine göre daha ekonomik bir yaşam sunduğu ve yoksul hanelerin yaşamlarını akraba dayanışması halinde sürdürmenin yarattığı psikolojik ve maddi rahatlıktan kaynaklı nedenlerle Bostaniçi Belde mahalleri göç almaya devam etmektedir.

Tablo-63: Göç eden hanelerin mahallelere göre dağılımı

Van'a hangi ilden göç ettiniz?		Oturduğunuz mahalle				Toplam
		Esendere	Gündoğdu	Şafak	YalınErez	
Van	Sayı	68	42	31	0	141
	%	48,2	29,8	22	0	100
Bitlis	Sayı	8	0	0	0	8
	%	100	0	0	0	100
Hakkâri	Sayı	2	12	0	25	39
	%	5,1	30,8	0	64,1	100
Şırnak	Sayı	1	1	1	0	3
	%	33,3	33,3	33,3	0	100
Batman	Sayı	1	0	0	0	1
	%	100	0	0	0	100
Siirt	Sayı	0	4	1	0	5
	%	0	80	20	0	100
Van'ın yerlisi	Sayı	4	4	0	0	8
	%	50	50	0	0	100
Toplam	Sayı	84	63	33	25	205
	%	41	30,7	16,1	12,2	100

Bostaniçi Beldesi'ne farklı illerden gelip yerleşenlerin mahallelere konumlanmaları görülmektedir. Bitlis ve Batman'dan gelenler Esendere mahallesinde, Hakkâri'den gelenler Yalınerez'de, Siirt illinden gelenlerin Gündoğdu ve Şafakta daha önce belirtilen Van'ın yerli halkı da Esendere ve Gündoğdu'nun kesiştiği Hürriyet ve Kurtuluş caddesi üzerinde ikamet etmektedirler. Göç eden hanelerin yeni yaşam alanlarında tanıdık ve akrabalarına yakın bir yaşamı tercih etmeleri kent koşullarıyla ilgilidir.

Tablo-64: Bostaniçi'ne yerleşme nedeni

Yerleşme nedenleri	Frekans	Yüzde
Arazi ve ev ucuz olduğundan	79	40,1
Kiralar ucuz olduğundan	11	5,6
Şehre yakın olduğundan	17	8,6
Tanıdık-Akrabanın olması	36	18,3
Valilik yerleştirdiğinden	25	12,7
Yoksul bölgesi olduğundan	29	14,7
Toplam	197	100,0

Belde'ye yerleşenlerin % 40'ı arazi ve ev fiyatları ucuz olduğundan, % 5,6'sı yine ev kiralarının Van kent merkezindeki mahallelere göre daha ekonomik olmasından ötürü beldeye yaşamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu iki oran birlikte değerlendirildiğinde % 46'ya yakın hane birinci öncelikleri olan barınma ihtiyacını giderebilecek ve kırsal yaşamda sürdürdükleri pratikleri ekonomik bir gerekçeyle devam ettirebileceklerinden beldeyi tercih etmişlerdir. % 18'i dayanışma içinde olabilmek ve birlikte yaşayabilmek için tanıdık ve akrabalarının bulunduğu mekânı tercih ettiklerini, % 15'i yoksul bölgesi olduğu için beldeye yerleştiklerini belirtmişlerdir. Bu tercihten kasıt, yaşayanların çoğunun gelir durumunun birbirine yakın olması ve ekmek pişirmekten, meyve ve sebze yetiştirmeye kadar elverişli bir yerleşim yerinin düzenli geliri olmayan yoksullar için uygun bir yaşam alanı olması anlamına gelmektedir. Diğer oranlara baktığımızda, hanelerin % 13'ünün Valilik tarafından yerleştirilen, Yalınerez Mahalle sakinleri olduğu görülmektedir. Yine Tabloda hanelerin % 8'i beldenin Van merkeze yakınlığından ötürü beldeyi tercih etmiş görünmektedir.

Tablo-65: Bostaniçi'ne yerleşmede yardım durumu

Bostaniçi'ne yerleşmede alınan yardım durumu	Frekans	Yüzde
Evet	62	30,2
Hayır	143	69,8
Toplam	205	100,0

Tabloda görüldüğü gibi Bostaniçi'ne yerleşenlerin % 30'undan fazlası yerleşme konusunda yardım aldıklarını belirtirken, % 70'e yakını ise yardım almadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo-66: Kimlerden yardım alınmakta

Bostaniçi'nde yardım kaynağı	Frekans	Yüzde
Akrabalardan	34	54,8
Arkadaşlardan	3	4,8
Devlet yetkilileri	25	40,3
Toplam	62	100,0

Yerleşme konusunda yardım alan hanelerin % 55'i akrabalarından, % 5'i arkadaşlarından, % 40,3'ü ise yine daha önceki Tablolarda yer alan Belde'nin Yalımerez mahallesine devlet yetkilileri tarafından yerleştirilen hanelerin oranlarını vermektedir.

Tablo-67: Hangi konuda yardım alınmakta

Bostaniçi'nde yardım konusu	Frekans	Yüzde
Ev bulma	14	22,6
Arazi bulma	14	22,6
Borç para	3	4,8
Ev yapımına yardım	31	50,0
Toplam	62	100,0

Tabloda Bostaniçi'ne yerleşenlerin % 50'si ev yapımına yardım konusunda desteklendiklerini belirtmişlerdir. Söz konusu yardımı, hem inşaat malzemelerinin alımında borç para bulma hem de evin inşaatında işçilik yaparak destek sunmak olarak tanımlamaktadırlar. % 22,6'sının ev ve arazi bulma konusunda yardım aldıkları görülmektedir. % 5'i maddi destek aldıklarını belirtmişlerdir. Maddi desteğin alın(a)mamasının nedeni, düzenli gelirleri olmayanların birbirlerinden borç para alma ihtimallerinin az olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, Tabloda da görüldüğü gibi en düşük yüzdeye sahip destek konusudur.

Tablo-68: Van'a göç ettiğinizden beri kaç ev değiştirdiniz

Van'da değiştirilen ev sayısı	Frekans	Yüzde
1 ev	21	10,2
2 ev	35	17,1
3 veya daha fazla	26	12,7
Ev değiştirmeyenler	123	60,0
Toplam	205	100,0

Göç edenler arasında ilk yerleşme alanı Bostaniçi olmayanların Tabloda da görüldüğü gibi, % 10,2'si 1 ev, % 17,1'i 2 ev, % 12,7'si ise 3 veya daha fazla ev değiştirmişlerdir. Toplamda Van'a göç edenlerin % 40'ı Van kent merkezi sınırları içerisinde ev değiştirmiş hanelerdir. Birden fazla ev değiştirenlerin çoğunun kiracı olduğu öğrenilmiştir.

Tablo-69: Bostaniçi'ne yerleştiğinizden beri kaç ev değiştirdiniz

Bostaniçi'nde değiştirilen ev sayısı	Frekans	Yüzde
1 ev	33	16,1
2 ev	22	10,7
3 veya daha fazla	12	5,9
Ev değiştirmeyenler	138	67,3
Toplam	205	100,0

Tabloda görüldüğü gibi ilk yerleşim yeri Bostaniçi olanlar ile sonradan Bostaniçi'ne yerleşenlerden % 16,1'i 1 ev, % 10,7'si 2 ev, % 5,9'u 3 veya daha fazla ev değiştirmiştir. Bostaniçi'ne yerleştikten sonra ev konusunda birden fazla değişiklik yapanların daha az olduğu görülmektedir. Çünkü beldeye yerleşenlerin çoğu arsa alıp ev yaparken aynı zamanda beldede uzun yıllar oturmaktadırlar. Genellikle ev değişikliklerinin nedeni, geniş ailelerin küçülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu küçülmenin çekirdek aile yapısına dönüştüğünü söylemek yanlış olur, çünkü farklı çatılar altında da olsa yine aile ve akrabalarına yakın hatta bazen aynı arazi üzerinde ortak gelirle yaşamlarını devam ettirdikleri görülmektedir. Yukarıdaki Tabloda 1 ev değiştiren hanelerin % 16'sının az önce anlatılan küçülmeden kaynaklandığı söylenebilir. Hanelerin % 33'e yakınının beldede ev değiştirdiği görülmektedir. Belde içindeki mahallerde de yer değişiklikleri söz konusuysen, genellikle insanların aynı il, ilçe hatta köyden olanlarla aynı yerleşim

yerini tercih ettikleri görülmektedir. Bostaniçi'ne yerleşenlerin, eğer kiracı ve geniş aile olarak yaşantılarını sürdürmüyorsa evlerinden memnun olmasalar dahi yaşadıkları evleri, ekonomik durumları iyi olmadığından pek de değiştirmedikleri/değiştiremedikleri görülmüştür. Nitekim Tabloya %67,3 olarak yansıyan yüksek oran beldeye geldiklerinden beri 1 ev bile değiştirmeyenlerin oranlarını oluşturmaktadır. Bu hanelerin çoğunluğu hala geniş aile olarak yaşantılarını sürdürmektedirler. Tablo 3'deki hanelerde yaşayan kişi sayısı da bu durumu göstermektedir.

Tablo-70: Göç edilen yerleşim yerine gidiş-geliş durumu

Göç edilen yerle ilişki durumu	Frekans	Yüzde
Hiç gitmedik	78	38,0
Birkaç defa gittik	65	31,7
Özel günlerde (düğün, bayram, taziye vs.) gidiyoruz	27	13,2
Yasak olduğundan gidemiyoruz	16	7,8
Her yaz gidiyoruz	13	6,3
Köyümüz yakıldığından gitmiyoruz	6	2,9
Toplam	205	100,0

Geldikleri yerle ilişkilerinin devam edip etmediğine sorduğumuzda, % 38'i geldikleri yerle bütün bağlantılarını kestiklerini ve hiç gitmediklerini/gidemediklerini ifade etmişlerdir. % 31,7'si birkaç kez gittiğini, % 13,2'si göç ettikleri yerde yaşayan aile veya tanıdık akrabalarının, özel günlerinde bulunmak için oralara gittiklerini belirtmişlerdir. Hanelerin % 6,3'ü, kışın belde yazın ise ot biçme, çayır-mera işleri ve bağ-bahçeyle uğraşmak için göç ettikleri yerlere gitmektedirler. Yapılan mülakatlarda genellikle hane bireylerinin tüm üyeleri olmasa da daha çok orta ve yaşlı nüfusun dönüşümlü olarak göç ettikleri yerlere gittikleri öğrenilmiştir. Hanelerin % 3'ü köylerinin yakıldığını bu nedenle orayla bir ilişkilerinin kalmadığını belirtmektedir. Sınır köylerde yaşanan siyasi olaylardan dolayı kendi yerleşim yerlerine gidemeyen hanelerin oranı ise % 8'e yakındır.

Sonuç olarak yukarıdaki tabloya baktığımızda, hanelerin % 50'sinden fazlası geldikleri yerle tamamen ilişkiyi koparmamış olsa da, mülakatlarda artık göç ettikleri yerle ilgili bağlantılarının güçlü olmadığı öğrenilmiştir.

Tablo-71: Geldiğiniz yerde halen mevcut mal varlıklarınız

Gelinen yerdeki mal varlığı	Frekans	Yüzde
Kaynağı olmayanlar	107	52,2
Arazi, tarla	31	15,1
Ev	3	1,5
Bağ-bahçe	5	2,5
Çayır mera	4	2,0
Ev, Arazi, tarla	18	8,8
Arazi, tarla- Bağ-bahçe	15	7,3
Ev-Arazi, tarla- Bağ, bahçe	19	9,3
Arazi, tarla- Bağ-bahçe, Çayır mera	5	2,5
Toplam	205	100,0

Göç eden hanelerin % 52,2'sinin geldikleri yerde herhangi bir mevcut mal varlıklarının olmadığı % 47,8'inin ise mevcut olduğu öğrenilmiştir. Geldikleri yerde bağı kopanlar bir anlamda artık oralarda kendilerine ait mal varlıkları olmayanlardır. Geldikleri yerde hiçbir mal varlığı olmayanların oranı % 52,2'dir. Mal varlığı olan hanelerin toplamı % 47,8'lik bir oran oluşturmaktadır. % 15,1'inin sadece arazisi, % 1,5'inin evi, % 2,5'inin bağı-bahçesi, % 2'sinin ise çayır merası mevcuttur. Hem evi hem de arazi ve tarlası olanlar % 8,8, hem arazisi hem bağı-bahçesi olanlar % 7,3, arazi-tarla, ev ve bağı-bahçesi olanlar % 9,3, arazi-tarla, bağı-bahçe ve çayır merası olanlar % 2,5'dir. Alanda yapılan anket görüşmelerinde, hane bireyleri, göç edilen yerlerde kendilerine ait mal varlıklarının tahrip olduğunu, yakılıp yıkıldığını ifade etmişlerdir. Göç ettikten sonra hane bireylerinden bazıları yaşadıkları yerlere yıllın belli zamanlarında gittiklerini, bozulan, yıkılan, terk edilen ev, bağı-bahçe vb. gibi alanların daha sonradan onardıklarını belirtmişlerdir. Bazıları da oralara gittiklerinde çadır kurduklarını ve o şekilde tarım ve hayvancılık gibi uğraşlarını gerçekleştirdiklerini beyan etmişlerdir.

Tablo-72: Göç ettiğiniz yere (Van'a veya Bostaniçi'ne) yerleşebilmek için hangi kaynaklar kullanıldı

Kullanılan kaynaklar	Frekans	Yüzde
Arazimi sattım	7	3,4
Hayvanlarımı sattım	66	32,2
Eşimin altınlarını sattım	5	2,5
Birikmiş paralarımızı kullandık	30	14,6
Arazi ve hayvanlarını satanlar	14	6,8
Hayvanlarını satıp, birikmiş paralarını kullananlar	19	9,3
Diğer	67	32,6
Toplam	205	100,0

Bostaniçi'ne göç eden hanelerin % 32,2'si yaşamlarını sürdürmek amacıyla temel geçim kaynakları olan hayvanlarını satarak kentsel alanda bir yer temin ettiklerini belirtmişlerdir. % 3'4'ü arazi sattıklarını ifade etmişlerdir. Bu oran düşük çünkü 1980 öncesi gelenler geldikleri yerlerdeki arazilerini satıp, kentte göç etmişken, 1990 sonrası göç edenler kendilerinin de yaşayamadıkları yerleri(arazileri) başkalarına satamadılar. % 2,5 hane yeni yerleşim alanlarına yerleşebilmek için altınları kaynak olarak kullandıklarını belirtmiştir. % 14,6'sı daha önceki birikmiş paralarını kullanarak yeni yerlerine yerleştiklerini belirtmişlerdir. Arazi ve hayvan gibi birden çok kaynağını satıp yerleşenlerin oranı % 6,8 iken, birikmiş paralarını ve hayvanlarını satıp yerleşme için harcayanların oranı ise % 9,3'tür. Tabloda diğer olarak belirtilen % 32,6'lık oran, kullanılan kaynak değil, aksine satacak mal varlığı olup da satamayanların ve satacak bir kaynağa sahip olmayanların toplam oranı oluşturmaktadır. Satacak kaynağı olmayan hanelerin anlatmaya çalıştıkları ekonomik durumlarıyla ilgiliyken, toplam oranın 1/3'ünden daha fazla %11'e yakın hane ise, geldikleri yerlerde yok olmaya terk ettikleri arazi ve evlerini satamadıklarını, dahası göç sürecinde hayvanlarını bile dağda, bayırda bıraktıklarını ifade ederek, göçe hazırlıksız yakalandıklarını bu yüzden kaynaklarını satamadıklarını, geldikleri yerlere ulaştıramadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo-73: Şimdiki yaşam koşullarınız, Bostaniçi'ne gelmeden önceki yaşam koşullarına göre nasıl

Yaşam koşullarını karşılaştırma	Frekans	Yüzde
Daha iyi	77	37,6
Benzer sayılır	22	10,7
Daha kötü	106	51,7
Toplam	205	100,0

Bostaniçi Beldesi'ne zorunlu olarak gelip yerleşen hanelerin büyük çoğunluğu oturdukları mahalle ve belden memnun görünseler de, yaşam koşullarının öncekine göre daha kötü olduğunu belirtmektedirler. % 51,7'si önceki yaşamlarının bugüne nazaran daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Kırsal yaşam alanında tarım ve hayvancılıkla uğraşan ve yaşamını bu üretim ve tüketim tarzıyla anlamlandıran göçmen grubu şuan ki yaşam koşullarını daha kötü olarak değerlendirmektedir. Bunun nedenini, göç ettikleri mekânın hayvancılık ve tarım için uygun olmaması, dayanışma ve paylaşımlarından, beslenme alışkanlıklarına kadar birçok şeyin kentte değişmesi, işsiz ve parasız kalmalarına dayandırmaktadırlar. Yaşam standartlarının öncekine göre daha iyi olduğunu belirten hanelerin oranı % 37,6 olarak görünmektedir. % 10,7'si yaşam koşullarının pek de değişmediğini aynı kaldığını söyleyen hanelerdir.

Tablo-74: Nerede yaşamak isterdiniz

Yaşamak İstenen Yer	Frekans	Yüzde
Burada	112	54,6
Başka bir mahallede	53	25,9
Köyde	17	8,3
Başka bir kentte	23	11,2
Toplam	205	100,0

Belde sakinlerinin % 54,6'sı beldede yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. Tablo-73'deki yaşam alanlarıyla ilgili karşılaştırma sorusuna verilen yanıtlarla nerede yaşamak istersiniz sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında, beldedeki kötü yaşam koşullarına rağmen sakinlerin beldede yaşamak istemesinin

başta ekonomik olmak üzere birçok nedeni vardır. Ekonomik ve kültürel sermayeden yoksun aileler, yaşam alanlarından memnun olmasalar da yaşam alanlarını değiştirecek güçten yoksundurlar. Hanelerin % 46,4'ünün de belde dışında oturmak/yaşamak istediği görülmektedir. Bostaniçi'nde yaşamak istemeyen hanelerin bazıları Belde'nin olumsuz koşullarına rağmen, ekonomik durumlarından dolayı Belde'de yaşamaya mahkûm olduklarını “başka nerde, nasıl yaşarız” gibi ifadelerle anlatmaktadırlar. Beldenin kentte yakın, ucuz ve yakınlarıyla birlikte olmanın faydalarını vurgulamak isteyen haneler ise, Bostaniçi için “buralar cennet”, “biz burada mutluyuz” gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Ekonomik durum elverecek olsa hanelerin % 26'sı başka mahalleye yerleşmek istemektedirler. Köye dönmek isteyen ve çoğu orta yaşın üstündeki hane bireylerinin oranı % 8'dir. Çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu hane bireylerinden % 11,2' si ise başka kentte oturmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu gruptakiler genelde çalışmak amacıyla başka kentleri görmüş kişilerdir.

Tablo-75: Van'dan herhangi bir yere göç etmeyi düşünüyor musunuz?

Göç etme durumu	Frekans	Yüzde
Evet	50	24,4
Hayır	155	75,6
Toplam	205	100,0

Göç için son durağı Van olarak görenlerin çoğunlukta olduğunu yukarıdaki Tabloda da görmekteyiz. Göç etmeyi düşünenlerin oranı % 24,4 olarak görülmektedir. Bu düşüncenin kaynağı, diğer illerde yaşayan yakınların varlığı ve mevsimlik işçi olarak büyük kentlere gidip orada hem yaşayıp hem çalışmak isteyen aile reislerinin kararları olduğu söylenebilir. Göçle gelip beldede bir eve sahip olan hanelerin çoğu, hiçbir yere gidemeyeceklerini gitmeyi düşünseler dahi maddi güçlerinin buna imkân vermediğini ifade etmektedirler.

Göç öncesi belli bir düzeni olan haneler, göçle birlikte önceki yaşam alanına ait düzeni geldikleri yerde kurmaya çabalamışlardır. Göç ettikleri yerde önce başlarını sokacak bir gecekondu inşa edip içinde yaşamaya başlayan hanelerin

tandırdaki ekmek yapmaktan, hayvan beslemeye, sebze ve meyve yetiştirmekten giyinme tarzlarına kadar birçok eski yaşam pratiklerini devam ettirdikleri görülmektedir. Beldenin yerleşime açık boş arazileri, kentte yakın, ama kentten ayrı bir yaşam alanı olan bu yerleşim yeri, benzer pratikleri olan tüm göç nüfusuna elverişli bir ortam sunmuştur. Bütün bu pratikleri söz konusu belde sürdürmek mümkün olduğundan uzun yıllar belde de yaşayan hanelerin, kentte eklenilebilen çabalarının olmadığını görmekteyiz. Kent onlar için başka bir dünya bu yüzden yaşadıkları beldeyi köy olarak görmekte, öyle yaşamaktadırlar. Beldeye gelenlere “köyümüze hoş geldiniz” denmekte 21.077 nüfuslu beldenin koca bir göç köyü olduğu görülmektedir. Denebilir ki eski yaşam alanlarını kaybedenler, kendilerine her yerde küçük köylerden büyük köy inşa etmişlerdir.

Tablo-76: Mahallelere göre başka yere göç isteme durumu

Van'dan herhangi bir yere göç etmeyi düşünüyor musunuz?		Oturduğunuz mahallenin adı?				Toplam
		Esendere	Gündoğdu	Şafak	YalınErez	
Evet	Sayı	20	17	12	1	50
	%	40	34	24	2	100
Hayır	Sayı	64	46	21	24	155
	%	41,3	29,7	13,5	15,5	100
Toplam	Sayı	84	63	33	25	205
	%	41	30,7	16,1	12,2	100

Farklı mahallelerde yaşayan hanelerin geneli yaşadıkları yerlerden başka bir yere göç etmek istememektedirler. Yalınerez mahalle sakinleri içerisinde söz konusu yaşam alanından başka bir yere göç etmeyi düşünenlerin oranı % 2'dir. Bu oranın düşük olmasının nedeni, hanelerinin ekonomik durumu ve kendilerine ait olmayan evleri bırakmak istememelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo-77: Eski yaşantınızı özleyiyor musunuz?

Eski yaşantıya özlem	Frekans	Yüzde
Evet	139	67,8
Hayır	65	32,2
Toplam	205	100,0

Görüşülen kişilerin % 67,8'i eski yaşantılarını özlediklerini belirtmişlerdir. % 32,2'si ise buradaki yaşantının önceki koşullara göre daha iyi olduğunu söyleyerek, eski yaşamı özlemediklerini ifade etmişlerdir. Görüşülen kişiler arasında yaşı büyük olanların önceki yaşama olan özlemlerinin daha büyük olduğuna dikkat çekmek gerekir. Göç edilen zamanda çocuk olan fakat şimdi genç olanların ise, yaşamlarının büyük bir kısmını köyden daha büyük yerleşim yerlerinde geçirdiklerinden, eski yaşantıya dair çok şey hatırlayamadıklarından geçmiş özlemlerinin olmadığı görülmüştür. Köye geri dönüş projesiyle de, dönüş yapan hane bireylerinin genç olmadığı görülmüştür. Genellikle hane bireylerinden yaşamlarının büyük kısmını köyde geçiren orta yaş ve üstü kişiler ile köye dönmek zorunda kalanlar dönmüşlerdir. Köye olan özlem büyük olsa da kentte gelenlerin geri dönmesi için, köyleri cazip merkezler haline getirmenin yanı sıra kentte işsiz gezenlerin köyde üretim yapabilmesini sağlayacak büyük yatırımlı projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Hafızalarından göçün yüzü silinirse de yerleşilen yerden daha iyi imkânlarda yaşayabileceklerini gören hanelerin dönmek için nedenleri olmayacağı düşünülmektedir.

Tablo-78: Göçün yaşamınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

Göçün etkileri	Frekans	Yüzde
Can güvenliğimiz sağlandı	11	5,4
Refah seviyemiz arttı	26	12,7
Daha iyi sağlık imkânı bulduk	28	13,7
Çocuklarımız için daha iyi eğitim imkânı bulduk	34	16,6
Maddi ve manevi olarak yıprandık	102	49,8
Toplam	201	100,0

Hanelerin % 50'si yaşadıkları göç sürecinde ve sonrasında maddi ve manevi olarak yıprandıklarını göçün olumsuz sonucuna vurgu yaparak belirtmişlerdir.

Toplamda % 48,4'ü ise göçün olumlu sonuçlarına gönderme yapan hanelerdir. Bunların % 16,6'sı çocuklarının iyi eğitim imkânına kavuştuğunu, % 12,7'si refah seviyelerinin arttığını, % 13,7'si daha iyi sağlık imkânına kavuştuklarını, % 5,4'ü ise can güvenliklerinin sağlandığını belirtmişlerdir. % 2 si bu soruyu yanıtlamamışlardır. Beldeye göç eden haneler göçün pozitif ve negatif unsurlarına vurgu yaparak, içinde buldukları durumu özetlemişlerdir. Beldeye olan göçün çeşidi düşünüldüğünde, irade dışı yaşanan zorunlu göçün göç süreci ve sonrasında yaşanan olumsuz sonuçlar "maddi ve manevi olarak yıprandık" cümlesine sığmayacak boyutlardadır.

Tablo-79: Alış-verişinizi nereden yaparsınız?

Alış-veriş mekânı	Frekans	Yüzde
Mahalle bakkalından	57	27,8
Belde semt pazarından	44	21,5
Van kent merkezindeki toptancılardan	70	34,1
Van kent merkezindeki marketlerden	27	13,2
Diğer	7	3,4
Toplam	205	100,0

Hanelerin tüketim yerlerine baktığımızda, % 34,1'inin alış-verişlerini Van kent merkezindeki toptancılardan, % 27,8'i mahalle bakkallarından, % 21,5'i ise Belde'de son iki yıldır her pazartesi kurulan semt pazarından yapmaktadırlar. Eve alınan genelde ucuz gıda ve diğer ihtiyaçlar, genelde kentte dükkânı olan akraba ve tanıdıklardan toptan ve veresiye olarak alınmaktadır. Düzenli geliri olmayan haneler, yaptıkları alış-verişleri borç olarak alıp paraları olduğunda ödeme yaptıklarını belirtmektedirler. Hanelerin, % 28'i acil ihtiyaçları için en çok başvurdukları yerin mahalle bakkalı olduğunu belirtmişlerdir. 2 yıldır beldede kurulan semt pazarından alış-veriş yapanların çoğunluğunu semt pazarına yakın mahalle sakinleri oluşturmaktadır.

Tablo-80: Alış-veriş yaptığınız yerlerden veresiye alıyor musunuz?

Veresiye imkânı	Frekans	Yüzde
Evet	147	71,7
Hayır	58	28,3
Toplam	205	100,0

Hanelerin alış-veriş yaptıkları yerlerin kendilerine veresiye verdiklerini belirtenler % 71,7 iken, % 28'3'ünün veresiye alabilecekleri alış-veriş yerlerinin olmadığını tabloda görmekteyiz. Hanelerin alışveriş pratiğini veresiye imkânı sağlayan tanıdık/akraba dükkânı, mahalle bakkalı, semt pazarı gibi alış veriş mekânları belirlemektedir. Düzenli geliri olmayan hanelerin bu mekânlara yönelmesi kaçınılmazdır. Ancak borçlarını düzenli ödemekte zorlanan hanelerin belli bir süre sonra veresiye alma durumlarının da ortadan kaldığını belirtenler olmuştur.

Fotoğraf-8: Belde halkının semt pazarlarından önce en önemli tüketim yerleri olan mahalle bakkallarından biri.

5.3.3. Oturulan Konutla İlgili Bilgiler:

Oturulan konutun mülkiyet durumu, türü, niteliği, oda sayısı, büyüklüğü ve eklenti alanlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo-81: Oturduğunuz evin mülkiyet durumu

Ev mülkiyet durumu	Frekans	Yüzde
Kiracıyım	26	12,7
Ev sahibiyim	144	70,2
Kira ödemiyorum	35	17,1
Toplam	205	100,0

Göçmenlerin temel ihtiyaçlarından sonra en zaruri ihtiyacı barınmadır. Hanelerin göç ettikten sonra ellerindeki ekonomik sermayelerini öncelikle barınma ihtiyaçları için kullandıkları söylenebilir. Haneler, göç ettikleri yere yerleşebilmek ve bir düzen kurabilmek için kullandıkları ekonomik kaynaklarla sahip oldukları arazilere, ilk iş olarak bir ev inşa ettiklerini belirtmektedirler. Tabloda hanelerin % 70,2'sinin kendilerine ait bir evlerinin olduğunu görmekteyiz. % 17,1 oranında 35 hane, barınma sorunlarının akraba/tanıdık ve devlet yetkilileri tarafından çözüldüğünü belirtmektedir. Akrabalarının evlerinde ve devlet yetkililerinin kaynaklarıyla yapılan evlerde kira ödemeksizin yaşayan ailelerin olduğu görülmüştür. Bu hanelerden 25'i devlet tarafından kendileri için yaptırılan tapuları olmadığından söz konusu evleri kendilerine ait görmeyen hanelerdir. Geriye kalan 10 hane akrabalarının veya yakınlarının evlerinde kira ödeyecek güçleri olmadığından, kira ödemeksizin kalanlardır. Belde'de kiracı olarak kalan % 12,7 oranında hane vardır. Bu kiracıların da genelinin Bostaniçi'nde oturma nedeni, Van kent merkezine yakın mahallerdeki kiralık ev fiyatlarının yüksek oluşudur. Beldede daha az bir kira ödeyerek barınma sorunlarını çözmektedirler.

Tablo-82: Oturduğunuz ev size ait ise oturduğunuz eve sahip olma durumu

Ev sahipliği durumu	Frekans	Yüzde
Satın aldım	8	5,2
Kendi imkânlarımla yaptım	121	78,6
Devletin verdiği malzemelerle yaptım	15	9,7
Devlet yaptı bizi yerleştirdi	10	5,6
Toplam	154	100,0

Hanelerin % 78,6'sı satın aldıkları arazilere kendi olanaklarıyla evlerini inşa edenlerdir. Bostaniçi Beldesi'nde 25-30 yıl önce arazi fiyatlarının ucuz oluşu ev

sahipliği oranını artıran bir faktördür. Hanelerin % 9,7'si devletin verdiği malzemeyle evlerini yaptıklarını, % 5,6'sı devletin yaptırdığı evlere yerleştiklerini belirtmişlerdir.

Tablo-83: Evinizi kendiniz mi inşa ettiniz?

Evin ev sahipleri tarafından inşa durumu	Frekans	Yüzde
Evet	136	88,3
Hayır	18	11,7
Toplam	154	100,0

Ev sahibi olan haneler, evlerinin inşa sürecinde, ustaya, işçiye verilecek paralarının olmadığını, bu yüzden evlerini kendi çabalarıyla her yıl bir eksikliğini gidererek bitirdiklerini belirtmektedirler. Bu oran tabloda % 88,3 olarak görülmektedir. Göçle gelen ve sınırlı maddi olanağa sahip bu haneler kendi evlerinin ustası, işçisi olmuşlardır. Kendi yaptıkları evler, genellikle tek katlı, tek odalı, briket veya topraktan, sıvasız, tuvaleti ve banyosu dışarıda olan evlerdir. Yıllar içerisinde barınma alanlarını yenileyebilen hanelere rastlanılmıştır. Evlerin görünümü, ekonomik durumu resmeder niteliktedir. Yıllar içerisinde ekonomik olarak kendini toparlayabilen haneler, daha önce aldıkları arazilere yeni ve modern evler inşa edebilmişlerdir. Bu beceriyi edinebilenler, hem kendi barınma alanlarında hem de tanıdık/akraba evlerinde ücret karşılığı ustalık, kalıpcılık, sıvacılık gibi işler yapmışlardır. Evlerini kendileri inşa etmeyen çoğu hane, evin inşaat işini, bu işten anlayan akraba ve tanıdığına yaptırdıklarını beyan etmişlerdir. Bu hanelerin oranı da % 11,7'dir.

Fotoğraf-9: Göç ettikten sonra yaşadıkları gecekondu evlerinin yerine ‘terör ve terörden doğan zararların karşılanması’ yasası kapsamında, aldıkları tazminatlarla yıkıp yerine betonarme ev yapanlardan birinin beldeden görünümü.

Tablo-84: Evinizin yapımında tanıdık/akrabadan yardım durumu

Ev yapımında tanıdık / akraba yardım durumu	Frekans	Yüzde
Evet	65	44,5
Hayır	81	55,5
Toplam	146	100,0

Evlerini inşa ederken, inşaat işlerinden anlayan veya işçilik yapacak durumda olan tanıdık ve akrabalarından yardım alan hanelerin oranı % 44,5’dir. Aynı ve yakın göç tarihleriyle kentte gelen göçmen haneler, yeni alanlarında aile, akrabalık, hemşerilik bağlarına tutunarak, dayanışma içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Her türlü ihtiyaçlarında önce birbirlerine başvuran haneler için, tek dayanak bu yakın birlikteliklerdir. Bu birliktelikleri yürütebilenler birbirlerinden destek konusunda faydalanabilmekte, diğerleri bir şekilde bu dayanışma ve birliktelikten uzak kalmaktadır. Ev yapımında tanıdık ve akrabalarından yardım almayanlar ise % 55,5’tir.

Tablo-85: Oturulan konut türü

Konut türü	Frekans	Yüzde
Müstakil (tek katlı) ev	156	76,1
İki ya da üç katlı	48	23,4
Diğer	1	,5
Toplam	205	100,0

Tablo-64'de görüşme yapılan hanelerin, % 66,4'ünün evlerini kendi çabalarıyla inşa ettikleri görülmüştü. Hanelerin ekonomik koşullarıyla ilgili olan bu durum, inşa edilen evin biçimi ve ev için kullanılan malzemenin cinsi kadar oturulan konutun türüne kadar yansımış durumdadır. Evlerin % 76,1'si müstakil(tek katlı) evler olup, % 23,4'ü iki ya da üç katlı evlerdir. Yapılan mülakatlarda haneler barınabilmek için öncelikle derme-çatma bir ev inşa edip yaşamaya başladıklarını belirtmişlerdir. Tek katlı evlerin çoğu gecekondudur. Bu gecekondu sahiplerinden bazıları daha sonra evin eksiklerini zaman içerisinde giderdiklerini ya da toprak/kerpiç, briket evi yıkıp yerine betonarme ve hane bireylerine yetebilecek daha geniş genelde tek katlı ev yaptıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo-86: Oturulan konutun niteliği

Konut niteliği	Frekans	Yüzde
Betonarme	87	42,4
Toprak / kerpiç ev	115	56,1
Apartman Dairesi	2	1,0
Baraka	1	0,5
Toplam	205	100,0

Belde genelinde görülen konut tipi, tabloda da görüldüğü gibi % 56 oranında toprak/kerpiç evden oluşmaktadır. Bu yapıdaki evlerin çoğu müstakil (tek katlı) evlerdir. Konut için en ucuz malzeme toprak kerpiç olduğundan tercih edilmektedir. % 42,4 oranında hane, konut niteliğini betonarme olarak belirtmiştir.

Tablo-87: Evin salon dâhil oda sayısı

Oda sayısı	Frekans	Yüzde
1,00	1	,5
2,00	12	5,9
3,00	83	40,5
4,00	69	33,7
5,00	37	18,0
6,00	1	,5
7,00	2	1,0
Toplam	205	100,0

Genellikle çok nüfuslu olan hanelerin büyük ev tercihi yukarıdaki Tabloya yansımıştır. Oda sayısının fazla oluşu, evlerin plansız, plandan ziyade ailede yaşayan nüfusun ihtiyaçlarına göre yapıldığı alanda gözlenmiştir. Hanelerin % 40,5'i 3 odalı evlerde, % 33,7'si 4 odalı, % 18'i salon dâhil 5 odalı evlerde ikamet etmektedir. 2 odalı evlerde oturan hanelerin oranı % 5,9'dur. Toplamda % 90'dan fazla hanenin büyük evlerde yaşadığı görülmüştür. Alanda yapılan gözlemlerde büyük evlerin geniş aileleri barındırdığı ancak konut niteliğinin çok iyi olmadığı gözlenmiştir.

Tablo-88: Eviniz kaç m²'dir?

Evin büyüklüğü m ²	Frekans	Yüzde
20,00	1	,5
50-99	67	32,7
100-149	98	47,8
150-199	34	16,6
200,00	5	2,4
Toplam	205	100,0

Görüşülen kişilerin, büyük bir oranının oturdukları evlerin m² sini net olarak bilmedikleri alandaki görüşmelerde fark edilmiştir. Özellikle bayanların bu konuda bilgi veremedikleri söylenmelidir. Ancak evin büyüklüğü ve oda sayısı göz önünde bulundurularak yaklaşık bir sayı verilmiştir. Buna göre 20 m² tek odada kalan 1 kişi dışında, hanelerin % 32,7'si 50 ile 99, % 47,8'i 100 ile 149, % 16,6'sı 150-199, % 2,4'ü de 200 m² evlerde yaşamaktadırlar. Evlerin büyüklüğünü gösteren bu Tablo, toplamda % 65'inden fazla hanenin 100 ve üzeri m² bulan konutlarda yaşadıklarını göstermektedir.

Tablo-89: Evinizin dışındaki alanlar

Evinizin dışında olan alanlar	Frekans	Yüzde
WC dışarıda	28	13,7
Kiler dışarıda	1	0,5
Kiler, WC, banyo ve mutfak dışarıda	16	7,8
Kiler, WC, banyo ve mutfak içerde	160	78,0
Toplam	205	100,0

Çalışma alanında kentte göç eden ve ucuza arazi alıp, rastgele derme-çatma da olsa ev yapıp yerleşenlerin ilk başlarda konut içerisinde yer alması gereken tuvalet, banyo, mutfak ve kiler gibi alanları kırsalda olduğu gibi evin dışına yaptıkları görülürken, zamanla bu temel alanlar için, ev içinde yerler açılmakta ya da eve dâhil edildikleri öğrenilmiştir. Bu alanların evin içine taşınması, kentin konut özelliğinin yanı sıra kentin çeşitli insan gruplarını barındıran sınırları açık ve geniş ortamından da kaynaklanmaktadır. Kırsalda göze çarpmayan eve dâhil olmayan alanlar, kentte sayıları az olduğundan ve kentin konut yapılarına uymadığından dikkat çekmektedir. Beldeye yaklaşık 7-8 yıl evvel başka bir proje için veri toplamaya gittiğimizde evlerin çoğunun tuvalet, mutfak ve banyo gibi alanlarının evin dışında olduğunu görmüştük. Bugün yapılan gözlemlerde bu sayının çok düştüğünü görmekteyiz. Nitekim bu gözlem, toplanan verilerde de görülmektedir. Tabloda sadece tuvaleti dışarıda olan haneler % 13,7'lik bir oran oluşturmaktadır. Hanelerin % 7,8'inde tuvalet, banyo, mutfak ve kiler olmak üzere tüm alanların evin dışında olduğu görülmektedir. Kırsal yaşamın bir benzerini göç ettikleri kent mekânında sürdüren ve özellikle ekonomik nedenlerden ötürü kent konut tipine uygun evin içerisinde olması gereken mutfak, banyo, kiler ve tuvalet gibi zorunlu kullanım alanlarını konutuna dâhil edemeyen hanelerin bu konuda sıkıntılı oldukları görülmüştür.

Tablo-90: Evin dışında evin eklenti alanları

Evin eklentileri	Frekans	Yüzde
Ahır	5	2,5
Kümes	11	5,4
Tandırılık	44	21,5
Odunluk-Kömürlük	28	13,6
Ahır ve Tandırılık	11	5,4
Tandırılık ve Odunluk-kömürlük	25	12,2
Ahır, Kümes ve Tandırılık	5	2,4
Ahır, Tandırılık ve Odunluk-kömürlük	9	4,4
Kümes, Tandırılık ve Odunluk-kömürlük	7	3,4
Hepsi var	13	6,3
Evin dışında eklenti alanları yok	56	27,3
Toplam	205	100,0

Hanelerin % 27,3'ünde eklenti alanlarının hiçbiri yokken, hayvan besleyen, tandır yakan ve yakacakları için alan açanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi % 73'ünün bu alanlara sahip olduğu görülür. % 40'mın sadece ahır, kümes, tandırılık, odunluk-kömürlük gibi ev eklentilerinden sadece biri varken, bu alanlardan ikisine sahip olanlar % 18'e yakın, üçüne sahip olanlar % 10 iken, hepsine sahip olan % 6,3 hane vardır. Bazı ailelerin bir tek alanı hem tandırılık hem de odunluk olarak kullandığına da alanda rastlanmıştır.

Tablo-91: Oturduğunuz yerdeki altyapı sorunları

Altyapı sorunları	Frekans	Yüzde
Su	19	9,2
Elektrik	11	5,4
Kanalizasyon	15	7,3
Yollar	19	9,2
Temizlik	15	7,3
Su ve yol	30	14,6
Su, elektrik ve yol	15	7,3
Su, yol ve temizlik	21	10,2
Su, elektrik yol ve temizlik	20	9,7
Su, kanalizasyon, Yollar ve temizlik	10	4,9
Hepsi var	30	14,6
Toplam	205	100,0

Belde'nin bir alt yapı sorunu mevcuttur. Bazı sokakların kanalizasyon ve su sorunlarının henüz çözülmediği görülmüştür. Mahallerinin en önemli sorunu kanalizasyonun bile son iki yıl içinde bazı yerlere çekildiği hala çekilmeyen yerlerin olduğu araştırma esnasında görülmüştür. Bu yüzden Belde'de hala Fosseptik kuyuların varlığı dikkat çekmektedir. Bazı sokaklara özellikle yaz aylarında sabah 2 saat, akşam 2 saat olmak üzere sadece 4 saat su verilmektedir. Su sorununa dikkat çeken haneler ciddi su sıkıntısı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Altyapı sorunlarının tamamını yaşayan % 14,6 hane var. Sadece su sorunu yaşayan % 9,2, elektrik sorunu yaşayan % 5,4, kanalizasyonu olmayanlar % 7,3 yolları bozuk ve patika olanlar %9,2 çöp/temizlik sorunu yaşayanlar % 7,3 iken, birden fazla sorunu aynı anda yaşayanlarda görülmüştür. Su ve yol sorunu yaşayan % 14,6 su, elektrik ve yol sorunu yaşayan % 7,3, su, temizlik ve yol sorunu yaşayan haneler % 10,2'dir. Su, elektrik, yol ve temizlik sorunu yaşayan % 9,7; su, kanalizasyon, yol ve temizlik sorununu yaşadıklarını söyleyen % 4,9 hane mevcuttur.

Belde'de yapılan gözlemlerde, yolların ana caddeler dışında büyük oranda tamamlanmamış durumda olduğuna, hanelerin su kesintisi ve küçük rüzgâr, yağmur ve karda elektrik problemi yaşadıklarına tanıklık edilmiştir. Hala kanalizasyon sorunu tüm belde için çözülmemiş durumda, çöplerin her yerde düzenli toplanmadığı ve bazı sokaklarda yaşayanların çöplerini el arabalarıyla cadde başlarında ki çöplerin toplama yerlerine kadar taşıdıkları görülmüştür.

Tablo-92: Oturduğunuz mahallenin adı

Mahalle Adı	Frekans	Yüzde
Esendere	84	41,0
Gündoğdu	63	30,7
Şafak	33	16,1
YalınErez	25	12,2
Toplam	205	100,0

Örneklem, mahallelerde yaşayan hane sayılarına göre belirlenmiştir. Toplamda Beldede yer alan hanelerin %10'undan fazla hanede araştırma yürütülmüştür. 210 hane olan örneklemde 205'inde anket yapılabilmektedir. Beldenin en büyük ve beldenin merkezinde yer alan Esendere mahallesinde hane sayısının

fazla olması oradaki örnekleme haliyle büyütülmüştür. Örneklemin % 41'ini Esendere, % 30,7'sini diğer büyük mahalle olan Gündoğdu, % 16,1'ini Şafak, % 12,2'sini ise Yalımerez mahallesi oluşturmaktadır.

Tablo-93: Oturduğunuz caddenin adı

Cadde Adı	Frekans	Yüzde
Kurtuluş	35	17,1
Okul	25	12,2
Barış	30	14,6
Onur	15	7,3
Ertuş	15	7,3
Işıl Saygın	5	2,4
Toprakkale	5	2,4
Özgürlük	5	2,4
Demokrasi	15	7,3
Sihke	5	2,4
Hürriyet	40	19,5
Huzur	10	4,9
Toplam	205	100,0

Belde'nin toplam 14 caddesi vardır. Süphan ve Artos Caddesi yeni caddelerdir. Bu caddelerde yerleşim olmadığından söz konusu caddeler alan çalışmasına dâhil edilmemiştir. Barış ve Kurtuluş caddeleri iki mahallenin (Gündoğdu ve Esendere) ortak caddesidir. Bu yüzden yukarıdaki Tablo da görüldüğü gibi, bu caddelerin örnekleme yansıma düzeyi yüksek çıkmıştır. Beldenin büyük caddelerinden bir diğeri de, Gündoğdu mahallesinde yer alan ve mahallenin çoğu sokağını içinde barındıran Hürriyet caddesidir.

Beldede toplam 87 sokak var. Bu sokakların 48'inde çalışıldı. Örnekleme tüm caddeler yer aldığından, her bir caddenin cadde üzerlerinde yer alan haneler de örnekleme alınmıştır. Sokaklar dışında anket uygulanan cadde üzerlerindeki haneler % 21 olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.3.4. Hayattan Beklenti ve Memnuniyet Durumu:

Bu bölümde hanelerin evlerinden, oturdukları mahalle ve beldelerinden memnuniyet durumlarına dair bulguların yanı sıra şimdiki durumlarını değerlendirdiklerinde geleceklerini nasıl gördükleri ve yaşama dair beklentilerine yer verilmiştir.

Tablo-94: Oturulan evden memnu olma durumu:

Memnuniyet durumu	Frekans	Yüzde
Evet	128	62,4
Hayır	77	37,6
Toplam	205	100,0

Evlerin dar oluşu ve kullanım alanlarının dışarıda ve ya henüz evin inşaatın devam edişi gibi nedenlerden dolayı hanelerin % 37,6'sı evlerinden memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak Tabloda da görüldüğü gibi % 62,4 gibi bir memnuniyet durumu görülmektedir. Bu durum beldede yaşayan hanelerin yaşadıkları mekânlarından çok da şikâyetçi olmadıklarını göstermektedir.

Tablo-95: Oturulan mahalleden memnun olma durumu:

Memnuniyet durumu	Frekans	Yüzde
Evet	166	81,0
Hayır	39	19,0
Toplam	205	100,0

Hanelerin % 81'i oturdukları mahallenin altyapı, hizmet, ulaşım gibi sayılabilecek sorunlarına rağmen Bostaniçi Beldesi'nde yaşamaktan memnun görünmektedirler. Çünkü göç ettikleri yaşamın bir benzerini söz konusu mekanda kurabilmiş, genelde eş, dost, akraba ve tanıdıklarıyla bir arada artık alıştıkları bir mekanda yaşamanın doyumunu içerisinde oldukları gözlenmiştir.

Tablo-96: Oturulan belden memnun olma durumu

Memnuniyet durumu	Frekans	Yüzde
Evet	161	78,5
Hayır	44	21,5
Toplam	205	100,0

Hanelerin % 78,5'i oturdukları belden memnun olduklarını belirtirken, % 21,5'i de memnuniyetsizliklerini dile getirmiştir. Bazı hanelere belden memnun musunuz sorusu yöneltildiğinde, belde yöneticileri olan Belediye'nin ilk akla geldiği dikkat çekmiştir. Bostaniçi sakinleri için belde, Bostaniçi Belediye'sini ve çalışmalarını çağrıştırmaktadır. Oysaki var olan ankette belediye hizmetlerinden, başkanlık seçimlerinde kullandıkları oylardan ve belediye projelerinin başarı durumlarını ölçecek tek soru sorulmamıştır.

Tablo-97: Şimdiki durumu değerlendirdiğinizde geleceğe bakış açısı

Gelecek algısı	Frekans	Yüzde
Daha iyi olacak	98	47,8
Pek Değişmeyecek	27	13,2
Daha kötü olacak	80	39,0
Toplam	205	100,0

Yaşanan acılar ve çekilen zorluklara rağmen, hane bilgilerini aldığımız kişilerin çoğunun yaşama karşı umutlarını kaybetmediklerini tabloda görmekteyiz. Her şeye rağmen geleceğin daha iyi olacağına dair umutlarını yitirmeyen hanelerin varlığı % 47,8'lik gibi büyük bir oran oluşturmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi % 47,8'i geleceğe iyi bakmakta ve ya geleceği iyi görmekteyken, % 39'u geleceğin daha kötü olacağını düşünen, iyi umutlar beslemeyenler ki, bu hanelerin yaşamlarından umudun silinmesi, yoksulluğun artık sürdürülebilir bir gerçeklik olmadığını göstermektedir.

Tablo-98: Hayattan öncelikli olarak beklentiler

Hayattan Beklenti	Frekans	Yüzde
İyi bir iş	54	26,3
İyi bir ev	31	15,1
Çocukların iyi bir yerde okuması	51	24,9
Sağlıklı olmak	29	14,1
Başka bir kentte yaşamak	6	2,9
Mal-mülk sahibi olmak	8	3,9
İyi bir gelecek	11	5,4
Diğer	15	7,3
Toplam	205	100,0

İşsizliğin ve yoksulluğun yarattığı sorunlar karşısında kişilerin hayattan öncelikli beklentileri ekonomik bir faaliyet içerisinde olmak ve başta aileleri olmak üzere kendi yaşamlarını idame ettirebilmelerine olanak sağlayacak iyi bir iş bulmaktır. Eğitimin öneminin kentsel yaşamda anlaşıldığı, eğitim getirisinin iş ve meslek gibi imkânları yaratacağı gerçeğinin aileler tarafından biliniyor olma durumu göçle gelenler için bir değişim belirtisi olarak değerlendirilebilir. % 14'ü ise sağlıklı olmak, % 5'i iyi bir gelecek, % 4'ü mal-mülk sahibi olmak, % 3'ü başka kentte yaşamak, % 7'si ise, genellikle hacca gitme ve toplumsal barışa yönelik beklentilerini dile getiren hanelerdir.

Tablo-99: Kadın ve erkeklerin hayattan beklenti durumları

Hayattan öncelikli olarak beklentiniz nedir?		Cinsiyeti?		Toplam
		Erkek	Kadın	
İyi bir iş	Sayı	14	40	54
	%	25,9	74,1	100
İyi bir ev	Sayı	5	26	31
	%	16,1	83,9	100
Çocukların iyi bir yerde okuması	Sayı	17	34	51
	%	33,3	66,7	100
Sağlıklı olmak	Sayı	8	21	29
	%	27,6	72,4	100
Başka bir kentte yaşamak	Sayı	0	6	6
	%	0	100	100
Mal-mülk sahibi olmak	Sayı	5	3	8
	%	62,5	37,5	100
İyi bir gelecek	Sayı	5	6	11
	%	45,5	54,5	100
Diğer	Sayı	8	7	15
	%	53,3	46,7	100
Toplam	Sayı	62	143	205
	%	30,2	69,8	100

Tabloda, kadınların en yüksek beklentilerinin iyi bir iş olduğu görülmektedir. Ancak beklentilerinin kendileri için değil daha çok eşlerine yönelik olduğu yapılan mülakatlarda öğrenilmiştir. "Eşimin bir iş olsun başka bir şey istemem" diyen kadınlara rastlanılmıştır. Kadınların eşlerinden sonra beklentilerinin çocuklarına yönelik olduğu görülmektedir. Daha sonra iyi bir ev ve sağlık olmak istediklerini belirtmişlerdir. Kadınlar genellikle televizyondaki dizilerde gördükleri veya erkeklerinden duydukları başka kentlerde yaşamayı hayal etmektedirler. Erkeklerle ait en yüksek beklenti önce çocuklarının eğitimi konusunda sonra kendileri için iyi bir iş ve sağlıklı olmak olduğu görülmektedir. Mal- mülk sahibi olmak ve iyi bir gelecek beklentilerinin de kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Türkiye'nin 1980 sonrası başlayan zorunlu göç sorunu, etkileri zaman geçtikçe çeşitlenerek artan, sadece zorunlu göç mağdurlarını değil, göç alan ve veren illerin genel nüfusunu, bu illerin sosyo-ekonomik ve kültürel dokusunu ve dolaylı olarak ülkenin bütününe etkileyen bir olgu olmuştur. Göç sonrası ağır bir yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşamaya devam eden zorunlu göç mağdurlarının geniş bir yelpaze oluşturan yasal, sosyal, eğitim, siyasi ve sağlık sorunları bulunmaktadır.

Türkiye'de zorunlu göç, sadece göç veren doğu ve güneydoğu illerini değil, ülkenin bütününe etkileyen toplumsal bir harekettir. Ülkenin batısındaki metropol kentlere doğru gerçekleşen göçler sonucu kentler nüfus olarak büyürken, hayatlarını dayadıkları tarımsal ekonomiden uzak, kentsel ekonomiye eklenmek için gerekli becerilerden yoksun olan bu gruplar, göçle geldikleri yerde ayakta kalma mücadelesinde pek çok problemle karşılaşmaktadırlar. Bu gruplar, kentlerin gecekondulu mahallerinde ya da yerleşim alanı olan ilçelerde genellikle tanıdıklarının yanında yaşamlarını sürdürmek ve genellikle geçici işlerde çalışmaktadırlar. Tanıdık, akraba, hemşeri gibi yakın ilişkilerin gücüyle kentte uyum sağlama ve kentte dahil olma sürecinin sancılarını uzun bir süre çekmektedirler. Söz konusu nüfusun varlığı, kentlerde yaşanmakta olan yoksulluktan farklı yeni yoksulluk izahlarını gerektirmekte, işsizlik ve kentlerdeki altyapı yetersizliği gibi sorunların da artmasına yol açmıştır.

Araştırmalar yalnızca kişinin yaşadığı olumsuzluklara odaklanmamalı, bu olumsuzluklar karşısında geliştirilen stratejiler ve çözüm yollarını da içermelidir. Zorunlu göç sorununun ortaya çıkmasının üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen, devletin çözüm ve rehabilitasyona yönelik attığı adımlar son derece geç kalınmış ve yetersiz görülmektedir. Özel olarak zorunlu göç mağdurları için geliştirilen yasa ve politikalar, 1999'dan bu yana yürürlükte olan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) ile 2004 tarihli 5233 sayılı "Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun" (Tazminat Yasası) ile sınırlıdır. Bu uygulamalar son derece geç kalınmış, yetersiz ve uygulamada sorunlu olsalar da, zorunlu göç mağdurlarının sahip oldukları hakların farkında

olmaları ve bunları talep etmeleri, ideal olan vatandaşlık pratiğinin yerleşmesi açısından önemlidir. Öte yandan, Türkiye nüfusunun geneline yönelik düzenlenmiş, zorunlu göç mağdurlarının da yararlanabileceği bir dizi temel sosyal hizmet bulunmaktadır. İçerik ve uygulama açısından sorunlu olmalarına rağmen bu hizmetlerin bilinmeleri ve talep edilmeleri, yine vatandaşlık bilincinin gelişmesi açısından önemlidir (TESEV, 2008: 20). Yaşlılık ve Özürlü Aylığı, İşsizlik Sigortası, Doğrudan Gelir Desteği, Yeşil Kart, Şartlı Nakit Transferi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından sağlanan diğer yardımlar, genel nüfusa yönelik sosyal yardım hizmetleridir. Diğer yandan, KDRP altında belirlenen 14 il sınırları içerisindeki köylere geri dönüşler için verilen aynı yardımlar ile Tazminat Yasası kapsamında, ülke genelinde yapılan başvurulara ödenen tazminatlar, sadece zorunlu göç mağdurlarına yönelik özel uygulamalar olduğunun altını çizen (TESEV, 2008: 20) bu uygulamaların artırılması ve duyurulmasının altını çizmekte, görülmeyeni görünür kılma noktasında dikkatleri sorunlu konuya çekmektedirler.

Yoksulluk olgusu günümüzde çok boyutlu ve evrensel bir problemdir. Temelde az gelişmişlik sorunu olan yoksulluk, gelişmiş ülkelerde de varlığını sürdürmektedir. Ekonomik ya da sosyal boyutlu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yeryüzünde oldukça geniş bir coğrafya üzerinde görülen, henüz bütün boyutlarıyla tam olarak incelenmemiş olan yoksulluk sorunu daha uzun bir zaman dünya gündeminde kalmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Yoksulluk Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Türkiye kişi başına düşen milli gelir açısından dünyanın orta sıralarındaki ülkelerinden biridir. 2009'un son çeyreğinde büyüme gösteren ülke ekonomisiyle kişi başına düşen milli gelirden artış görülse de yoksulluğun sürdürülebilirliğinin dahi güç olduğu toplumsal sorunlarda açığa çıkmaktadır. Milli gelir bölüşümündeki dengesizlik sayıca fazla olan yoksul nüfusun milli gelirden çok az pay almasına neden olmuştur. Ülkenin her yerinde yoksul sayısı hızla artmaktadır. Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, işsizlik, yoksulluk ve açlık sınırında yaşayan gruplar için ciddi politikaların yokluğu yoksulluğu daha şiddetli bir boyuta taşımakta yoksulu kendi haline terk etmektedir.

Yoksulluk olgusuna her geçen gün dallanıp budaklanan yeni olgular eklenmektedir. Var olan durumu tanımlamak için üretilen yeni kavramlar, yoksulluk olgusunu genişletip, olgunun gerçekliğini göz önüne sermektedir. Tanımlayanlar ve tanımlananlar açısından zincirleme olarak birbirini besleyenler dışında, yine insan eliyle yaratılmış her türlü eşitsizlik toplumların üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Daha çok yoksulluğun görüldüğü kent mekânlarında kent yoksullarından söz ederken bunlara bir de kentin yeni yoksulları eklenmiştir.

Kent yoksulluğu, yoksulluğun kent mekânında görünen yüzüdür. Yoksulluğun genel toplumsal görümleri içerisinde yer alan kent yoksulluğunu, toplum bünyesinde barındıran birçok ülke için yoksulluğu yaratan temel sebeplerden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Yoksulluğu tanımlarken bunu salt kentsel mekân olarak sınırlandırmak da yanlıştır. Yoksulluk ya da yoksunluk kır ve kentte ayrı tanımlanmasına karşın birbirinden ayrı olgular değildir; karşılıklı olarak birbirini doğuran, etkileyen toplumsal ve ekonomik olgulardır. Yoksulluk, ister kırsal ister kentsel biçimde görülsün mücadele edilmesi gereken birçok bileşeni olan sosyal ve ekonomik hadise olarak karşımızda durmaktadır. Ancak denebilir ki kentsel mekânlardaki sosyolojik gerçeklik yoksulluk olgusunu derinleştirmektedir.

Kapitalizmin 1970'lerdeki ekonomik krizin aşılması doğrultusunda dünya ölçeğinde gündeme gelen yapısal değişimler, kentlerdeki sosyo-mekânsal eşitsizliklerin artmasına yol açarken yoksulluk olgusuna yeni bir içerik kazandırmıştır. Bununla yoksulluğun hem daha geniş toplumsal kesimleri etkilemesi hem de daha kalıcı niteliğe sahip olması bakımından 'yeni' olarak nitelendirilmektedir. Bugün yaşanan yoksulluk, geçmişten farklı olarak sadece yeni göç edenleri değil, toplumun daha geniş bir kesimini etkisi altına alarak sürekli bir biçimde yaygınlaşan 'yeni kentsel yoksulluk' olarak kavramlaştırılmaktadır.

Türkiye'de yetersiz ve eksik sosyal güvenlik yapıları, zayıflayan cemaatçi dayanışma ağları, bir türlü kurumlaşmayan sivil örgütleri bağlamında yeni kentsel yoksulluğu püskürtücü imkânları da hızla kaybetmektedir. Batı ülkelerinde de durum, yerleşik, kurumlaşmış örgütsel yapılara ve güçlü bir refah devleti mirasına sahip olmalarına rağmen, 'yeni yoksulluk' giderek genişlemekte, hatta "çalışan

yoksullar” olarak tabir edebileceğimiz yeni yoksul kesimlerde ortaya çıkmaktadır. Belki de dünya genelinde sorunun boyutu ne olursa olsun yeterince tahlil edilmemekte ya da konulan teşhisin yeteceği düşünülmediğinden bu sorunu tedavi edecek mekanizmalar devreye sokulmamakta veya aslında görünenin arkasındaki bir güç sorunun her halükarda yaşaması gerektiğini düşünüp sorunu beslemektedir. Yapılacak tartışmalar bu sorunu yaşayanları görerek, yaşamlarına tanık olarak yapılırsa sanırım daha anlamlı ve öğretici olacaktır.

Günümüzde yoksulluğun bütün biçimlerinin varlığını haklı kılacak hiçbir gerekçe yoktur. Çünkü insanlığın geliştirdiği maddi birikimin yanı sıra bilgi ve deneyim birikimi de yoksulluğun olmadığı bir dünya yaratmaya elverişlidir. Yoksulluk salt istatistiksel bir gerçek bir sayı gibi algılanmamalı, yoksulluğun dramatik somut yüzünün her şeyden önce insani bir sorun olduğu unutulmamalıdır.

Van’da kırdan kentte yönelik göçlerin hızlanması 1980 sonrasına rastlamaktadır. Çatışma ortamının yarattığı güvensizlik ve ekonomik dengenin bozulması, yörenin kırsal alanını tamamen itici hale getirmiştir. Kırsal alanı terk eden insanların Doğu bölgesi içerisinde en çok tercih ettiği kentlerden biri de Van olmuştur (Deniz & Etlan, 2009: 472). Hakkâri, Siirt, Bitlis ve Van’ın kendi kırsalından gelerek Van kentinin kenar mahallerine yerleşen göçmen nüfus, kentin var olan altyapı sorunlarına yenisi eklemekle kalmamış aynı zamanda kentte pek çok sosyo-kültürel ve ekonomik sorunun da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Göçle birlikte kendi kültürel değerlerini de kentte taşıyan nüfus yaşadıkları gecekondularda kırsal karakterlerinden çok da uzaklaşmayarak hem geldikleri yeri kendilerine göre değiştirip dönüştürerek hem de değişmeye az da olsa eğilim göstermek durumunda oldukları gerçeğiyle yüz yüze kalmışlardır.

Akşit’in yaptığı tespite bakıldığında: “Son 15-20 yılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşanan yapısal dönüşümler sonucunda ortaya çıkan göçler ve bu göçlerin başlattığı kültürel-etnik kimlik ile ilgili bütünleşme ve ayrımlaşma dinamikleri önümüzdeki 20 yılın kültürel, siyasal ve ideolojik gündemini oluşturacaktır” (1998: 30) oldukça haklı olduğu görülmektedir. Bugün ilk on yılından

fazlasını geride bırakan bu tahmin ülke gündemi düşünülduğünde yerinde bulunacaktır.

Bu çalışma göç ve yoksulluk ilişkisi bağlamında göçün yarattığı toplumsal sorunların Bostaniçi Beldesinde incelemesini konu edinmektedir. Bu doğrultuda alandan toplanan veriler ışığında, şu bulgulara rastlanılmıştır.

Bostaniçi Beldesi'nde; hanelerin % 57'sinde toplam nüfus 6–10 arasındadır. Yine hanelerin % 60'ında çocuk sayısı 4–8 arasında değişmektedir.

Hanelerde yaşayan kadın ve erkeklerin % 70'i zorunlu eğitimden yoksun ayrıca hanelerde yaşayan kadınların % 60'i okur-yazar değildir.

Hanelerde yaşayan kadınların % 92'si herhangi bir ekonomik faaliyette bulunmamaktadır. Hanelerde yaşayan erkeklerin % 30'u işsiz, % 40'dan fazlası da geçici ve enformel işlerde çalışmaktadır.

Hanelerin % 55'in düzenli bir geliri yoktur. Hanelerin % 72'si Yeşil kart sahibidir. % 62'si Valilik, Belediye ve vakıflardan yardım almaktadır. % 87'si yakacak yardımı almakta, %85'i ihtiyacı olan ekmeği kendi pişirmekte, % 62'si meyve ve sebze yetiştirmektedir.

Hanelerin % 55'i gelir durumlarının göç ettikten sonra gerilediğini belirtmişlerdir. % 45'i ise göç etmeden önce daha iyi beslendiklerini ifade etmektedirler.

Hanelerin % 78'i kırsal alanlardan göç etmiştir. Göçle gelenlerin % 73'ü Van'a bağlı ilçe, köy ve mezralardan gelmiştir. Gelenlerin % 38'i göç ettikleri yere hiç gitmemektedir.

Hanelerin % 75'inden fazlasının Van'a veya Bostaniçi'ne göç tarihi 1990 sonrasına rastlamaktadır. Hanelerin % 63'ü zorunlu göçle gelenlerdir. Hanelerin % 74'ü toplu halde göç ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bulguların yanı sıra Bostaniçi

Belde'si, göçle gelenlerin % 60'ının ilk yerleşim yeri olurken, göç edenlerin % 72'si geldikleri yerlere yerleşme konusunda yardım alamadıklarını da belirtmişlerdir.

% 78'i oturduğu belde'den memnun hanelerdir. 75'i yaşadıkları mekândan ayrılmanın mümkün olmadığını düşünmekte, % 56'sı geldikleri yeni mekânda eski yaşantılarına benzer bir yaşam oluşturduklarını belirtmişlerdir.

Göçün yoğun olarak yaşanmasıyla artan nüfus hareketinin, çoğu zaman varılan yerde sosyo-mekânsal yapı bozumu yarattığı görülmektedir. Göç eden kitlelerin, ihtiyaçları olan iş, konut, eğitim ve diğer kentsel hizmetlerden düşük düzeyde yararlanabildikleri mekânları tercih etme zorunlulukları, kentlerin çehresini değiştirirken, kent içinde, ancak kentle bütünleşemeyen ayrı mekânlarda yaşanan sorunları da gündeme getirmektedir. Bostaniçi Beldesi, aldığı ve kaldıramadığı yoğun göç nüfusuyla Van kentinin adeta görünmeyen yüzüdür. Sorunlar diyarı bu mekân, aynı zamanda göçle gelenlerin kolay kolay vazgeçemedikleri bir yaşam alanı haline gelmiştir. Yaşamsal problemlerine karşı geliştirdikleri stratejilerle ayakta kalmaya çalışan belde sakinlerinin en önemli sorunu onları çevreleyen yoksulluklarıdır.

Bostaniçi Beldesinde yaşayan insanların, göç ve yoksulluğun gölgesindeki yaşamları büyük kentlerin göçmen mahallelerinin gerçekliklerine değinen çalışmaların yanı sıra, büyük kent deneyiminden yoksun, zorunlu göç süreciyle kentte gelen köylü göçmenlerin küçük kentlerin belli alanlarına olan göçüne ve göç edenlerin deneyimlerinin farklı süreçler doğurduğu gerçeğine iyi bir örnek oluşturacağı söylenebilir.

Son olarak saha çalışmasıyla tanıdığımız Bostaniçi Beldesi, belde halkı ve yetkililerle yapılan görüşmeler ve gözlemlerimiz neticesinde, geçici yardımlarla yoksulluğun kaldırılmayacak ağırlıkta oluşudur. Van kentine fiziksel olarak yakın olan belde, sosyolojik açıdan kentin çeperinde kalmaktadır. "Çeper yoksullarının" göç sonrası yaşamlarına bakıldığında, istihdam durumlarından, yaşam alanına, eğitim durumlarından sağlığa kadar birçok sorunla bir arada yaşadıkları görülmektedir.

Bostaniçi Belediye çalışanlarının daha çok yurtdışı bağlantılı projelerden gelen kaynaklar ve kendi kaynaklarıyla nüfusu bugün 21.000'in üzerinde olan belde halkının sorunlarını çözmekte zorlandıkları görülmektedir. Ekonomik problemlerden kaynaklı nedenlerden ötürü hizmetlerin yetersizliği gündeme gelmektedir. Bu çalışmayla belde gerçekliğinin görülüp, bu konuda her türlü çalışma ve desteğin ilgili kurum, kuruluş, dernek, vakıflar ve araştırmacılar gibi örgütlenmelerin sorumluluğuna dâhil edilmesi beklenmektedir.

KAYNAKLAR

Açıklan, O. “Nüfus Hareketleri ve Yaşam Standartları: Van Örneği”, Yayınlanmamış çalışma, 2005.

Aile Şurası Erişim: [http// www. Denizfeneri.com.tr](http://www.Denizfeneri.com.tr). 2004.

A. Bilgili, F. Aydoğan ve C.Güngör. “Doğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği”. *2.Ulusal Sosyoloji Kongresi. Toplum ve Göç*. T.C. Başbakanlık D.İ.E. 1996.

Akgür, Z. Gökçe, *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kentte Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlikler (1970-1993)*, İl Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara, 1997.

Aktan, C. Can.”Yoksulluk Sorunun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”. *Yoksulluk Sempozyumu I.cilt*. 2003, s. 148–160.

Akşit, B. “İçgöçlerin Nesnel Ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy tarafından Bir Bakış”, *Türkiye’de İçgöç*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 22-37.

Alpar, İ. ve Yener, S. *Gecekondu Araştırması*, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Planlama Dairesi: Ankara, 1991.

Altuğ, F. “Arafta Kalmışlık Olarak Yoksulluk: Latife Tekin’in Minör Edebiyatı”. <http://www.kirkiki.net/2003>.

Arslan, A. “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Biçiminde Bir Kesit: Van’daki Dere Kenarları”, *Van Dosyası; Teknolojik Afet Zorunlu Göç, Yoksulluk, Mimarlık*. TMMOB Yayınları: Ankara, 1998.

Aytaç, Ömer ve Akdemir, İlhan, Oğuz, “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”. *Yoksulluk Sempozyumu II. Cilt*. İstanbul, 2003, s. 50-78.

Avcı, Nazmi. “Yükselen Bir Değer(!) Olarak Yoksulluk ve Türkiye”. *Yoksulluk Sempozyumu I. Cilt*, İstanbul, 2003, s. 122–134.

Bal, Hüseyin. *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi: Isparta, 2006.

Bauman, Zygmunt. *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. Sarmal Yayınları: İstanbul. 1999.

Bayhan, Vehbi, “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”. *Toplum ve Göç*, DİE. Matbaası: Ankara, 1997, s. 178-193.

Bektaş, B., Yankaya, U. “Kentsel Yoksulluk, Eşitsizlikler ve Gerilimler”. *Posta Antikapitalist Gazetesi*. 2003.

Bilgili, A., Aydoğan, F., Güngör, C. “Doğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği”, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç*, Mersin, 1996.

Bora, A., Can, K., Çiğdem, A., Erdoğan, N., Ocak, E., Şen M., Erdoğan, Necmi, *Yoksulluk Halleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri.*, Edt: Necmi Erdoğan I. Baskı., İletişim Yayınları: İstanbul, 2007.

Bozkurt, N. *Denizi Kurutmak, Düünden Bugüne Zorunlu Göç ve İskân Politikası*, Belge Yayınları: İstanbul, 2000.

Buğra A., *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika.*, İletişim Yayınları: İstanbul, 2008.

Bruinessen, Martin V., *Kürdistan Üzerine Yazılar*, Çeviren: Levent Kafadar/ Bülent Peker/ Selda Somuncuoğlu/ Halil Turansal/ Leyla Keskiner/ Nevzat Kıraç., İletişim Yayınları: İstanbul, 2002.

Can, Y., “Yoksulluğun Yeniden Üretildiği Mekânlar Olarak Kentler”. *Yoksulluk Sempozyumu II. Cilt*. Deniz Feneri Yayınları: İstanbul, 2003, s. 78-90.

Cebeci, Ö. Faruk ve Çakılcıoğlu, M. “Kent Planları ve Kent Yoksulluğunu Önlemede Bir Araç olarak Kullanılabilir mi?” <http://www.kentli.org/makale/yoksul.htm>. 2002.

Çukurçayır, M.Akif. Kentler ve Tutunamayanlar. www.worldbank.org, 2003.

Demir, H. Namık. “Sosyal Yardım Hizmetleri ‘Sosyalizasyonu’: Van Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) Örneği”. *Van YYÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2001.

Demirci, E. Yaşar. “Yoksulluğun Tüketilmesi”. *Yoksulluk Sempozyumu I.cilt*, İstanbul, 2003, s. 14-22.

Deniz, O., Etlan, E. “Kırdan Kentte Göç Ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi.*, Cilt:6. 2009, Sayı: 2

DİE, *İstatistik Göstergeler*, Ankara, 1996.

Dinçer, İ., Enlil, Z. “Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası-İstanbul”, *Yoksulluk Kent Yoksulluğu ve Planlama; Dünya Şehircilik Günü 26.Kolokyumu*, Ankara, 6-8. Kasım.2002, *Yoksulluk Kent Yoksulluğu ve Planlama içinde*, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2002, s. 415-424.

Dumanlı, Recep. *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*. DTP: Ankara, 1996.

Ecerel, Tanyel. *Kentsel Yoksulluk ve Su*. TESEV Yayınları: Ankara, 2002.

Enlil, Z. M., Dinçer, İ. “İstanbul’un Kültürel Peyzajı: Uzlaşma ve Çatışma Mekanları, 3. Binyılda Kentler: Küreselleşme, Mekan, Planlama”, *8-10 Kasım Dünya Kentçilik Günü 23. Kolokyum kitabı içinde*. Yayıma hazırlaya: İclal Dinçer, İstanbul,1999.

Erdem, Kemal. “Kapitalizm ve Açlık”. *Gündem Gazetesi*.12 Eylül 2002.

Erder, S., “Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları”, *Toplum ve Bilim*. Sayı 66, 1995, s. 106-118.

Erder, S., *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İletişim Yayınları: İstanbul, 1996.

Erder, S., *Kentsel Gerilim*, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları: Ankara, 1997.

Erder, S., “Köysüz ‘Köylü’ Göçü”, *Görüş*, 34: 17-21. 1998.

Erman, T., “Kentli Olmak ya da Köylü Kalmak: Kentteki Kır Göçmeninin Kendini tanımlaması Olayı”. *Toplum ve Göç*, DİE. Matbaası: Ankara. 1997, s. 303-308.

Erman, T., “Göç Olgusunda Kalitatif Yöntem Olarak Etnografik Araştırma: Bir Gecekondu Araştırmasının Düşündürdükleri”, *Türkiye’de İçgöç*, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, 1998.

Ersoy, Melih, *Göç ve Kentsel Bütünleşme*, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Ankara, 1985.

Ersoy, M., Şengül T., *Kentte Göç ve Yoksulluk Diyarbakır Örneği.*, ODTÜ Kentsel Politika Planlanması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı No:6., Ankara, 2002.

Giddens, Antony., *Sosyoloji Eleştirel Bir Giriş*, (Çev: Ruhi Esengün & İsmail Öğretir), İhtar Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Göç-Der., *Research and Solution Report on the Socio-Economic and Socio-Cultural Conditions of the Kurdish Citizens Living in the Turkish Republic Who are Forcibly Displaced Due to Armed Conflict and Tension Politics; The Problems They Encountered Due to Migration and Their Tendencies to Return Back to the Villages*. Istanbul: 2002, p.242.

Gökçe, B., *Gecekondu Gençliği*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara, 1971.

Göktürk, A. “Zorunlu Göç ve Bir Kent: Diyarbakır”, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, (*Toplum ve Göç*), Sosyoloji Derneği: Ankara, 1996.

Gül H., Gül Sallan S., “Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam”. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Der. Nurgün Oktik, 2008, s. 361-397.

Güler, M., “Gecekonduların Mutlu Çocukları” *I.İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, İstanbul Çocukları Vakfı: İstanbul, 1999.

Gürses, D., “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”., *Balıkesir Üni. SBD. Cilt 17 Sayı 1*. 2007, s. 59-74.

Gündüz, M., Yetim, N. “Terör ve Göç” *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, (Toplum ve Göç)*, Sosyoloji Derneği., Ankara, 1996.

HÜNEE, Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (TGYONA), Ankara, 2006. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/index.html>.

Işık O., Pınarcıoğlu, M., *Nöbetleşe Yoksulluk*, İletişim Yayınları: İstanbul, 2003.

İçduygu A., Sirkeci İ., “Son Elli Yılda, Türkiye’yi Değiştiren Göç.” *75 Yılda Köylerden Şehirlere*., Edt: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul,1999.

İçduygu, A., Ünalın, “Türkiye’de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, *Türkiye’de İçgöç*, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul,1998.

İlkkaracan P., “Doğu Anadolu’da Kadın ve Aile”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, 1998.

İlkkaracan, İ., İlkkaracan, P., “1990’lar Türkiye’sinde Kadın ve Göç”, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Edt: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, 1999, s. 305-322.

Kalafat, Yaşar. *İran Türklüğü - Jeokültürel Boyut-*. Yeditepe Yayınları: İstanbul, 2005.

Kalaycıoğlu, S. Ve Rittersberger- Tılıç, H. “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Baş etme Stratejileri”. *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Edt: A. Alpay Dikmen. İmaj Yayınları: Ankara, 2001, s. 197–243.

Karataş, Kasım., “Bir sosyal hizmet yaklaşımı”. *Yoksulluk Sempozyumu I. Cilt, İstanbul*, 2003, s. 90–104.

Karen Seccombe, Beating the Odds, Versus, Changing the Odds: Poverty, Resilience and Family Policy ,*Journal of Marriage and Family*, Vol.64, Issues 2, p.384. May. 2002.

Karpat, Kemal H., *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*, Cambridge, Cambridge University Press., 1976.

Karpat, Kemal H., *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*. (çev. Abdülkerim Sönmez). İmge Yayınları: Ankara ,2003.

Karpat, Kemal H., *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. Timaş Yay: İstanbul, 2003.

Kartal, S. Kemal., *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentlileşme*. Adım Yayınları: İstanbul, 1992.

Kasım, Karaman., “Türkiye’de Kentleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu”., *Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları.*, Sayı 4, 2003, s. 108-117.

Kaygalak, Sevilay. Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması. *Praksis* (2), 2001, s. 124–172.

Kaygalak, Sevilay. *Kentin Mültecileri*, Dipnot yayınları: Ankara, 2009.

Keleş, Ruşen., "Türkiye'de Şehirleşme Eğilimleri", *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi Cilt 25*, Sayı: 4, Aralık, Ankara, 1970, s. 41-83.

Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi: Ankara, 1990.

Keleş, Ruşen, *Kent bilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi: Ankara, 1998.

Keleş, Ruşen. *Kentleşme ve Konut Politikası*, A. Ü. S.B. F. Yayınları: Ankara, 1984.

Kerem, Zeynep., “Gecekondulaşmaya Çözüm Önerileri”, *Göç Kent ve Gecekondu* s: 131-139., Der: Yüksel Y. Dülgeroğlu, Kerem Z., Birsen Yayınevi: İstanbul, 1998.

Keyder, Ç., Buğra, A., *Sosyal Politika Yazıları.*, İletişim Yayınları: İstanbul, 2008.

Kızılçelik Sezgin., *Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası*, Anı Yayıncılık: Ankara, 2004.

Körükmez, Nilüfer, “Kent Yoksulluğu ve Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini”. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları İçinde* (207–244). Der: Nurgün Oktik. 2008.

Kurban D., Yüksek D., Çelik A. Betül, Ünal T., ve Aker, A. Tamer (2006) *Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*. Yayına Hazırlayanlar: Elif Kalaycıoğlu, Elif Ege., I. Baskı. TESEV Yay. İst. Mahçupyan, Etyen, Kurban Dilek, Pınar, Ö. Süren, A. Tamer, Aker., Zorunlu göç Mağdurlarına Destek, Hizmet ve Yardım Veren Kişi ve Kuruluşlar İçin Yol Gösterici Klavuz., Yayına Hazırlayan: Serkan yol açan, TESEV Yayınları. www. tesev.org. tr. 2008.

Marshall, Gordon., *Sosyoloji Sözlüğü*. Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara., 2005.

Ocak, E. “Yoksulun Evi” Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri (Edt: N. Erdoğan) Demokrasi Kitaplığı Yayınları: İstanbul, 2002.

Oktik, N., “Köyün İticiliği-Kentin Çekiciliği”, *II. Sosyoloji Kongresi (Toplum ve Göç)*, Mersin, 1996.

Oktik, Nurgün., “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. Der: Nurgün Oktik. 2008: s. 21–56.

Onat, Ü., “Yoksulluk ve Sosyal Hizmet”. *Yoksulluk sempozyumu II. cilt: Deniz Feneri Yayınları: İstanbul, 2003, s. 8–22.*

Özcan Y., Z.,(1998), “İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar”. *Türkiye’de İçgöç*, Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s. 78-90.

Özer, İ., *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi: Bursa, 2004.

Özey, R., “Yoksulluk Coğrafyası”. *Yoksulluk Sempozyumu I.cilt: Deniz Feneri Yayınları: İstanbul, 2003, s.134–148.*

Özgen, H. Neşe. *Kentte Yeni Yoksulluk ve Günlük Hayat Ütopyaları*. Yayınlanmamış Proje: İzmir, 2000.

Peker, Mümtaz, “Türkiye’de İç Göçün Değişen Yapısı”, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Edt: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul, 1999.

Sevim, Ö., Y. *Terör Nedeniyle Elazığ’a Göç Edenlerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2000.

Sezal, İhsan., *Şehirleşme*, Ağaç Yayıncılık: İstanbul, 1992.

Sezal, İhsan., “Göçler ve Kentleşemeyen Kentler”, *Toplum ve Göç*, DİE. Matbaası: Ankara, 1997, s. 147-151.

Sevgi, Cezmi, “Hızlı Kentleşmenin Fiziki Mekâna Yansımasıyla Ortaya Çıkan Sorunlar: İzmir Örneği”. *Göç Kent ve Gecekondu*, Der: Yüksel Y. Dülgeroğlu, Kerem Z.,Birsen Yayınevi: İstanbul, 1998, s: 48-58.

Sophie, Bessis., *Dünyada Açlık*. Çeviren: Nudralı, Özlem. İletişim Yayınları: İstanbul, 1992.

Sorun Etme- Sahip Çık (Ses-Çık) Projesi. 2003–2004. Proje Yürütücüleri: Nazif Dağ, Pınar Önen, Yıldız Öztürk. <http://www.basaksanatvakfi.org.tr>.

Şafak, Erdal, “Terör ve Zorunlu Göç”. *Sabah Gazetesi* 15.12.2005.

Şen,S.,M.,“Yoksulluk Ve Yoksullaşmanın Nedenleri”
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org>, 2012.

Şengül, M. Kentleşen Dünya, “Küreselleşme” ve Yoksulluk: Türkiye Kentleşmesine Bir Bakış. *Kent ve Politika*, İmge Kitapevi: Ankara, 2007, s. 89–108.

Şenses, Fikret., *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk..*, İletişim Yayınları: İstanbul, 2006.

Şensoy, S. Eyüp., *Köy Kent ve Göç: Van İline Çevre İl ve İlçelerden Göç Edenlerin Sorunlarına Sosyolojik Yaklaşım*. Van YYÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi. Sosyoloji Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi. 2005.

Şenyapılı, Ö. *Kentleşemeyen Ülke, Kentlileşen Köyler*, ODTÜ Mühendislik Fakültesi Yayınları: Ankara, 1981.

Şenyapılı, Tansı., *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu.*, ODTÜ Yayınları: Ankara, 1978.

Tatlıldil E., *Kentleşme ve Gecekondu*, Ege Üniversitesi Basımevi: İzmir, 1989.

Tekeli, İ., *Planma ve Ülkesel Fiziki Planlama Üzerine*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Yayın No: 17, 1971.

Tekeli, İ., “Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlama Aşamasına Geldi.” *Türkiye’de İç Göç Bolu Gerede*. Tarih Vakfı: İstanbul.,1998.

Tekeli, İ., “Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine” *Yoksulluk İçinde TESEV Yayınları 21*: İstanbul, 2000, s. 139-159.

Tekin, L., “Yoksulluk Bilgisi”. *Birgün Gazetesi.*,14 Temmuz 2007.

TESEV., *Yoksulluk, Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk- Kent Yoksulluğu*. İstanbul, 2000.

TESEV., *Zorunlu Göç Mağdurlarına Destek, Hizmet ve Yardım Veren Kişi ve Kuruluşlar İçin Yol Gösterici Klavuz*. Tesev Yayınları: İstanbul, 2008.

TMMOB., *Van Kent Sempozyumu*, Van, 2009.

TMMOB, Mayıs, *Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması*, Arş. Koordinatörü: Rıfat Dağ., Ankara, 1998.

TUİK., *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2007, 2008, 2009, 2010 Yılı Van ili Kent, Belde ve Köy Nüfusu*.

Tümertekin, E., Özgüç, N., *Beşeri Coğrafya; İnsan, Kültür, Mekan.*, Çantay Kitapevi: İstanbul, 1998.

Türkdoğan, O., *Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler.*, Timaş Yayınları: İstanbul,1996.

Türkdoğan, O., *Yoksulluk Kültürü*, Dede Korkut Yayınları: İstanbul, 1977.

Uslu, Sami., “Küreselleşmede Gerçek”., *Zaman Gazetesi* 27 Şubat, 2004.

Yalçın, C., *Göç Sosyolojisi.*, Anı Yayıncılık: Ankara, 2004.

Yıldız, M. Zeydin. "Öteki Kentin Öteki İnsanlarını Anlamak" 1-3 Şubat 2008
İstanbul. *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu. I. cilt* , İstanbul, 2009, s. 205-232.

Zorunlu Göç Raporu, Aralık, 2003, TMMOB İnsan Hakları Komisyonu.
<http://www.mimarlarodasi.org.tr>. 08.04.2004.

2000 Genel Nüfus Sayımı.2002.Nüfusun Sosyo-Ekonomik Yapısı. DİE., Ankara.

Bostaniçi Belediyesi, İmar Planı ve Diğer Veriler Çalışma Raporu, Van, 1997.

Erişim: <http://www.bostanici.bel.tr/>

Erişim: <http://www.tesev.org.tr/>

Erişim: <http://www.sydgm.gov.tr/tr/htm>

Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/>

ÖZET

Toplumsal ve ekonomik değişim süreçlerinin hem bir sonucu hem de nedeni olan göç olgusu; toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıyı etkileyen en önemli sorunlardan biridir. Göçün göç eden açısından, yeni bir yaşam biçimi, yararlanacağı fırsatları arttırma, mesleki ve sosyal hareketlilik sağlamak gibi olumlu sonuçlarının yanı sıra yoksulluk, işsizlik, kentlileşme ve sağlık problemleri gibi olumsuz sonuçları da olmaktadır.

Göç sürecinde göçü alan yerleşim birimi kent olduğunda, göçün sonuçlarının değerlendirilmesi kent mekânı üzerinden yapılmaktadır. Kırsaldan kopan ve kente yerleşen yoğun nüfus, kent yapısını değiştirip dönüştürerek biçimlendirmektedir. Kentlere yığılan nüfusun yarattığı demografik şişmenin yanı sıra, yoksul gecekondu mahalleleri, kırsal kökenli kentlileşemeyen kent sakinleri, istihdam alanlarına dâhil olamayan vasıfsız işgücü, sağlık güvencesi olmayan sağlıksız yaşamlarıyla yeni yoksul bir toplum oluşmaktadır.

Yoğun göç baskısıyla büyüyerek toplumsal ve ekonomik sorunlar yaşayan Türkiye kentlerinden biri de, Doğu Anadolu'nun ikinci büyük kenti olan Van'dır. Türkiye'de kent merkezlerine bağlı beldeler arasında fazla nüfusa sahip yerleşim yeri özelliğini gösteren Van'a bağlı Bostaniçi Beldesi, 21.000'i aşan nüfusuyla Van ilçe nüfuslarının çoğunu da geride bırakmıştır. Çalışma alanı olan Bostaniçi, 1990 sonrası yaşanan yoğun göçlerle oluşan bir göç beldesidir. Aldığı yoğun göçle, varlığını göçe borçlu olan beldenin asıl problemi, var oluşuna kaynaklık eden göç olgusu olmuştur. Söz konusu çalışmayla, hedeflenen kentin görünmeyen yüzü olan Bostaniçi Beldesi'nde, göçün yarattığı toplumsal sorunları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler:

Göç, nüfus yoğunluğu, yoksulluk, kent yoksulluğu, kentlileşme sorunu

ABSTRACT

Migration, which is both the result and reason of social and economic processes of change, is one of the most significant problems that influence social, cultural and economic structure. Migration has positive effects for those who migrate, such as a new style of living, availability of more opportunities to take advantage of, occupational and social mobility, and has negative effects such as poverty, unemployment, urbanisation and health problems.

In cases where, during the migration process, the location that receives migration is a city, the evaluation of the results of migration is made on the basis of the locality of the city. The intense population that leaves the rural areas and that becomes settled in cities change, transform and shape the structure of the city. In addition to the demographic inflation created by the population that crowd the cities, migration leads to creation of shanty towns in poverty, city residents who have come from rural areas and who are unable to urbanise, unqualified labour who do not fit in the fields of employment, and create a new poor and unhealthy society without any health security.

One of the cities in Turkey that grows under intense migration pressure and experiences social and economic problems is Van, which is the second largest city of the Eastern Anatolia region. Bostaniçi town in the city of Van, which is characterised as a residential unit having the highest population among the towns connected to city centres in Turkey, has more population than any other county of Van, with its population of 21.000. The town is an employment area, and has been formed up after intense migration after 1990. The major problem of the town which owes its existence to intense migration it receives has been the phenomenon of migration which is the source of its existence. The study sets out the social problems caused by migration in Bostaniçi town which is the veiled face of the subject city.

Key words:

Migration, population density, poverty, urban poverty, problem of urbanisation

EKLER**1-Fotoğraflar:**

Fotoğraf-10: Her hanenin kendine ait ekmek pişirecek “Tandır Evi” olmadığından bir tandır evinin birden fazla hane tarafından sırayla ortaklaşa kullanıldığı öğrenilmiştir.

Fotoğraf-11: Hanelerin çoğu ekmek pişirirken “tezek” kullanmaktadır. Evlerinin önündeki bahçede üst üste dizerek, üzerini örttükleri tezekleri hazırladıktan sonra bu şekilde kurutup kullanıma hazır hale getirmektedirler.

Fotoğraf-12: Köyünden göç eden, göç sürecine tanıklık eden yaşlı kadının geleneksel giyim tarzının yanında, kent yaşamına uygun giyinen çocuk aynı mekânda dikkati çekmektedir.

Fotoğraf-13: Yabancıların bakışlarını hayretle izleyen belde çocukları.

Fotoğraf-14: Yoksul yaşamın en büyük görgü tanıkları çocuklar

Fotoğraf-15: Evlerinin içinde ve dışında yere serili örtü ve battaniyelerin üzerine oturup içleri samanla doldurulmuş dışı işlenmiş kilim desenli sert yastıklara yaslanarak oturulmaktadır.

Fotoğraf-16: Yalimerez mahallesindeki bütün evler, devlet yetkilerince yapılmış olup 75 m²'lik ve çatılıdır. Küçük olan evler kalabalık hanelere yetmediğinden zamanla genişletilmiştir. Fotoğraftaki yeni yapılmış betondan yapı da eve eklenen yeni odadır.

Fotoğraf-17: Göç ettiklerinden beri aynı toprak ve briketten yapılmış evlerde yaşayanlar.

Fotoğraf-18: Derme çatma gecekondularını korumak için muşamba örten hanelerden biri.

Fotoğraf-19: Beldede henüz tamamlanmamış, inşaatı süren evlerden biri. Para buldukça evlerini bitirmeye çalışan hane bireyleri, yandaki gecekonduda otururken uzun yıllar sürecektir olan evlerinde oturmanın hayallerini kurmaktadır.

Fotoğraf-20: Bostaniçi Beldesinde az rastlanan apartmanlardan biri.

2- Anket Formu:

Bu anket, göç ve yoksulluğun Bostaniçi Beldesindeki toplumsal görünümünü ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma için hazırlanmıştır.

Ankete vereceğiniz yanıtlar toplu olarak değerlendirilecektir. Vereceğiniz tüm yanıtlar kesinlikle gizli tutulacak ve araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Ankete vereceğiniz doğru, açık ve samimi yanıtlar, araştırma sonuçlarının güvenilirliği açısından son derece önemlidir.

Sabırımız ve katkılarınız için teşekkür ederim.

YYÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrencisi

Mahalle: **Cadde:** **Sokak:** **Hane No:**

1. Cinsiyeti?
() Erkek () Kadın
2. Kaç yaşındasınız?
3. Medeni haliniz? () Evli () Boşanmış () Dul () Bekâr
4. Hanenizde kaç kişi yaşamaktadır?
5. Kaç çocuğunuz var? Kız: Erkek:
6. Eğitim durumunuz nedir?
() Okuryazar değil () Okuryazar () İlkokul () Ortaokul
() Lise () Yüksekokul () Üniversite () Lisansüstü () Diğer.....
7. Mesleğiniz?
() Memur () İşçi () Çiftçi () Esnaf () Emekli () Geçici İşler
() İşsiz () Ev hanımı () Enformel sektör (Hamal, tablacı vs.) () Diğer...
8. Eşinizin eğitim durumu nedir?
() Okuryazar değil () Okuryazar () İlkokul () Ortaokul
() Lise () Yüksekokul () Üniversite () Lisansüstü () Diğer.....
9. Eşiniz ne iş yapar?
() Memur () İşçi () Çiftçi () Esnaf () Emekli () Geçici İşler
() İşsiz () Ev hanımı () Enformel sektör (Hamal, tablacı vs.) () Diğer..
10. Aile reisi işsiz ise işsizlik nedeni nedir?
() Piyasada uygun iş yok () Mesleğinin olmaması () Sosyal güvenceli iş olmaması
() İşten atılma () Sağlık sorunları () Yaşlılık () Düşük ücret
11. Hanenizde gelir getirici bir işi olan /ücretli çalışan/ var mı, varsa kaç kişi belirtiniz?
() Var () Yok

12. Hanede kadınlar ücret karşılığı herhangi bir ekonomik faaliyette bulunuyorlar mı?
 Hayır bulunmuyorlar Gündelik temizlik Çocuk bakıcılığı
 Ücretli işçilik El sanatları Mevsimlik işçilik Diğer.....
13. Hanenizde çalışanlar işlerini nasıl buldular?
 Tanıdık/ akraba yardımı Kendi olanak ve ilişkileriyle Diğer
14. Hanenizin aylık net geliri ne kadardır?(Bununla ailenizde çalışan herkesin toplam geliri kastedilmektedir).
 geliri yok 100 TL. az 100–250 TL 251–500 TL.
 501–750 TL. 751–1000) TL. 1001 ve üstü TL.
15. Van'a nereden göç ettiniz? İl(.....) İlçe (.....)Köy(.....)
16. Van'a ne zaman göç ettiniz? Yıl(.....)
17. Van'a neden göç ettiniz?.....

18. Van'a göç etme biçiminiz?
 Toplu halde Bireysel olarak
19. Van'a göç ettiğinizde Van'da yaşayan tanıdık/akraba var mıydı?
 Evet Hayır
20. Van'a yerleşmede herhangi birinden yardım aldınız mı?
 Evet Hayır (S.23'e geç)
21. Kimlerden yardım aldınız?
 Akrabalardan Arkadaşlardan Aşiretten Hemşerilerden Diğer
22. Hangi konuda yardım aldınız?
 Ev bulma Arazi bulma Borç Para Ev yapımına yardım Diğer.
23. Van'a gelir gelmez ilk olarak Bostaniçi'ne mi yerleştiniz?
 Evet (Soru 31'e geç) Hayır
24. Bostaniçi'ne gelmeden önce Van'ın hangi mahalle ya da mahallelerinde ikamet ettiniz?
 Mahalle(ler)
25. Bostaniçi'ne ne zaman geldiniz? Yıl (.....)
26. Neden Bostaniçi'ni tercih ettiniz? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Arazi ve ev ucuz olduğundan Kiralar ucuz olduğundan
 Şehre yakın olduğundan Hayvancılık yapmaya uygun alan olduğundan
 Tanıdık- akrabanın Bostaniçi'nde olması Valilik yerleştirdiğinden
 Kent merkezinden daha iyi olduğundan Eski yaşam alanımıza benziyor
 Yoksul bölgesi olduğundan Toprağı verimli olduğundan Diğer.....

27. Bostaniçi'ne yerleşmede herhangi birinden yardım aldınız mı?
 Evet Hayır (S. 30'a geç)
28. Kimlerden yardım aldınız?
 Akrabalardan Arkadaşlardan Aşiretten Hemşerilerden Diğer.
29. Hangi konuda yardım aldınız?
 Ev bulma Arazi bulma Borç Para Ev yapımına yardım Diğer.
30. Van'a göç ettiğinizden beri kaç ev değiştirdiniz?
31. Bostaniçi'ne yerleştiğinizden beri ev değiştirdiniz mi?
 Evet ise kaç ev? (belirtiniz Hayır
32. Göç ettiğiniz yere gidiş-gelişleriniz oluyor mu, oluyorsa kaç defa gittiniz?
 Hiç gitmedik Yasak olduğundan gidemiyoruz Güvenli olmadığı için gitmiyoruz Köyümüz yakıldığından gitmiyoruz Birkaç defa gittik
 Her yaz gidiyoruz Özel günlerde(Düğün, Bayram, Taziye gibi) gidiyoruz.
 Diğer.....
33. Geldiğiniz yerde halen mevcut mal varlıklarınız var mı, varsa nelerdir? (Birden fazla şık işaretlenebilir)
 Yok Arazi, tarla Ev Bağ bahçe Çayır mera
 Arı kovanı Traktör Başka.....
34. Göç ettiğiniz yere (Van veya Bostaniçi) yerleşebilmek için hangi kaynakları kullandınız? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Arazimi sattım Hayvanlarımı sattım Eşimin altınlarını sattım
 Daha önce birikmiş paramı kullandım Diğer (belirtiniz?
35. Van merkeze hangi sıklıkla gidersiniz?
 Her gün Haftada bir 15 günde bir Ayda bir 3 ayda bir
 Diğer.....
36. Van merkeze en çok hangi nedenle gidersiniz?
 Alış-veriş Hastane Gezmek-Dolaşmak Tanıdık Görmek
 Diğer.....
37. Van merkeze eşiniz hangi sıklıkla gider?
 Her gün Haftada bir 15 günde bir Ayda bir 3 ayda bir
 Diğer.....
38. Van merkeze eşiniz en çok hangi nedenle gider?
 Alış-veriş Hastane Gezmek-Dolaşmak Tanıdık Görmek
 Diğer.....

39. Alışverişlerinizi en çok nereden yaparsınız?
 Mahalle bakkalından Belde Semt Pazarlarından
 Van-Merkezdeki Toptancılardan Van-Merkezdeki Marketlerden
 Diğer (belirtiniz
40. Alışveriş yaptığınız yerler size veresiye imkânı tanıyor mu?
 Evet Hayır
41. Hanenizde kredi kartı kullanan var mı?
 Evet Hayır
42. Paraya ihtiyaç duyduğunuzda aşağıdakilerden hangisinden karşılırsınız?
 Aileden Akrabalardan Arkadaşlardan Hayırsever kişilerden
 Belediye STK'lardan SYDV'ından Bankalardan
 Diğer.....
43. Şimdiki yaşam koşullarınız, Bostaniçi'ne gelmeden önceki yaşam koşullarınıza göre nasıl?
 Daha iyi Aynı Daha kötü
44. Şimdiki gelir durumunuz, Bostaniçi'ne gelmeden önceki gelir durumunuza göre nasıl?
 Daha iyi Aynı Daha kötü
45. Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?
 Evet (ise hangisi) Hayır
46. Oturulan evin mülkiyet durumu nedir?
 Kiracıyım Ev sahibiyim Kira ödemiyorum Diğer
47. Oturduğunuz ev size ait ise kaç yıldır ev sahibisiniz?
48. Oturduğunuz ev size ait ise oturduğunuz eve nasıl sahip oldunuz?
 Satın aldım Kendi imkânlarımla yaptım Devletin verdiği malzemelerle yaptım Devlet yaptı ve bizi yerleştirdi Diğer (Belirtiniz?)
49. Evinizi kendiniz mi inşa ettiniz?
 Evet Hayır
50. Evinizin yapımında tanıdık/akrabadan yardım aldınız mı?
 Evet Hayır
51. Oturulan konut türünüz?
 Müstakil ev(tek katlı) İki ya da üç katlı Gecekondu Diğer...
52. Konutunuzun niteliği?
 Betonarme Toprak/kerpiç ev Apartman dairesi Baraka
 Diğer.....

53. Oturulan evin arsa mülkiyeti?
 Müstakil Hisseli Tahsis Bedeli Tapusuz Hazine Arazisi Diğer...
54. Evinizde salon dâhil kaç oda var?
55. Eviniz kaç metre kare?
56. Aşağıdakilerin hangisi evinizin dışında olan alanlardır? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Tuvalet Banyo Mutfak Kiler
57. Evinizin dışında aşağıdaki alanlardan hangileri mevcuttur? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Ahır Kümes Tandırlık Odunluk-kömürlük Diğer.....
58. Kış ayında neyle ısınırsınız? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Tezek Odun Kömür Tüpgaz Elektrikli soba
 Geven Kalorifer Diğer
59. Oturduğunuz yerde aşağıdaki altyapı sorunlarından hangilerini yaşamaktasınız?
 (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Su Elektrik Kanalizasyon Haberleşme
 Yollar Çöp-temizlik Hepsi Diğer
60. Günlük yaşamda herhangi bir sorun karşısında ilk kimlerden yardım alıyorsunuz?
 Komşulardan Arkadaşlardan Akrabalardan Hemşerilerden
 Belediye'den Hiç kimseden Başka
61. Sigara kullanıyor musunuz?
 Evet Hayır
62. Eşiniz sigara kullanır mı?
 Evet Hayır
63. Hanenizde kronik bir hastalığı olan var mı?
 Evet Hayır
64. Hanenizde sürekli ilaç kullanan var mı?
 Evet Hayır
65. Hastalandığınızda ya da ailenizden biri hastalandığında ilk olarak ne yaparsınız?
 Çok rahatsız olmazsam iyileşinceye kadar beklerim Bitkilerle tedavi olurum.
 Sağlık konularında tecrübeli birine giderim Sağlık ocağına giderim
 Eczaneye Devlet Hastanesine giderim Özel hastane / Özel Muayenehane
 Hiçbir yere
66. Hanenizde okul çağına gelmiş veya bu çağı aşmış okumayan var mı?
 Var (belirtiniz Yok

67. Okul çağındaki çocukların okula devam edememe nedeni?(Okumayan varsa)
 Ekonomik nedenler Eğitim hizmetleri yetersiz Geleneksel ve dini nedenler
 Okul çok uzak Okumak istemiyorlar Çalışıyorlar
 Diğer.....
68. Hanenizde hem okuyan hem çalışan var mı?
 Var (belirtiniz Yok
69. Çocuklarınızdan okumayıp çalışarak aile bütçesine katkıda bulunan var mı?
 Var (belirtiniz Yok
70. Okuyan çocuklarınızın şuan hangi eğitim aşamalarında? Belirtiniz.
 İlköğretim Lise Açık öğretim
 Yüksekokul/Üniversite.....
71. İhtiyacınız olan ekmeği kendiniz mi pişirirsiniz?
 Evet Hayır (S. 77'e geç)
72. Ekmek pişirirken en çok kullandığınız yakacak türü? Belirtiniz
73. Neden ekmeğinizi kendiniz pişirirsiniz? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Fırın yok Ekmeğe para vermemek için Tandır ekmeğini tercih ettiğimizden Yılların alışkanlığı Diğer
74. Şimdiki beslenme durumunuz, göç etmeden önceki beslenme durumunuza göre nasıl?
 Daha iyi Aynı Daha kötü
75. Meyve ve sebze yetiştirir misiniz?
 Evet Hayır (S. 80'e geç)
76. Meyve ve sebzeyi yetiştirme nedeniniz?
 Kendi tüketimimiz için Satmak için Her ikisi de
 Diğer.....
77. Hayvan besliyor musunuz?
 Evet Büyükbaşadet, küçükbaşadet, kümes.....adet
 Hayır (S. 82'e geç)
78. Hayvan besleme nedeniniz?
 Kendi tüketimimiz için Satmak için Her ikisi de Diğer...
79. Evinizde aşağıdaki elektrikli ev aletlerinden hangileri bulunmaktadır? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 TV Çanak anten Ütü Güneş enerjisi Buzdolabı Şofben
 Fırın Elektrikli süpürge Çamaşır Mak. Bulaşık Mak. Bilgisayar
 Diğer.....

80. Belediye'den herhangi bir konuda yardım aldınız mı?
 Evet belirtiniz? Hayır
81. Valilikten / Vakıflardan herhangi bir konuda yardım aldınız mı?
 Evet belirtiniz? Hayır
82. Herhangi bir dernek ya da sivil toplum kuruluşundan yardım alıyorsunuz musunuz?
 Evet belirtiniz? Hayır
83. Oturduğunuz evden memnun musunuz?
 Evet Hayır
84. Oturduğunuz mahalleden memnun musunuz?
 Evet Hayır
85. Oturduğunuz Bostaniçi Beldesi'nden memnun musunuz?
 Evet Hayır
86. Yaşadığınız yerde kimleri kendinize daha yakın hissediyorsunuz? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)
 Aşiret Akraba Komşu Aile Arkadaş Diğer...
87. Nerde oturmak-yaşamak isterdiniz?
 Burada Başka bir mahalle..... Köyde
 Başka bir kente..... Diğer.....
88. Van'dan her hangi bir yere göç etmeyi düşünüyor musunuz?
 Evet (Nereye belirtiniz?)..... Hayır
89. Eski düzeninizi burada kurabildiniz mi? Evet Hayır
90. Eski yaşantınızı özleyorsünüz mü? Evet Hayır
91. Göçün şimdiki yaşamınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
 Can güvenliğimiz sağlandı Refah seviyemiz arttı
 Daha iyi sağlık imkânı bulduk Maddi ve manevi olarak yıprandık
 Çocuklarımız için daha iyi eğitim imkânı bulduk
92. Şimdiki durumu değerlendirdiğinizde geleceğe nasıl bakıyorsunuz?
 Daha iyi olacak Pek değişmeyecek Daha kötü olacak
93. Hayattan öncelikli olarak beklentiniz nedir?
 İyi bir iş İyi bir ev Çocukların iyi bir yerde okuması
 Sağlıklı olmak Başka bir kentte yaşamak Mal-mülk sahibi olmak
 Diğer.....

Görüşme Tarihi:
 Görüşmecinin Adı Soyadı:

Verdiğiniz bilgiler için teşekkür ederim.

